

Багдада

Година LVI

Април - јун 2014

Број 500

САДРЖАЈ

Милош Петровић: 500. број Багдале 5

ИЗ РАНИЈИХ БРОЈЕВА

Бранислав Л. Лазаревић: Бекство, Харач	11
Добри Димитријевић: У огледалу лепе јесени	14
Антоније Маринковић: Кључеви, Лопта	16
Добрица Ђосић: Дуг завичају	18
Десанка Максимовић: Са куле бола	23
Стеван Раичковић: Нејасна прича после двадесет година	25
Милосав Мирковић: Матићу у походе	26
Миодраг Павловић: Патмос	29
Владета Вуковић: У сенци дрвећа	31
Живадин Лукић: Тканица	32
Давид Албахари: Из почетка	33
Светлана Велмар-Јанковић: Антоније, мој пријатељ	36
Пол Верлен: Сан мој свакидашњи,	
Жена и мачка, Сентиментални разговор	41
Жак Превер: Букет, Песма птичара	43
Бела Ахмадулина: Реплика добронамерног човека	44
Владимир Корнилов: Штитна жлезда	46
Никита Станеску: Тужна љубавна песма	47

Ристо Трифковић: Ламент над отанчавањем савременог села (уз роман Сељаци Б. В. Радичевића)	48
Зорица Арсић Мандарић: Крени већ једном	52
Градимиr Ј. Московљевић: Ахасфер	53
Робер Брешон: Разговор са Анри Мишоом (из књиге „Мишо” - превео Љубиша Јоцић)	54
Анри Мишо: У очекивању	62
Николај Тимченко: Запис о Камију	63
Са академиком др Радомиром Д. Лукићем: Морал се не ствара декретима (разговор водио Павле Б. Бубања)	70

НОВИ ПРИЛОЗИ, 2014

Јован Делић: Пропланци умља и заумља (О поетици Душана Матића)	81

Прича, поезија, интервју

Михајло Пантић: Нека то не буде у пролеће	93
Драган Јовановић Данилов: Пси ноћу лају на караване, Далеки, топли прозори, Кавез, Слова с неба, Некролог	99
Радомир Андрић: Записи из превременог пребивалишта	104
Душко Новаковић: Изјава о тлачитељима	109
Иван Негришорац: Требало би све предузети како би преживели часописи опстали (разговор водио Живомир Миленковић)	111
Добрило Ненадић: За Владана Ђорђевића	117
Миленко Пајић: Лолите из Јелен Дола	126
Живорад Недељковић: Излазак, Мале светковине, Позно поподне	131
Адам Пуслојић: Србија је сплав медузе	135
Анђелко Анушић: Грудва багреновог цвета	136
Милосав Ђалић: Птица злогодница	144
Срба Игњатовић: Света богородица у Доњој Каменици	150

Тиодор Росић: Извештај специјалисте, Сопоћанска звона	151
Срба Ђорђевић: Поздрав пријатељу, Пропланци, Глава	155
Милисав Савић: О краткој причи, кратко	158
Драгутин Минић Карло: Како је отац попушио захвалнице	160
Мићо Цвијетић: Водостај река	162
Бошко Руђинчанин: Пилоран 1, 2, 3	164
Гордана Влаховић: Трају, трају лепо дани	166
Мирослав Цера Михаиловић: И оволико је доста, Скривање памети	171
Вера Мајска: Сањарија, Вечно чекање	175
Драгана Денић: Сазвежђе ратника	177
Бранислав Вељковић: Неколико трагача	184
Милан Вучићевић: Позни диптих, Цртица, метеори	186
Небојша Лапчевић: Парабола о забрани окупљања, Наочари Џона Ленона	189
Радошин Зајић: Шта смо у овом часу	191
Ивко Михајловић: Тринаест афоризама	192
Зоран Ђирић: Зауствано време (одломак)	193
Верољуб Вукашиновић: На путу за Калиновик, Господи, Господи	210
<i>Есеји и чланци</i>	
Мирослав Егерић: Историја - судбина и усуд	212
Тихомир Петровић: Беседник	219
Томислав М. Павловић: Алегоризација једне зависности у роману Новац Мартина Ејмиса	230
Љубиша Ђидић: Хроничарски тренутак за једног уредника (Мало историје, једна киша и једна семенка)	242
Марко Недић: Поетички плурализам српске прозе (тридесет година књижевних сусрета „Савремена српска проза”)	248

Из савремене бугарске поезије

- Захари Иванов: Тишина, Осврћем се за својом лобањом,
Прошли возови, Контрапункт, Очекивање, У свако доба 253
Петар Андасаров: Путеви, Предосећање, Песник, Јабуково
дрвеће (песнике са бугарског превео Бранко С. Ристић) 259

Позориште

- Небојша Брадић: Иза маске 263

Ликовна уметност

- Лазар Стојновић: Поетски и асоцијативни
пејзажи Зорана Рајковића 269

Осврти

- Милош Петровић: Доживљај стварности
као доживљај фикције (Михајло Пантић:
Ходање по облацима) 273
Александар Б. Лаковић: Осмишљене песме
кружног тока (или о „одсуству оног о
чему сведоче” речи), (Дејан Алексић: Бити) 276
Ружица Комар: Трагање за идентитетом
(Михајло Орловић: Самац) 281
Воја Марјановић: Савремена бајка у
драмској форми (Момир Драгићевић:
Марко Краљевић и Брус Ли) 288

500. БРОЈ БАГДАЛЕ

То је несумњив датум у историји српских часописа.

Први број Багдале, листа за књижевност, уметност и културу, изашао је 15. априла 1959. године. У импресуму стоји да лист „издаје Књижевни клуб Радничког универзитета, да га уређује Бранислав Л. Лазаревић (главни уредник), Добри Димитријевић (одговорни уредник), Миљко Шиндић, Владимир Личина и Саша Трајковић. Почетни импулс дали су песници, и уређивањем, и сарадњом и преводима нарочито захваљујући Николи Трајковићу, који представља француске песнике већ од 10. броја, те је с правом сматрао себе такође оснивачем Багдале. Седиште и администрација је Народна библиотека Крушевац. Лист је имао и своју рачунску књижицу тако да је претплата вршена преко Народне банке. Од тог звезданог априла Багдала је, са једрима од најпростије новинске хартије, са ручним слогом, штампаним на тиглу, пловила уз топле и хладне ветрове откривајући нова имена и успостављајући међуакцијски однос између културних центара и унутрашњости. Она је међу првима иницирала потребу снажнијег одазива књижевне периодике као живих врела књижевне и културне сарадње. Од осме године излажења, од броја 89-90, август-септембар 1966, стоји у импресуму да лист издаје Књижевни клуб „Багдала”. Од двоброја 310-311/1985. лист прелази на садањи формат, начин уређивања и улогу часописа.

Багдала се у својој програмској оријентацији никада није определила за регионално, за локално. Вредност дела искључује регионалне кључеве, искључује периферно, маргинално, провинцијално, локално... Не могу се у име регионалног, то је Багдала на време схватила, заговарати разни облици људских глупости, затварања у клубове и еснафе. Сваком добром писцу часопис је увек окренут. Узето у свом наличју и у некњижевном смислу, регионално и локално значе затварање. Књижевна реч, пак, незаобилазан је вид зближавања. Богат је онај град који себе целовито остварује, који, дакле, себе и књижевно остварује. Када то кажемо, не мислимо на локални кантар за мерење вредности. Тиме бисмо угрозили заоштравање књижевне речи према квалитету.

Залажући се за уцелињење књижевног живота у Србији, Багдала је свесна да је то мучан задатак и да се не може обавити без Београда. У овом смислу сарадња са писцима из Београда била је и остала ненадокнадива.

У Србији је коначно отпао концепт дириговане часописне продукције. Дужност аутентичног књижевног часописа је да свакако гледа преко рампе дневне политике. Зарад хуманистичких идеала часописи улазе и у изнутрице живота. Због тога је, треба рећи, за протеклих деценија било судара са дневном политиком. И часопис „Багдала” је имао недаће са политикантским проценама, етикетањем и злоћудним правоверним идеолошким комисијама.

Још постоји стрепња културе од потеза финансијских власти да својим сечивом не посеку и ентузијазам, који је српску културу и посебно часописе одржавао у животу. Могли бисмо ипак пожелети да српски књижевни часописи не буду без извесности. Донације су и у овим временима потребне, имајући у виду да су стрпљиви донатори редакције, уредници и писци. Али нека то не буде свагда пракса сиромашних.

У сличној ситуацији је и Багдала, српски часопис који излази у Крушевцу. Њено начело остаје: дух отворености и сарадња на што ширем простору динамична је потреба властите средине.

Милош Петровић

ИЗ РАНИЈИХ БРОЈЕВА

БРАНИСЛАВ Л. ЛАЗАРЕВИЋ

БЕКСТВО

У сулудој чежњи мој храст једноноги
усамљен, пун врана и пун месечине,
а за непомичност укован, сањари:
куд би ослобођен
ноћас да одмине!

Па неискованим кључевима стално
измишљене чврсте вратнице без брава
око себе свуда - да би непомичност
оставио своју
у сну откључава.

Усамљен, пун врана и пун месечине,
он - мој једноноги храст сулуд, пун наде: -
да га никад више на превару овде
непомичним зидом
опет не ограде -
сања у сну како бежи са ливаде!

(Број 3/1959)

ХАРАЧ

У поток Србија
стровалила
рало,

Несапетог вола
пустила на пашу,

а зрела пшеница -
мараме
у злату -

глави лета: сунцу
источнику
машу.

И лагано клизи
модра криво-
змија

ко зна откуда дошла,
богата
Морава.

Па у подне на сам
дан светог
Илије

пијана Србија
легла је
да спава

на гробљу, а кров јој
царске
харачлије

за харач разносе,
ал Србија
сиња:

вазда силну туђу
војску
заробљава,

па ту силну војску
цару свом
поклања.

(Број 285/1982)

ДОБРИ ДИМИТРИЈЕВИЋ

У ОГЛЕДАЛУ ЛЕПЕ ЈЕСЕНИ

Лист
јесењи
опустио се
- као писмо
и мени - човеку
од земље
да
обучем одело
од опалог лишћа
и приђем и сам
нехајно - као и он
крајолику
своје пролазности
слеће - даље
а остаје слободан
и као мало огледало
- сав обојен зрацима
одликава ми лепу
јесен- којом сам занесен
као у првој својој љубави
спушта се на тло
и преноси
пољупце сунца и месеца
шуми- да у свом сну
под њеном крошњом
тек живи - животом
целе шуме и роди се

поново млад
у травној коси јесени
плави малени цвет
и не увене - никад
са својом зором - остане
и осветљава лице лепоте
Ни ова птичица мала
не хаје за свога копца
- у песми
из свог тренутка
прелеће у вечност
човек сам - од народа
колико и од земље
и животом народа
живим и у својој бајци

(Број 234/78)

АНТОНИЈЕ МАРИНКОВИЋ

КЉУЧЕВИ

Да нисам
млечне ти кључеве
сачувао
не бих се расковао
ни на загробној црти
не би остала тајна
топлих ми гњураца
крви
нит забуна ми тела
могла
да буде без златне плеве
преточи се
у сновне и ловне кипоресце
на мутним извориштима
душе
нити бих икад могао
да зачнем
плишане медведе
наде
под вучним вртешкама
смрти.

ЛОПТА

Време је лопта
као што лопта је жеђ за савршенства
хумор
са смислом за духовне дражи
мужаства или женства
за начин мишљења
као
сањати као избор чулни облика
истине и лажи
уживати
без тигрице не престаје
да се протеже
међу можданим вијугама
сунца
као што лопта је супстанца
појмова
без покретљивих речи без звучника
историје
без изговора
кад постоји
само слутња
лакша
од прсле кишне капи
од плашног даха
пужа
у сфери коју посведочује
било ватра било ружа.

(Број 230/231/1978)

*Злаћан прстен Десиоџа Стефана
Лазаревића - Добрици Ћосићу*

ДОБРИЦА ЋОСИЋ

ДУГ ЗАВИЧАЈУ

Када бих Багдалин прстен примао као награду, не бих га примио. Мајка и завичај својој деци не треба да дају награде. Њихова љубав и захвалност представља трајање у безусловној оданости и јединственој присности, у обостраном давању и узимању свега што имају. Мајка и завичај собом награђују децу.

И ја сам међу оним срећницима који су завичајем награђени. Његовом историјом и културом, језиком и људима, лепотама и богатствима. Свим тим и много више, мене је завичај наградио. Завичај ми је понудио путоказ на раскршће историје, био мост преко бездана зла нашег века, лествица уз стрмину људске и српске неизвесности. Завичај ми је у другом српском времену смрти живот сачувао, када то ни мајка није могла. Он ми је омогућио да ступим у свет у коме сам могао да постанем писац.

Верује се, можда с правом, да писца битно условљава његово детињство, одређујући емоционалну природу његове приповедачке и песничке грађе и оно што је најсубјективније, најособеније у његовој личности. Мени-писцу завичај је много садржајније и значајније сазнајно, искуствено и

емоционално језгро од оног што ми јесте детињство и што је њим условљено. Ја детињство скоро да не памтим, или га се сећам у призорима и сликама које немају енергију за књижевни исказ, а нисам убеђен ни да је ирационална потка мог приповедаштва; потиснуто интензивним живљењем и радним обузетостима, мени је детињство потонуло на дно свести, у њену коначну таму. Није случајно што у мојим романима нема деце. Тај се доказ у мом случају, верујем, не може да тумачи као трауматска реакција.

О завичају, хумусу моје књижевне маште, о искуству из завичаја које се рационално и необјашњиво уливало у моју романескну фикцију, говорим први пут вечерас пред вама, мојим земљацима.

И јарко и тамно памтим моју Велику Дренову, њене људе претоварене искуствима животне муке и за све спремне; памтим поље - Реку и Бело брдо са виноградима, где ми је деда Јефtimiје љубављу откривао живот и лепоту биљака; памтим животно неуморне и патње мајке сељанке, и патње већих мученица од ње, памтим беду дреновских, страгарских и парцанских надничара, којима је сваки дан био гладна година. Моје родно село је и сав мој архетипски свет.

Мој завичај је и село моје мајке Орловац и Милутовац, где ме је деда Алекса пелцовао политиком за народ, а на његовом надгробном споменику је записано - „настрада од народног добра”.

Моја планина је Гоч, одакле сам први пут видео и запамтио моравску долину целу и доживео први сетни сутон младихства.

Моја река је Морава са сребрнастим брзацима и вировима зеленијим од детелине, док њом нису запливали заклани људи.

Мој завичај је и Александровац са Нижом виноградарском-воћарском школом и интернатом, где сам сазнао да постоји наука о воћкама и виновој лози и први пут чуо да је комунизам срећна будућност.

Мој завичај је и Жупа, најлепше српско виногорје, у коме се догодила последња битка у *Деобама*; и Копаоник, наша планина најближа звездама, где се стварно збило Откриће; и Западно Поморавље са дугуљастим небом над Далеким сунцем и Коренима.

Мој завичај су и манастири Љубостиња и Жича, који су ме подстицали да се мучим за веру у Бога и где се монах Гаврило ломио између Христа и сотоне.

Мој завичај су и наше сељачке пијаце - Врњачка Бања и Краљево, где сам доживео прва социјална понижења и сазнао да постоје два супротстављена света - село и град.

Мој завичај је и у Трстенику у коме сам рано заслутио моћ власти и новца, и где чудним случајем нисам заклан 1942. године.

Мој завичај је и Расински партизански одред где сам полагао ратну матуру, испит људског братства и магистрирао из области колективно несвесног.

Мој завичај су Расина, Јастребац и Топлица, где сам се борио за идеале и заблуде, храњен пројом и сељачком добротом.

Мој завичај су и три изборна среза - Трстенички, Жупски и Копаонички, где сам читаву деценију зборовао у стотинак села, за свагда се отровао сељачким

јадом и претоварио народном судбином, схвативши смисао одговорности у политици и власти.

Мој завичај су и моји другови и пријатељи с којима сам живео велику наду и обману нашег века, страх и бриге, муке и задовољства живота, која нису била мала.

Мој завичај је мој универзитет. У њему сам појмио шта је човек; шта није човек; шта не може и не сме човек.

Завичај је моја примарна, првородна слика света; антрополошка, језичка, психолошка, етичка матрица мог књижевног дела.

Велика Дренова је имагинарно Прерово - село мојих романа; Крушевац је моја имагинарна Паланка - варош мојих романа; Трстеник је имагинарна Чаршија - среско место мојих романа; Гоч, Јастребац, Копаоник су имагинарна планина мојих романа. Ликови у романима *Далеко је сунце*, *Корени*, *Деобе* и моји јунаци у *Времену смрти* су имагинарни људи мог завичаја. Ако су они убедљиви, ако су ступили у имагинарну библиотеку српске књижевности, ја сам одговоран за њихово значење и трајање.

Мој је завичај и оданост и значај који су ми људи указивали у мом дугом и напорном животу.

Мој је завичај и људско разочарење у мене, и непристајање на моје идеје и ставове, и страх од мене пред влашћу, и власт када сам је сматрао својом, и када ми је постала туђа и ја њен противник, и мржња коју сам изазивао својим мишљењем и поступцима, својим делањем и постојањем.

Завичај ме награђивао и следбеништвом и противништвом, и частима и бојкотом.

Завичај ми је дао разлог да волим народ коме припадам; засновао ми наду у добру будућност српског народа; зажегао ми и сумње у његову будућност бољу од садашњице.

Ја сам данас неспокојан човек, а спокојан писац. Када од мене остану само моје књиге, ви моји земљаци који ћете ме надживети, нећете ми ни у чему остати дужни. Благо вама. А ја вама - јесам дужник и без наде да ћу се свом завичају одужити. Свест о том мом дугу, то неспокојно осећање да сам остао дужан завичају, то је ваша, завичајна, Багдалина награда мени.

Крушевац, 15. април 1998. године

(Број 437/1998)

ДЕСАНКА МАКСИМОВИЋ

СА КУЛЕ БОЛА

На очима имам
сад стотину догледа
и поглед ми далеко оде,
са срца у небеса дижу се антене
и до у подземље спуштају се сонде.

Свакога јутра понека ствар се смањи,
постане безвредна,
постане свеједно и зачудо смешно
понешто зашто би се дан пре
живот дао
и притисне безутешно
нешто чему би се јуче радовао.

Са куле бола
учини се као магле
нестаје јаве,
и претвара се у дим свака ватра,
водени цветови радости
падају на реку и у њој се даве
и све тврђаве се руше као трошна шатра.

(Број 147-148/1971)

СОКО

Средњевековни соко
на крову храста крај пута
сопственик је небеских
огромних ловишта.
Блиско му је и неба око
и шума врховље широко.

Около жељни лова
јастреби, копци, орлушине,
надлећу ловиште
жељни да окрваве
соколу сребрно крило.

Али он високо,
ниједна мржња ни стрела
не може поломити
његова крила
гличерски блистава
и бела.

(Број 386-387/1991)

СТЕВАН РАИЧКОВИЋ

НЕЈАСНА ПРИЧА ПОСЛЕ ДВАДЕСЕТ ГОДИНА

Као да су у глави, а не у торњевима, звонила звона
У преподневном градићу, недељном, уз Тису
Лежао је касни септембар на срцу као тона.
Из башти - јесен се одазвала тајно тишином у мирису.

О те скровите баште које се на истрошеном сунцу суше
И вире иза летвастих ограда шарене као зебра!
Гореле су у њему коровске ватре што се пуше
И пламсање се из њих, благошћу, селило у ребра.

То беше: као замена лета
(Јер оно је одлазило, скоро у чамцу, дуж риђих шума,
Тисом).

Стајао сам, укопан тако, пред главом сунцокрета:
Шта се то збило с дечаком што сегну за Беатрисом?

Из башта је вирио у свет загладан у тајну живота:
У срце недеље, пуно звона, одлазили су неки у
црном да се крсте.

Стајао је сада опет ал с друге стране тог плота.
О баште и љубави: сав песак година, до праха,
процури гле кроз прсте!

Ту падох, као по драгој гробној плочи,
У сиромаштво, у крушеност скрајнутог света.
Гледали су ме (да л' лудог или луде?) неке плаве
заstraшене очи
Око главе се вртеле као рингишпил последње крпе лета.

(Број 32-33/1961)

МИЛОСАВ МИРКОВИЋ

МАТИЋУ У ПОХОДЕ

Поезија - то су други, закључак је који нас прогони после сваке Матићеве песме. Узвишеност и њена осредњост немају ни места ни одјека у „Багдали”, „Тајном пламену” или „Муњевитом миру”. Све је јасније, оштрије бележење компликованог бића (детињство на почетку, а старост дубоко у XX веку) прераста у неизнуђено богатство. Матић је написао да свако у себи носи свог Ујевића, а ево јутра када нас убеђује како он, сам самцат, носи у себи будућег, непознатог песника.

Матић пева неизвесност бића, али његова песма не пада на дно неизвесности. У оскудности језика песник налази поднебље богатства, испражњеним речима враћа јасноћу, zasiћеним метафорама додирује јасновидност. И као што је „и овде могао сам да се родим”, тако је свака његова игра могла да се роди у другом.

Утемељује Душан Матић хијерархију космичког и завичајног простора. Космички сужава на „висораван где горе звезде”, а завичајни проширују од Багдале до Пелопонеза, од Ломине улице до Златара, од Хвара до Љубна, од Мораве до Средоземља. Београд нико није толико учинио „нашим”, толико песнички оправданим као Матић коме баш Београд није даровао ни терасу, ни дунавски видиковац, ни топчидерско лишће, него га је затекао и задржао на углу булевара и

улице Војводе Добрњца из које сви путеви, уместо у Рим, ипак воде, опет и опет, у један нови, бескрајни Београд! Београд Симине Јалчје, Ракићевих липа на Врачару, Пеђиних платана са платанима топчидерским, и Београд тек извојштених базена, позоришта, лечилишта и шарених киоска, свеједно што „љубав може да буде рђав саветник у ученим, строгим стварима урбанизма...”

„Да именујеш сенке звезда” је неодољива персонална бројилица, у вилајету ноћи бројање корака до вечности. Бездано буђење пред светом, бескрајно чуђење пред јутром које само што није свануло. Супротности вребају и забављају песника. Песник им приступа као играч са идејом, као млади Версилов у коцкарници код Звршчикова: супротности су непрестано у игри, али без мистификације победника. У овој поеми Матић наваљује на саму нужност, на саму пламену нужност певања и мишљења. Питања прескачу пламен, као што јутро прескаче ноћ оловну и бремениту визијама ратишта и ратовања, страдања и стратишта, баш-челиковског насиља и господарења. „Да именујеш сенке звезда” је заиста поема искуства и искушења. У њој певају флора и фауна, у њој пева један једини човек, и певају оазе и пустиње. Између свих појмова и симбола, материју песничког уопштавања сачуваће једна - лампа: „Слепа маховина длана. Лампа је у ноћи!”

Није тешко рећи да је Матић од оних песника који је способан да критички разара песму помоћу поезије саме! Још је лакше рећи да је свака његова песма иронична обнова поезије која бежи, „која измиче”.

Море као крајње модерна географија, као „густа лепота лета”, сан зачет на обали, сан матер-

инства и нерођене деце, и опет цео и зрео укус, мирис, дах, сјај и бескрај мора који зри у самом срцу августа, који се поноси тим зрелим и презрелим, својим, интимним августом, „тим најважнијим месецом године” - како је говорио Клодел! Кад видим море, чак и на позајмљеним сликама Пеђе Милосављевића, ја видим Душана Матића како седи у високој столици од сламе, као индијански поглавица који је превалио пут од једне до друге обале. И опет, гледајући га како устаје, све виши, све жеднији стварности дана, чињеница пролећа, густине лета, дроњка јесени, очекујем да се иза њега појави бар један талас и то талас бонанце, као да треба да се појави недефинисан рођендански поклон у свем свом излишном дијамантном складу”.

*Спаваш, густа лепото лета
о ти заслепљујући недогледу
сјај до сјаја, сјај у сјају
амбис до амбиса, амбис у амбису
Сви крици свих бродоломника у теби
су изједначени
и смирени данас у твојем излишном
дијамантском складу.*

(Број 234/1978)

МИОДРАГ ПАВЛОВИЋ

ПАТМОС

I

Из жутог лимуна синуће сумпор.
Сломљени стубови удове ће дићи.
На њима скарадне жене,
најзад у центру пажње целог света.
Пастирски пси ће скинути маске
и показати велике зубе и царску круну.
Из борова ће полетети ужарене птице
и дивови ће газити јадне океане.
Спустиће се деве с месечевом главом
држећи отровну митру у руци
и с машицама врелим кренуће на наше очи.
О, и биље ће одвезати своје аждаје.
Тако у твојој књизи пише.

Шестар у руци. Коса ти је седа.
Јелене видиш на другој планети
како пуштају рогове у васељену;
ништа се неће десити животињском другу,
сва је почаст упућена нама!
Реци још и ово: крај није крај краја,
на крају се отварају капије града
у чијој светости нема више храма.

II

Тишина!

Нек се још боље виде потоња времена!

На острву где живиш цареви те мотре,
чекају твоје знаке,
уметници памте твоје сузе.

Појави се понекад онај ко те изгна,
изнад пећине у исцепаној тоги,
маше ти да нестајеш даље
и сваке недеље из облака једна рука
сиђе на руковање с тобом.
Нико не виде тој посети лика.

Нека сви пишу за твојим пером.

Био си танак младић, бршљан на боку сванућа,
сад имаш широка леђа попут законске плоче
и прса звучна ко питијска ода,
румена су ти стена одваљена изнад Делфа.

И гоњен и повлашћен си у врту,
прах мишица твојих на Реч мирише,
видео си преображење
као сведок са грчке стране.
Краљ безазленства,
са брадом на длану. Теку говор и језа:
ти си тај који је чуо срце Младожење.

(Број 141/1970)

ВЛАДЕТА ВУКОВИЋ

У СЕНЦИ ДРВЕЋА

Сенке дрвећа се с вечери тихо дошаптавају
И у чујном шуму се преслишавају о љубави
Ослушкујући говор трава израслих из гробова.
Разапети у сну мом у сенкама дрвећа,
Изађи из паукових мрежа у обзорје,
Из гнезда нестварних надања, узми ми руке,
Изведи ме у праскозорја,
У расуте хијероглифе птичјих стопа по трави.
По којој намигује небо сипајуће звезде
У ђачке избице, чизмице и торбице.
Паре се јата облака засмејавајући децу,
Забављају их додолице - ој додо, ој додоле.
Тихује и одраста мир. Мирише мајчина душица.
Сан ми је препун хлорофила.
А од сада све до задње уре
Мртве сањам косовске божуре.

(Број 449/2001)

ЖИВАДИН ЛУКИЋ

ТКАНИЦА

Мајко
Имам шест метака
у срцу
Дечане
И Грачаницу
И Богородицу Љевишку
И Призрен на рамену
Имам пут
у небо
Од звезда тканицу
У свакој рани
Твоју сузу
У теби сат
Проклети мајстори
Подесили време
Да тебе одбројава

Мајко
Положи ме на ћилим Метохије
Од власти и витине
Имаћеш твог дечака
С ружом Метохије
На челу

(Број 356-357/1988)

ДАВИД АЛБАХАРИ

ИЗ ПОЧЕТКА

Погледај ме рече она, али док сам се окретао видео сам безброј ствари које бих радије гледао него њу: рам, мушему, печурку за чарапе. Ти ме уопште не слушаш, рече она.

Не, рекох, јер то је била истина, али ко зна шта сам доиста рекао.

Прекрстила је руке. Не желим више ово да понављам, рече, поновићу, у ствари, још једном, и то је све.

Чекала је.

Је л' јасно?

Јесте, рекох.

Муж, рече она лагано, мора да поштује своју жену.

Тачно, рекох.

Лепота није изван нас, рече она. Лепота је у нама.

Какве сад то има везе, упитах, с мужевима?

Насмешила се. Не знам, рече. Али лепо звучи, додаде.

Рекох нешто друго. Нешто као: у праву си, сасвим си у праву, али не можемо ићи против наших природе, не можемо мешати ствари које се, управо по својој природи, не могу помешати, јер ако изневеримо своје биће, изневерићемо и лепоту, будући да је лепота у самом средишту, у самој суштини, у средишту суштине - могло би се рећи, па самим тим, ако ни због чега другог, морамо да будемо обазриви како поступамо с речима, с делима, са собом и с другима, поготово с другима, јер други су можда још драгоценији од њих самих, његове речи могу да постоје независно од нас, а ми, можда,

не можемо без њих, јер када њих не би било, ко зна да ли би било и нас, и, Боже, како волим да говорим.

Да, рече она.

Нисам знао на шта се то односи.

Да, понови она. Понекад мораш да будеш што тиши да би био што гласнији.

Сада је на мене био ред: Да, рекох. Премда нисам био сигуран да сам је разумео. Када има превише речи, не стижем да стигнем до свих. Свезе, на пример, прескакањем, али придеви, и прилози, то је оно што ме кочи.

Шта мислиш, рече она, да ли да почнемо из почетка?

Она воли да говори у загонеткама. Она воли да говори у реченицама на које се не може једноструко одговорити.

Шта кажеш на то? понови она.

Да, рекох надајући се да добро одговарам.

Погледај ме, рече она.

Док сам се окретао, угледао сам многе ствари о којима радије не бих говорио.

Ти ме уопште не слушаш, рече она.

Не, рекох; али погледао сам је.

Зашто ме тако гледаш? рече она.

Муж, рекох лагано, мора да поштује своју жену, је ли тако?

Она рече да јесте.

Удахнух ваздух и покушах да се саберем. Дуго сам се припремао за овај тренутак. Најзад рекох: А жена?

Она погледи мушему, такну печурку, поглади мушему. Како то мислиш? рече она.

Тако, рекох, тако мислим, тако као што сам рекао.

Тако сам и мислила, рече она.

Сада сам могао да испустим ваздух и да поново почнем да дишем.

Она је опет прекрстила руке. Као да ће киша, рече.

Један облак није довољан, одвратих, једна лапта не чини пролеће.

То знам, рече она.

Један ексер не држи целу кућу, наставих. Један цвет не даје плод. Једна птица не чини јато. Једна нога обара столицу. Једна рука мања је од две. Један коњ може обара столицу. једна рука мања је од две. Један коњ може да вози само чезе. Једна жена није породица. Један зуб не може да гризе. Једно дете пита се шта ја радим овде. Један покрет није трчање. Једна жена -

То си већ рекао, прекину ме она.

Сада сам је сâм погледао. Нисам чекао да ме позове, него сам је сâм погледао. Док сам се окретао, видео сам многе ствари о којима бих с неким волео да поразговарам. Када сам је напoкoн угледао, деловала је застрашено. Ако добро разумем шта „застрашено” значи.

Шта хоћеш? рече она.

Таква питања, сложена, бацају ме у очајање. Хтео сам да устанем, да одем, али нисам знао како то да урадим, нисам знао како то да јој кажем, нисам знао ни да ли то хоћу, нисам знао ни да ли хоћу да то не желим, нисам, у ствари, знао шта не знам, као што нисам знао ни шта знам, као што нисам знао коме бих, ако бих умео, све то рекао.

Она се насмешила. Понекад уме лепо да се насмешу.

Добро, рекох, можемо да почнемо из почетка.

(Број 295/1983)

СВЕТЛАНА ВЕЛМАР-ЈАНКОВИЋ

АНТОНИЈЕ, МОЈ ПРИЈАТЕЉ

Још га нисам ни била упознала, а постао ми је близак преко свог имена, које ме је враћало у време римских патриција, војсковођа и песника.

„Шта, овог лета ћете се бавити у Крушевцу? Немојте пропустити да упознате Антонија Маринковића, писца-зналца, тананог чудака који је умео да преживи тежак лични пораз, као и сусрет са сопственом смрћу, кад је покушао да изврши харикири”, - рекао ми је, не могу више да се сетим ко, можда неки од новинара Крушевљана са којима смо се мој покојни први супруг, Миодраг Протић и ја, често сусретали, а чије сам и име и лице, ето, загубила у прамењу протеклог времена.

Било је то готово пре четрдесет година, 1967: топло, суво лето, а поподневне сенке у Улици Милоја Закића, по којима је Антоније лако газио док су му се сплитале око ногу, биле су густе од мириса биља што су допирали од Багдале. Мој супруг, који је понео име свога деде, чувеног крушевачког судије у процесу хајдуцима Миодрага Протића, затим његова мати, моја свекрва, па мој син и ја били смо утекли тог лета у тишину задњег дела некада богате и господске куће Љотића, у Закићевој 12, у којој се и сада, мислим, налази Градска галерија. Већ у годинама, необично живог духа, госпођа Вида Љотић, тетка мога мужа, није ни помишљала да се жали што јој је, од њене велике и простране куће, било „остављено” - како се тада говорило - само неколико најнужнијих просторија, у

задњем делу њеног бившег дома. Радосно је свом братанцу и његовој породици понудила гостопримство, ако нам не смета то што њеног богатства више нема, а ми смо радосно прихватили њен позив, уживајући у богатству њеног животног искуства и мудрости.

Тог лета нам је било важно да нашег сина Ђорђа, још бебу, уклонимо из усијаног Београда и бетонских зидова нашег малог стана, хотели на мору су нам изгледали непогодни, а просторије у Закићевој биле су хладовите, простране, удобне, двориште пуно зеленила, Багдала близу, присуство тетка Видино лековито. Стигли смо у Крушевац и, већ сутрадан, стицајем околности које се нису баш сасвим случајно стекле, упознали Антонија.

Упознали? Не, то није реч која одговара: препознали смо се, одмах, по сличним интересовањима, по сродним знањима, по радозналости према новом. И - наше дружење је почело, свакодневно и предано.

Долазио је у Закићеву 12 свако после подне, неки минут после 16 часова, насмешен и тих. Умео је да донесе тетка Види ружу, а она га је сачекивала са комадом неке од својих торти, које је правила с ненадмашним умећем, и са хладном лимунадом. „Уопште не личи на комунисту”, рекла нам је, „а знам да је био њихов. Али патња му се види на лицу, мада је крије као змија ноге.”

Погодила је: био је мајстор у скривању патње.

Обично смо седели, у разговору, а уз колаче, на трему и чекали да, од Багдале, почну да допиру први дахови предвечерње свежине. Онда смо кретали у шетњу, Антоније, мој муж и ја, са бебом у колицима. Најчешће нас је Антоније водио до расадника, тврдио је да је тамо најбољи ваздух, откривао

нам је уличице и пролазе, сокаке који сигурно одавно више не постоје у данашњем Крушевцу.

Остали су ми у сећању као идилични, са старинским кућицама и баштама, сеновити и присно сиротињски: старе жене су седеле пред капијама на шамлицама и љубазно су нас поздрављале као да нас од вајкада знају, док је над калдрмом, у искошеним зрацима сунца, треперила древна прашина Земље.

За време тих дугих шетњи, постали смо, кроз разговоре, блиски пријатељи. О чему све нисмо причали, које све теме нисмо додиривали! Француски и наши надреалисти, књижевност између два рата али и пре Првог рата, енглески и руски роман XIX века, шта каже Душан Матић о Бретону а шта о Црњанском и Растку, какву нову зачкољицу припремају „поражени соцреалисти, пеизани” нама, који смо, као, „победници-модернисти”, шта је стаљинизам урадио од некадашњег радничког покрета са почетком XX века, какве су се све непојамне страхоте догађале у логорима у совјетском Сибиру, били смо сигурни, сви троје, да је Васко Попа највећи наш, српски песник у другој половини XX века, помињали смо и Оскара Давича и Добрицу Ћосића који су се, сваки на свој начин и посебно, нашли Антонију, једини а тајно, у најтежим данима и месецима његовог живота, - ово су само неке од тема којих се сад присећам, а било их је још много, различитих. Музика, сликарство. Класично, модерно. Филм. Фантастика. Филозофи. И још штошта, кажем, што не почиње на Φ , иако смо умели да се играмо и словима и речима. И појмовима.

Присвојили смо Антонија, мој муж и ја, уживали смо у заједничким шетњама, у нашим слагањима и неслагањима. Схватили смо да смо добили ретког пријатеља у том благом, осмехнутом, ученом саговорнику

који је умео да буде и недвосмислен у строгим оценама и невероватно истрајан у својој жудњи за различитим видовима истине. Његово достојанство нас је освојило: никада се није пожалио на прилике у којима је живео, а није живео ни лако ни удобно, и никада није са горчином говорио о људима који су му били непријатељи. Нешто од племените моралне чврстине давних римских патриција од најбоље врсте, уистину је било у том пораженом комунисти, који је, упркос свим својим искуствима, наставио да верује у смисао борбе за доброту у људима.

Када сада, са овог временског растојања, загледам у та два крушевачка лета у годинама 1967. и 1968. видим их као меко, ушушкано прибежиште, као склониште од политичких олуја које су се, већ и у лето 1967, привидно спокојно, осећале у ваздуху. Данашњи млади нараштаји не могу ни да замисле ни да разумеју какве су ломове, и у друштвеном али и у нашим појединачним животима, изазивали такви политички догађаји какви су били, рецимо, Предлог за размишљање, који је један мањи број писаца и интелектуалаца потписао, у јесен 1967, као одговор на загребачку, Крлежину, говорило се, Декларацију о језику, или побуна студената Београдског универзитета и успостављање Црвеног универзитета у пролеће 1968, када је у већем делу Европе тутњала студентска револуција, и драматичан крај тих „липањских гибања”, и још драматичнија совјетска окупација Чехословачке у лето те исте године. Склањајући се, колико се то могло, од пакленог политичког ковитлаца у Београду, ми сми у кући у Закићевој 12 и у шетњама, са Антонијем, до расадника и Багдале, уз његово тихо и поуздано пријатељство, могли смирено да сагледавамо догађаје који тек што су били остали иза нас или су нас изненада

препадали - као што је то било са окупацијом Чехословачке. Тог јутра када је објављена вест о окупацији, Антоније је пожурио до нас, и сам врло узнемирен. Све нас је мучила иста мисао - шта, ако Совјети крену и на Југославију? То се, као што је познато, срећом није догодило, али ми смо, мој муж и ја, морали да скратимо свој боравак у Крушевцу. Син нам је, са својом баком и тетка Видом Љотић, остао да ужива у тишини и смирености куће у Закићевој, а Антоније је узео на себе обавезу да ме сваког јутра, у 7 часова, обавештава о томе како је дете провело јучерашњи дан. Обилазио га је сваког послеподнева, ћаскао са двама старим дамама и играо се са малим дечаком. У седам ујутру би ми звонио телефон: тачнији, сажетији и прегледнији извештај о мом сину ни од кога другог не бих могла да добијем, осим од Антонија. Сваког јутра, његов глас ми је доносио смирење.

И сад га, неретко, видим како хита поред споменика Косовским јунацима својим лаким кораком, неупадљив и скроман, сав повучен у своју патњу коју ни са ким није хтео да подели, чак ни са нама, био је препуносан. Јесте, мој пријатељ Антоније био је достојанствен у оној мери у којој замишљам да су морали бити достојанствени римски патрицији, навикли да носе и подносе сва искушења живота. Страстан је читач био тај писац-ерудита коме још дугујем студију о његовом књижевном делу (зар не дугујемо увек највише онима који су нам највише дали?), али у овој прилици сам желела да призовем дух Антонија Маринковића, мог пријатеља, да се дружимо, уз бледе осмехе над пролазношћу.

(Број 468/2006)

ПОЛ ВЕРЛЕН

САН МОЈ СВАКИДАШЊИ

Сањам о тој жени: незнана, далека,
Ал њена је љубав, ко и моја, чиста,
А та жена није увек сасвим иста,
А ни сасвим друга, ал воли ме, чека.

Јер она ме схвата, мога срца јака
Једино њој није загонетка! Блиста
Пот на моме челу ко патина биста:
Освежит га може њена суза мека.

Смеђа, плава, риђа? - То не видим јасно.
Име? Присећам се: звучи благо, страшно,
Ко имена мртвих крај којих се клечи.

Поглед јој је налик на статуа очи,
А глас јој, таван, долази из ноћи,
Ко одјек већ давно занемелих речи.

СЕНТИМЕНТАЛНИ РАЗГОВОР

У старом парку, док лишће вене,
Минуше на трен две пусте сене.

Очи су им мртве, а усне им круте,
Речи једва чујне, ко да муком ћуте.

У старом парку, док лишће вене,
Прошлости се своје сећају све сене.

- Сећаш се заноса у даним асветим?
- А зашто желите да се тога сетим?

- Да л још увек дишеш једино за мене?
Да л још увек сањаш душу моју? - Не, не.

- Ах! ти дивни дани кад усне горуће
Састависмо срећни! - Да, то је могуће.

- Небо беше плаво, а нада нам зрачи!
- Нада је одбегла, небо наоблачи.
Корачаху тако кроз тај дивљи зоб,
и само ноћ сад зна њиних речи коб.

Превео Данило Киш

(Број 66/1964)

ЖАК ПРЕВЕР

БУКЕТ

Шта ту радиш девојчице
Са тим цвећем тек узбраним
Шта ту радиш девојко
Са тим цвећем не више свежим
Шта ту радиш лепа жено
Са тим цвећем које вене
Шта ту радиш старице
Са тим цвећем давно увелим
- Чекам победника!

ПЕСМА ПТИЧАРА

Птица која лети тако тихо
Птица црвена и топла као крв
Птица тако нежна птица исмевач
Птица црвена и топла као крв
Птица која саму себе удара
Птица која би хтела побећи
Птица усамљена и избежумљена
Птица која би хтела живети
Птица која би хтела певати
Птица која би хтела викати
Птица црвена и топла као крв
Птица која лети тако тихо
Да то је твоје срце лепа девојко
Твоје срце које крилом тужно удара
О твоје чврсте и беле груди.

Превео Никола Трајковић

(Број 10/1960)

БЕЛА АХМАДУЛИНА

РЕПЛИКА ДОБРОНАМЕРНОГ ЧОВЕКА

О, шта је? Мрвица, ништа,
ни дечак, ни цура мала,
и само туђих бесмислица
танушна, магла пала.

Радисто незнани, зашто крећеш
твоје сигнале пробуђења?

Не родиш ли се никад нећеш
сазнати беду свог рођења.

Неисправљени организме,
навијен опругом кривом,
опамети се, осврни се!
Ја сам мудар, одавно живим

и кажем: касније, касније
родити се лепше ће бити
А и не родити се ништа није,
и то је срећа, чему крити.

Причекај двадесет година, не више,
нек те радује безбрижност лења
ко слепило блажено мачиће
тако равнодушних на дављење.

Што си тако нестрпљив, гле,
и као пиле у тамници људске
ти журно тачке и тире
дубиш тим кљуном гушчијим?

Шта рђаво у тами тој,
где нема тебе, ни зла, ни туге?
Куда то журиш? Причекај! Стој!
Родиће се било шта друго.

Превео са руског Сава Пенчић

(Број 84-85/1966)

ВЛАДИМИР КОРНИЛОВ

ШТИТНА ЖЛЕЗДА

Ја мислио: горд сам и жилав, својим
поразима гледам у очи. Кад - „Хитна...”
и доктор рече: „Нема вас - постоји
једино жлезда. Штитна.”

Сва батргања и искушења,
римоване јадиковке у целом -
у којима сте стигли до усавршења -
нису ваше, него њено дело.

Ја мислио - мука духу, знамо:
и вера, и савест и стид, и част...
Кад тамо - врста болести - ; кад тамо -
размена материја: пораст.

Никаква племенита најезда
осећања с узвишеним нечим,
само ништавна штитна жлезда
трокира - и сада се лечим.

Све иде од хемије - а не од Бога -
и земља, и вода, и обед шкрт,
и слобода и неслобода
па вероватно и - смрт.

И ево сапет као коњ, милим
према стотој и питам с половине:
шта сам ја - круна свега створеног, или
тек нуклеинска киселина?

Са руског: Злата Коцић

(Број 392-393/1991)

НИКИТА СТАНЕСКУ

ТУЖНА ЉУБАВНА ПЕСМА

Једино ће мој живот доиста умрети за мене,
једном.

Једино трава зна укус земље.

Једино крв моја чезне, доиста,
за мојим срцем, док га напуштам.

Ваздух је висок,

ти си висока,

висока је туга моја.

Долази време да умиру коњи.

Долази време да остаре машине.

Долази време кад пада хладна киша

и све жене имају твоју главу

и носе твоје хаљине.

Долази и нека велика бела птица

да снесе месец на небо.

Са румунског: Адам Пуслојућ

(Број 280-281/1982)

РИСТО ТРИФКОВИЋ

ЛАМЕНТ НАД ОТАНЧАВАЊЕМ САВРЕМЕНОГ СЕЛА

Уз роман Сељаци Б. В. Радичевића

Кад случајно не бисмо знали да читамо роман тог и тог аутора, и кад нас не би наплављивао његов сликовито-приповједни напој, кад струјање његове емотивности не би тицали наша чула, кад, другим ријечима, немуште чињенице не би биле умјетнички транспоноване, лако би се могло догодити да Радичевићев роман **Сељани** - какав израван наслов! - сврстамо у изврсно документовану и сређену умјетничку студију о стању садашњег србијанског села, оног планинског и потпланинског, брђанског прије свега, али и нашег села уопште у просјеку с могућим изузецима. Но умјетничко штиво нема циљ да пасивно региструје податке, да опсервира и конзервира затечено стање, него да, поштивајући максимално чињенице (животну истину), ту истину преобрази, да је измагинира и дигне до пуне дејствениости. Уколико то литература, уопште може, циљ је да се неке ствари акцентују, драматизују и да се бар укаже на њихову актуелност и неуралгичност у степену кад нешто ваља чинити. Ако већ није касно. Или ако такво стање ствари није у неизменљивој историјској законитости и перспективи. Но ако оставимо по страни претпоставке о ауторовим стваралачким намјерама и тенденцијама, ако се сабере и одредимо према

слици коју нам писац својим романом нуди, онда би се рекло да имамо пред собом солидно и простудирано писан извјештај о ситуацији данашњег (тадашњег, јер дјело се појавило 1971. године, издање Нолит, Београд), уз србијанску локалну и регионалну особеност и специфичност, али да, такође, пошто је ријеч о роману, о ономе што је у њему непредвидљиво, тај скрупулозно, истинољубиво и са зналачким умијећем писани текст, добија и једно своје, више, аутономно значење, значење умјетничког документа о нашем времену.

Документ и умјетност се прожимају губећи свако од себе понешто, али понешто у том здруживању и добијајући. Није ријеч о документу ниже врсте, дословце преузетом из стварности, о свједочанству без суштине и духа, с којим се може произвољно по вољи манипулисати, него о документу вишега реда у коме се препознаје бит ствари а мање сама ствар као вањштина, иако је Радичевић максимално узнастојао, и у томе и успјевао, да и саме ствари именује крајње самјерљиво њима самима односно потребама романа. Очигледно је да је Радичевић писао о селу, о теми села, коме је и којој је дубље предодређен, близак, са разумијевањем и знањем његова бивања, искуством, отуда изворност, познавање његова (сељачког) ријечника, менталитета, обичаја, нарави, али и догађаја, али га то није ипак завело ни омело да тежи дубљој и општијој пројекцији материје коју обрађује, имајући на уму човјека и његов усуд. То проклето људско у човјеку! Тиме роман, задржавајући првотно доста наглашено социолошко значење, има и изражено општељудско, општеумјетничко одређење. Да не би било забуне, иако је врло тешко пред литерарним текстом уприличити

равнотежу свих његових елемената и значајки од којих је структурисан, ипак не бисмо могли рећи да је овај роман пресудан и раскрсан у тематици, о којој је ријеч, да је велики, да има димензије дјела која се постављају спрам свијета као њихова граница, као биљег и крунски знак или печат, али истовремено можемо врло лако рећи да је несумњиво најзрелије прозно дјело овог пјесника земље, у коме је он синтетизовао и затемељио неке своје раније вишекратне напоре. Стекло се, наиме, неколико чинилаца који засвођују квалитет ове прозе, тј. да се она нашла у правим списатељским рукама. Радичевић је, наиме, аутор који је годинама у литератури ишао својим путем, уз повремена помодна исклизнућа. Ишао, рекло би се, у сусрет својој и најсвојскијој теми! Неизбјежној, суђеној. Прва етапа те теме, тог сусрета, јесте пред нама, или за нама, свеједно: роман Сељаци.

Земља у свом обухвату, која нам и даје и узима, сељаци-ратници и радници, мудраци, војничине, мужјаци, приземљари, уз осталу лумпен-пролетаризовану чељад - то је био Радичевићев свијет, у коме се он сналазио као риба у води, с којим је присно друговао, бивајући му стално на трагу и за петама, и стално га литерарно осмишљујући с мање или више обликовно-литерарног успјеха. Апотеоза земље, природе, корјеника, мужјаштво, одрицање пред жртвом угрожене отаџбине - све је то био и јесте наговјештај оне праве, и једине теме коју је Радичевић осјећао као најинтимније своју, теме народа и његова живота. Отуда толико наглашена народскост (у Вуковом смислу ријечи) и виталност његовог литерарног свијета. Он му је годинама бивао све ближи, надомак његовом изворишту, језгру. Ну-

тарња снага расе, биолошка неисцрпност народне дубине - то је то сељаштво које нам је одувijek, јуче више него данас, давало печат, било нам знамење. Преполови се једно покољење, рат га покоси одједном као преконоћ изникне још робустније. Село, та тајна, та загонетност у коју је наша литература загледана од како за себе зна, с неједнаким успјехом. Пјесник је у кушњи и без малодушности стао пред ту прадревну тајну као пред сопствену истину! Он је, дакле, заронио у себи најсвојскију тему. Шта је тамо затекао, говори нам роман. Затекао отанчавање некад јаким породичних гнијезда, суочио се са пропадањем села, и то не само предачког, патријархалног, задружног, кога је ђаво однио давно и о чему уосталом свједочи наша реалистичка сеоска приповјетка у свом најбољем издању, него, што је фаталније, чисто биолошко изумирање сељаштва. Села остају полупуста, полупразна, на огњишту бдију само још старци, болесни, неспособни; дјеца, чим се приметну снагом, одлазе или у најближе градове да тамо животаре, да се не врате никад, мада с једном ногом тек у граду, или преко суве и водене границе - у бијели васцијели свијет, понекад чак заувijek!

(Број 248-249/1979)

ЗОРИЦА АРСИЋ МАНДАРИЋ

КРЕНИ ВЕЋ ЈЕДНОМ

Крени већ једном, истисни се из хаљина!
Па тако како никада не би,
врати се тамо где таква била ниси
кад је требало.

Крени већ једном, отисни се из вијуга!
Па тако како увек јеси,
понеси себе у сусрет ономе
што је давно требало.

Јер, и када не смеш,
руке се, очи се, звезде се као падобрани
отварају и спуштају.
Спуштају небом забрањеним
све ниже, све ближе земљи
која ће се негде измицати.

(Број 296/297/1983)

ГРАДИМИР Ј. МОСКОВЉЕВИЋ

АХАСФЕР

То мир објашњава обману.
Крај окрепљује узалудности.

Старе капије заборави
у слепој оданости љубави.

Свечана сенко опојности,
неозарена светлошћу. Смртна!

Отвори универзуму око.
Буди огледало свих ноћи.

Пођи стазом успона. Неприметне
коракe чућеш за собом.

(Број 278/279/1982)

РАЗГОВОР СА АНРИ МИШООМ

Овде доносим, верно колико ми дозвољава меморија, неколико речи покупљених из разговора који сам имао са Анри Мишоом.

Претварао бих се када бих рекао да га нисам изневерио: са муком би се овде нашле његове мисли, готово ни мало његове речи, његов говорни стил, његов темпо, заокрети његове конверзације која се по некад тврдоглаво усмерује према предмету и затим чини упадице у прелазу на све могуће области.

Међутим, све је то заслуживало да буде забележено. Замишљај како би изгледала књига једног Екермана која би разоткривала Мишоа човека.

И Како сте постали писац?

Робер Брешон: - Како сте постали писац? Да ли сматрате да је литература једна врста занимања? Уосталом, да ли сте икад себи постављали проблем избора професије?

Анри Мишо - Увек сам био против принципа занимања. Одмах по доласку у Париз, за дуги низ година оскудевао сам у новцу. Живео сам у малим хотелима једући врло мало, што је било сасвим могуће за мене пошто су моје потребе врло мале. Такође проводећи време у сањарењима или ако хоћете у нераду, живео сам успорено. Од неког времена сам се знатно променио. Кад се загризе у живот...

Био сам неспособан да прихватим било какво занимање зато што сам био неспособан да дуго пратим једну одређену замисао смишљену од неког другог. Провео сам ипак. Било како било, пет или шест година у свему, у медиокритетским занимањима где сам био осредњи.

Робер Брешон: - Ако сам говорио о занимању учинио сам то зато што много људи на тај начин правдају своју егзистенцију, стичу један алиби, ако се хоће, и зато што ми је изгледало да сте ви у почетку имали потребу да се ослободите од осећања пораза.

А. М. - После оног рата од 14-18, у коме ја нисам учествовао, на супрот других младића мојих година, после мог неуспеха на универзитету, веровао сам, можда конфузно, да ћу оправдати своју егзистенцију дугим пловидбама и такође пловећи по Напо-у (то је једна притока Амазона) у пирогу, и пентрајући се по планинама и вулканима на Кордиљерима Анда. Упропашћавао сам се. Ишао сам али моје тело је рђаво подносило авантуре.

Од 22 године осећање промашености ме је преплавило. Породица ме је сматрала за промашеног и то ми је стално понављала. Видела је како се враћам као морнар, незапослен. Пао сам на испиту за више студије. Одбијен сам да идем у колонију, отпуштен из школе резервних официра, најзад демобилисан. Тахикардија (без сумње услед нервозе) повезана са појачаним дисањем и коју су означили као срчану ману (кардиологија је од тог времена напредовала) забрањивала ми је сваки напор, сваку авантуру. Враћао сам се стално истом „не чинити ништа” што је задавало увек страх родитељима „одговорним” да ће вас имати на терету.

Кад сам почео да пишем (најзад сам се одлучио), био сам изненађен да видим да писци, прави, озбиљно се односе према мојим текстовима да за њих то заиста постоји. Без сумње, књижевност је тада могла да постане за мене неки алиби. Била је далеко, прошлост. Тешко је било бити сигуран. Улога Супервила била је значајна, он није никад стављао под питање моје „литерарно постојање”, а ја нисам престајао да будем зачуђен.

Не треба веровати да су са тим ствари биле решене. Ако неки не сумњају у мене ја сам сумњао још, заиста мање. Такође не треба веровати у неку срећеност, нарочито не у поезију. Она чува своју тајну у унутрашњости онога који је прави и који је у искушењу да се сматра њеним поседником. Једног дана контакт, не зна се више где у њему, не успоставља се више. Престао је да буде песник а он је последњи који то примећује.

Имам осећање недовољности, видите ли, моје, такође оних других. Није сувише дуг ниједан живот да би се приметило да се није оригиналан, да се никада није ни било, да није могуће бити, да нико то није, да смо међ толиким андрмољцима који припадају другима, толиким другима.

Р. Б. - У ком тренутку сте постали свесни да сте писац?

А. М. - У мом детињству нисам желео да будем писмен. Од 15 године гурали су ме професори и другови. Одлучио сам се 8 година доцније и са жаљењем. Хтео сам да уђем у ред свештенички, а доцније да будем лекар. Био сам неспособан да учим медицину, упркос своје љубави према њој. Студирати, научити, то значи примити, примити и примити. Ја сам од тога био далеко. Од тада сам био свестан тога.

Моје прве књиге биле си заиста аматерске. Есудог зачуђујуће је колика је то отсућност сваког познавања посла. И Qui jefus, и Les Keves et la jambe. (Снови и нога). Затим Mes proprietes (Моја имања). Настављао сам себи да говорим: без сваке сумње да сам ја онај који се зове промашним, али упркос свега има нечега, ма колико било бедно, које људи и са више талента не могу да примете и што ми налаже дужност да кажем које ће дирнути и које ће чак помоћи понеком који је сличан мени. (Не друге. Оне сем ако ме не читају). Примео сам на се своју промашеност на неки начин. Са Плимом, почео сам да пишем чинећи нешто друго него да описујем моју нелагодност. Дошла ми је једна личност, забављам се својим злом на њој. Никад нисам био ближи томе да постанем писац. Али то није трајало. Мртав је после мог повратка из Турске, ускоро у Паризу. У Паризу сам постао поново оно што сам, и пришао сам поново писању са подозрењем.

Једна мисао, у први мах изненађујућа, Кафке у његовом Дневнику, верујем да је битно за његов живот што пише, да је то без сумње начин да боље живи са својим злом. За мене, не. Увек сам се двоумио да ли да наставим да пишем. То је лечити се, а оно што сам ја желео, што је више могуће, то је, да дознам најзад шта је нелечљиво. Писао сам Есудог што сам био сачињен од празнине. Хоћу да испуним ту празнину да бих упознао ону која не може да буде попуњена.

II Концепција хуманизма

Р. Б. - Стално сам зачуђен да извесни људи од којих би се могла да очекује реакција према нашем

делу, готово нису ништа рекли. Нарочито мислим на Сартра и његову групу.

А. М. - Не знам. Можда је то зато што су наше будућности различите. Оно што очигледно њега највише занима, мени је најнепријатније. Политика је за њега подстрек за акцију. За мене зависи од дана, ја сам смлаћен од множине елемената које она са собом вуче, а који ми измичу и где ја ништо друго не видим него распре, неизвесности, сумњивости које подижу читав свет нагађања, пуентилизам препун догађаја који се развијају супротно од сваког предвиђања и где је оно што бих ја желео да дознам скривено: или пак морам да се љутим на самог себе да сам допустио да се разгневим због таквог и таквог догађаја поводом кога очекивана допунска обавештења, нису дошла, или су дошла сасвим другчија, или таква која се могу да објасне сасвим друкчије. Тако ми политика изгледа као кад би се у науци могли да ослонимо само на 5 научника од 100 и још кад би због опскурних разлога један део електрохемије, нуклеарне физике и биологије био тајно чуван изузев за неколико људи, иначе простака и медиокритета који би припадали окултном друштву.

Нација је једна врста карактера човека: огромни стомак и митови. Стомак који много захтева али стидан и који скрива своје реалне потребе; и митови, на којима се надражује (да би могао да запостави праве проблеме), ужас ме хвата од митова. Требало би поново ставити под питање све што стари и одлази у мит. Чак Француска на крају сваких неколико година, требало би да промени име, из поштења, да би се ослободила мита „Француска”.

С друге стране врло сам осетљив према народима, према расама, према њиховој физичкој консти-

туцији, према њиховом језику, а нарочито према њиховој постојаности. У иностранству живим у некој врсти транс у жељи припадности у заседи утицаја физичких и географских које покушавам да прихватим, да замислим. Али нервне болести нације и чак његове кризе повећавања су тако куване од влада, окултних влада, или оних који претендују на власт да се осећам презрен, што не волим да будем.

Имам чуло солидарности са људском врстом (чињеница да смо људи а не газеле) више него са заједнициом људи одређено управљаном и политички груписаном.

Међутим ја сањам о смелим подухватима и смислу, рецимо, у овом тренутку, о утопијама.

III Које писце волите?

Р. Б. - Има једно питање које нисам хтео да вам поставим раније: то је питање новинарско: које писце највише волите?

А. М. - Желео бих да одговорим онако како бих одговорио новинарима: то је питање које нема много смисла за мене. Не желим да успостављам хијерархију и рећи ћу вам писце које сам волео. Живот је исхрањивање, треба непрестано трошити... конзумирати. Јабука се воли али она се вари. Такође људско биће се исцрпљује, људско дело докрајчује се мало по мало, нагнано својим сопственим потребама, понемено својим унутрашњим током.

Међутим. Лотерман ме је поседовао. До те мере да је требало да се ослободим њега. Није ми допуштао да постојим.

Р. Б. - Какав је утицај имао на вас?

А. М. - Захваљујући њему ја сам писао. Дотле, нисам сувише то ни желео а нисам се ни усуђивао. Кад сам читао Chauts de Maldoror и кад сам дознао да се може писати и штампати оно што се има у себи стварно изузетно, помислио сам да постоји место и за мене.

То је било у мојој 23-ој години. Пре тога, претрпео сам један други шок: Ernest Hello, који ме је упознао са Ruysbroek l' Admirable и Angele de foligno које је он превео са латинског захваљујућим језиком, озбиљним, али који ме је просто шибао. Имао сам 15 година. Обилазио сам све књижаре да бих нашао све књиге које су биле готово неналажљиве у окупираној Белгији. Он ме је галванизирао и помагао ми је да одбацам све друге писце којима су нас поучавакли. Да ли је то било дивљење. Не могу више поново да га читам без нелагодности. Његови недостаци, његово непознавање толико ствари које је долазило због његове мргодне гордости, сад би ми изгледале огромне, али ја не могу да одричем оно што је био за мене. Његови захтеви лишени смисла изгледа да су ми били братски.

Р. Б. - Кад сте читали први пут Кафку, ви сте ипак морали да доживите јаку депресију?

А. М. - Сигурно. То је један од оних којима је човечанство захвално што су се родили. Без њега недостајало би нешто капитално човечанству. Мало је људи о којима бих ја могао да кажем. Али је он дошао прилично доцкан да би могао да утиче на мене.

Први његов текст који сам читао је Мета-морфоza, које сам морао да читам на шпанском

убрзо после његовог изласка у Reviste de Occidenta d'Ortega у Gassel.

Које године, не знам. Писма његовом оцу више него иједан други његов текст, показали су ми колико су наше тачке гледишта различите. Такође како су наши поступци различити. У том тексту, при том капиталном, недостатак неприкосновености ме буни и љути.

Р. Б. - Читате ли песнике?

А. М. - Читам архајске текстове страних народа где поезија није нарочито одвојена, а где она долази изнанада, не зна се како, далеко, кад се њом није бавио. Често јој се враћам. Реченица такође, француским песницима мање и више из радозналости. Мој дух је револтиран али у њему нема ничег такмичарског.

Р. Б. - Читао сам критике које су говориле о нашој последњој књизи. Зачуђен сам до које су мере збуњени пред нашим делом. Питам се зашто?

А. М. - Ви се сувише питате. Откуд бих ја то знао? Можда је то зато што осећају да смо и да нисмо на истом броду. Затворени у литератури од једне вере, морају да осећају у мени јеретика: морају да осећају у мени онога који ма колико имао екстремне захтеве у литератури, ипак покушава, у истом тренутку чак док се испитује његова књига, да се упути на другу страну.

Можда то није уопште то. U L' In fini turbulent (Помамни бескрај) сиже импресије ван обичног оставља критичаре без тачке упозорења. Не налазе сличности са нечим већ познатим... и губе се на терену одавно проклетом и Табу.

*Из књиге „Мишо” од Робера
Брешона - превео Љубиша Јоцић*

(Број 34-35/1962)

АНРИ МИШО

У ОЧЕКИВАЊУ

Биће лудо,
Биће светионик,
Биће хиљаду пута брисано
Биће избегло на крај хоризонта
Биће које се дури на дну хоризонта
Биће које урла на ивици хоризонта
Биће мршава
Биће поштено
Биће гордо
Биће које би хтело да битише
Биће у потресима две епохе које се сударају
Биће у убиственом одисању побеђених савести
Биће као првога дана
Биће

Превео: Никола Трајковић

(Број 34-35/1962)

НИКОЛАЈ ТИМЧЕНКО

ЗАПИС О КАМИЈУ

Поводом новог превода Писама немачком пријатељу¹

Своја *Писма немачком пријатељу* Ками је, како сам каже, писао у *посебним околностима*, за време немачке окупације; прво је, писано у јулу 1943. године, објављено у *Revue Libre* а друго, писано у децембру 1943. објављено је почетком следеће године; те, 1944, писана су и два преостала писма, али нису објављена све до 1948. године када су се нашла између корица књижице у *Галимаровом* издању. Француски издавачи нису за ове текстове показали посебно интересовање, па се књига појавила поново тек 1967. опет код *Галимара*. У међувремену, појавило се италијанско издање за које је Ками написао веома индикативан предговор. Ваља још поменути да ни француски критичари и Камијеви биографи нису били склони да у овим *Писмима* виде нешто битно за Камијеву мисао ни за еволуцију те мисли (мислим на опсежне биографије

¹ *Писма једном немачком пријатељу* била су доступна нашем читаоцу у оквиру *Одабраних дјела Албера Камија*, књ. 5 у издању Зоре, Загреб 1971; друго издање 1976. Ово је прво српско издање: Албер Ками, *Писма немачком пријатељу*. Превод и поговор Ђорђе Трајковић, предговор „Превазилажење апсурда” Никола Милошевић, Клио, Београд 1988.

писца *Странца* и *Мита о Сизифу* од Лотмана и Оливијеа Тода, а посебно на иначе изврсну књигу Морвана Лебека, преведену недавно и код нас).

Међутим, *Писма* су веома индикативна не само као веома важна карика у Камијевом мисаоном развоју, што је показао Никола Милошевић у једном давном есеју из 1958. године, већ и као Камијево трајно актуелно и незаобилазно тумачење тема и појмова као што су национализам, патриотизам, рат, затим смисао, виши смисао, апсурд, луцидност итд. Наши издавачи су веома добро разумели и трајну актуелност Камијеве мисли и несумњиву потребу овог нашег актуелног тренутка, па су објавили нове преводе Камијевих дела и једну студију о њему.² Несумњива потреба овог времена у коме живимо је подсећање на мисао и списе Албера Камија, који је као моралиста и човек свога времена заправо увек присутан као мислилац за *сва времена*, поготово она која називамо кризним.

Међутим, на жалост, још нема на нашем језику Камијевих *Actuelles III (Алжирска хроника)*. То су заправо чланци које је Ками објављивао у данима алжирске кризе у *Експресу* и које су својевремено изазвале велику пажњу и не мање контроверзе. Објављене су, скупљење, најпре у *Свескама Албера Камија* (бр. 6) са коментарима Жана Гренијеа а затим и у посебном, *Галимаровом*, издању. Познато је да је Ками писац који се веома живо интересовао за политичка питања а када је реч о Алжиру, како је лепо речено (Оливије Тод), његове зелене очи би -

² Нишка Просвета објавила је нови превод *Мита о Сизифу* (Ристо Лаиновић) и студију о Камију Адама Нинковића, а Матица српска превод биографије *Ками* од Морвана.

потамнеле. Своје *Алжирске хронике* Ками је писао са страшћу непосредно заинтересованог саучесника и са луцидношћу помног посматрача. Његови чланци су несумњив и драгоцен допринос разумевању једне превасходно политичке теме која је обухватила и етичке и историјске аспекте, и осетљивости, свака искључивост, иначе толико присутна, није била пожељна. Реч је о одосима међу људима који су припадали различитим културама и традицији, чији су се интереси разилазили а који су опет живели на истој територији и који су морали да нађу заједнички језик. У свом ставу да је могућ заједнички живот и да у том правцу треба тражити решење Ками је углавном остао усамљен, и са обе стране критикован. Тој теми посвећена је и једна Камијева приповетка из *Изгнанства и краљевства* у којој је употребљена реч *пустиња*: у њој се нашао јунак те приче који се заложио за такво решење. Мржња и неразумавање, у чијем је основу узајамно непознавање и неповерење, преовладала су. Ками и његови малобројни истомишљеници нису могли спречити сукоб који је довео до отцепљења. Камијеви аргументи и, посебно, његова добра воља и осећање које је увек имао на уму - можда би добродошли при решавању сваке сличне ситуације, а ми је тренутно имамо у нашој земљи. Зато би превођење и објављивање *Алжирских хроника* на српском језику било пожељно.

Али, да се вратимо, бар укратко, *Писмима немачком пријатељу*. У *Миту о Сизифу* Ками каже да је апсурд у суштини - Лебека, са исцрпном библиографијом превода Камијевих дела и литературом на језицима бивших југословенских народа коју је сачинио Добрило Аранитовић.

Раздвојеност, несклад или, слободније речено, несастављива распуклина између света и човека! Није, дакле, апсурд ни у свету ни у човеку, већ у њиховој узајамној супротстављености и несагласности. Наиме, у својој носталгији за јединством и глади за апсолутним, човек сазнаје да свет није сачињен за њега, да у свету оваквом какав је несавршен, препун изопачености и потпуно равнодушан према потребама човековим, не може задовољити своје основне тежње (своју мисао Ками је илустровао ситуацијом у драмама као што су *Неспоразум* и *Калигула*). Зато човек, који мора бити луцидан, долази до сазнања да *ништа нема смисла*. Оваква формулација, због своје логичке мањкавости, донеће Камију извесне тешкоће; вероватно би било боље рећи (и то би било више у духу његове праве мисли, да се *ништа у овом свету не може остварити*, ни оно што потиче из лоших, ни оно што потиче из добрих намера). Међутим, у полемици са немачким пријатељем који није Немац већ нациста (то је битна разлика!) и чије је основно својство да слепо тежи величини своје земље не базирајући се на употребљена средства при постизању тог циља, Ками упозорава да постоје разни ступњеви, тачније разни квалитети смисла, да исказ *ништа нема смисла* није диференциран а да посебне ратне околности, дакле конкретна ситуација, које провоцирају полемику међу бившим пријатељима, указују на потребу да се том појму смисла приђе диференцирано. Кад, дакле, Ками у *Писмима* каже да постоји *виши смисао* и позива се на осећање а не на логику, он мисли да *нешто има или нема смисла али не увек у истој мери и на исти начин*; према томе, ако је у начелу илузорност носталгије за апсолутним разлог и суштина апсурда, у свакој конкретној

ситуацији степен и квалитет тог апсурда је различит, зависно од начина на који се тај апсурд доживљује; луцидан поглед на стварност је управо онај поглед (о чему, истина, формулација у *Миту о Сизифу* није водила рачуна) који диференцира, који одваја оно што је етичко и склоно животу од онога што служи злу и уништењу (ову диференцију Ками успоставља у *Писмима* и то је једна од основних теза овог списка). Разлика између нацисте и слободног човека баш је у томе што први зна само да уништава а други размишљањем и селектирањем аргумената долази до сазнања из кога се рађа убеђење о споственој дужности. С друге стране, и нациста и слободан човек свесни су илузорности носталгије за апсолутним, али док је за нацисту то ирелевантно јер је он вођен ирационалним циљем, дотле је слободан човек вечно у позицији Сизифа који се упркос свом знању ипак нада.

Ваља скренути пажњу и на предговор Николе Милошевића и поговор преводиоца Ђорђа Трајковића. Док Милошевић, изванредни познавалац и дела Албера Камија и тумач извесних несагласности у делима појединих мислилаца и књижевника, указује на логичке тешкоће на које наилази Ками покушавајући да усагласи своју философију апсурда са импликацијама које из ње произилазе у једној конкретной ситуацији, каква је била немачка окупација Француске, дотле Трајковић саопштава свој утисак који је имао у сусрету с писцем какав је Ками. У тексту *Превазилажење апсурда* Милошевић говори о сложеном преплету психологије и философије апсурда како се манифестује у *Миту о Сизифу* и *Страницу*, делима објављеним пре *Писама*; говори, затим, о тешкоћама са којима се Ками суочава када жели да оспори

позицију свог опонента коме је, према занимљивом Милошевићевом тумачењу, писац *Мита о Сизифу* „приписао сопствену филозофију апсурда и спојио с практичним импликацијама нацистичке идеологије”.

Милошевић још напомиње да је Ками, као и његов књижевни јунак Мерсо, био дубоко афективно везан за сопствену филозофију апсурда и да у овом спису није могао да понуди логичке аргументе већ само „снажно осећање правде”. И док Милошевић своју немилосрдну анализу завршава речима да *Писма* представљају подстицај и занимљиво штиво за сваког мислећег човека поготово у овом тренутку када се сенка рата надвила и над нас, дотле Трајковић, у тексту који је насловио са *Ками и ја*, истиче: „Вредност једне књиге само је делом у ономе што она каже - знатно већа вредност је у реакцијама читалаца на њу, у размишљањима на која их наведе, у људском изазову који им поставља. Лично, признајем само књиге које су морале бити написане, слике које су морале бити насликане... У њима почива снага људског духа. А ова књига је морала бити написана.” Написано из дубоко оправданих унутрашњих разлога, Камијево дело се бави темама као што су нацизам, патриотизам, национализам, хуманизам и сл. Ваља запамтити реченицу из предговора италијанском издању: „Ја сувише волим своју земљу да бих био националиста” и послушати тачне речи Трајковићеве из поговора: „Патриотизам, у свом дубоко људском смислу у коме је у *Писмима* представљен, јесте осећање и став који нас воде путем људског напретка.” Писана за своје време, ова књижица Албера Камија је у ствари књига за сва времена.

Јер, Камијева формула љубави с разлогом пледира за један хуманизам пуне усаглашености средстава и циљева, за једну етику натопљену емоцијом и прожету надом али лишену страсти и слепе вере, испуњену осећајношћу и осећањем дужности али ослобођену сентименталности и поводљивости. У љубави према домовини и према другоме остати свој и задржати луцидност и креативност - то је Ками и на томе почива његова свесна опредељеност за истину. То је Камијево *осећање правде*³ као крајњи аргумент његовог отпора силама зла оличеним у нацистичкој идеологији у условима опште апсурдне ситуације.

(Број 439/1998)

³ На једном месту у Carnets Ками каже: „Дужност значи чинити оно што се зна да је праведно и добро - „оно што заслужује предност”. Да ли је то лако? Не, јер чак и оно за шта се зна да заслужује предност чини се тешко.”

Са академиком др Радомиром Д. Лукићем

МОРАЛ СЕ НЕ СТВАРА ДЕКРЕТИМА

У ком смислу се, друже Професоре, може говорити о сукобу морала данас, те, у том контексту, о могућностима и нужности његовог стварања и ширења?

Прво ћу одговорити на питање о сукобу морала, а после тога на оно о стварању.

Што се тиче сукоба морала, скоро да нема друштва у коме таквог сукоба нема. То је сасвим разумљиво ако се зна који друштвени чиниоци одређују морал. На крају крајева, морал сваког од нас одређен је његовим положајем у друштву, иако не у потпуности, јер морал одређује и особине сваке поједине личности. Не улазећи овде у питање утицаја личних чинилаца, јер то није предмет социологије, јасно је да друштвени положај људи у друштву скоро никад није истоветан, иако постоје групе које имају у суштини исти положај. Отуд постоји и више-мање истоветан морал појединих група, као и разлике од групе до групе, а пошто и цело једно конкретно друштво чини такође једну групу, то и оно има свој заједнички морал који може више или мање бити истоветан с моралом појединих група. по правилу оних које владају у њему. При том треба водити рачуна да на стварање разлика у моралу не утичу непосредно тзв. интереси људи него пре свега различито доживљавање живота и света, који је последица различитости положаја, а то различито доживљавање, које је де-

лимитном наравно, условљено и различитим интересима, одређује одговарајући поглед на свет, а овај, онда и одговарајући морал. Разлике у моралу, пак, нужно проузрокују и одговарајуће оштрије или блаже сукобе морала, који имају двострук вид. С једне стране, скупине које имају различите, одн. сукобљене тј. противречне, супротне моралу, склоне су сукобима међу собом, што може одвести и до борбе, поготово ако је сукоб шири и дубљи. То се појачава уколико између тих скупина има тешњих веза, које не могу глатко да функционишу управо услед различитости односних морала. Други вид сукоба морала је унутрашњи, у појединим личностима. Наиме, појединац увек припада већем броју скупина. Уколико, што је правило, постоји сукоб морала тих скупина, односно појединац, који више или мање усваја односне морале скупина којима припада, доживљаваће сукоб морал у самој својој свести одн. савести, јер његов морал није усклађен, непротивречан. Сукоб може бити и врло оштар – замислимо, нпр., једног интелектуалца, који потиче из (и делимитно јој још припада) скупини у којој се, рецимо, врши крвна освета, жена држи у потчињеном положају и томе слично. У њему мора да постоји тежак сукоб морала унутрашње природе. Такође није тешко сетити се примера тзв. двоструког морала неког члана СКЈ, чији морал тражи одговарајуће понашање у његовој радној организацији, и њеног унутрашњег моралног сукоба кад морал радне организације тражи супротно понашање, што је доста често.

Као што је писао у својој „Социологији морала”, мислим да постоји чисто оштар сукоб новог, социјалистичког морала са старим моралом. Социјалистички морал је, поготову у нашим источним крајевима, пре

свега у сукобу с преовлађујућим сељачким и самограђанским, „чаршијским” моралом, који још увек преовлађује у значајним друштвеним срединама у нас. Поред тог основног сукоба морала у нас постоји, наравно, и сукоб низа других врста морала, које није потребно помињати. Све то, разуме се, доприноси нестабилности нашег друштва и несигурности односа, што се нарочито изражава и у привреди. Треба погледати толики број самоуправних споразума и друштвених договора, који се често свечано потписују да већ сутрадан њихови потписници заборљаве на њих, а понекад их и потписују са свешћу да их неће поштовати. Ту је пре свега у питању сукоб морала.

У вези с свим видим и питање стварања морала у нас. Нема сумње да је веома потребно створити један релативно широк заједнички југословенски морал који би регулисао бар главне друштвене односе. Међутим, стварање морала је сложен и, нарочито дуготрајан друштвени процес. Он се не може изградити много пре, а по правилу се изграђује тек после изграђивања одговарајућих друштвених односа, који, у ствари, и врши притисак на основу кога се ствара одговарајући морал. Морал се не ствара декретима него тешким и мукотрпним изграђивањем одговарајућих односа. Али то не значи да се тај процес не може бар донекле убрзати посебном друштвеном активношћу у том правцу, почев од породице и школе до радне организације и целокупних економских, политичких и културних односа. На жалост, мора се рећи да, сем неких активних организација (као што су, рецимо, цркве и, нарочито верске секте, затим нека ужа удружења или средине углавном на ивици главних друштвених токова), таква активност не-

достаје у најважнијим нашим срединама и организацијама.

Једна од релевантних улога морала јесте, као што је познато, обезбеђење човечности. Може ли се, данас говорити о одређеним проблемима утицаја те врсте?

Може се рећи да сваки морал остварује човечност у смислу да доприноси стварању онакве врсте човека каква одговара датом друштву. У том погледу, дакле, нема проблема. Али је питање коју врсту човечности ствара односан морал. Јер има разних врста човечности, има таквих човечности за једно друштво које су нечовечне за друго, јер се и морали таквих скупина разликују, зависно од њиховог положаја, како је речено. Нема сумње, нпр., да је и хитлеровски морал остваривао једну врсту „човечности” - човека надмоћне германске расем позваног да влада нижим расама не бирајући средства. Само што је таква човечност по мерилима других морала – нечовечност. И овде се појављује проблем објективности морала, тј. питање постоји ли неки „тачан”, објективан морал, који може одредити шта је „права” човечност, одн. нечовечност. Мислим да такав морал не постоји и да нам ништа друго не остаје него да се боримо за свој морал и своју човечност, који одговарају нашим приликама, и схватањима. С тог гледишта гледано, наравно имамо доста тешкоћа, јер та наша човечност, идеално схваћена, захтева много више умерености у прохтевима, пре свега материјалне природе, много више солидарности према другима, трпељивости и томе слично. У ствари, ми се данас налазимо у времену кад су се отвориле релативно широке могућности

побољшања материјалног стања великог броја људи и кад су се на основу тога развили врло себичњачки прохтеви у знатном броју нас. То је природно, иако није добро с гледишта социјалистичког морала који желимо да изградимо. И у томе лежи главна тешкоћа за остваривање оне врсте човечности која је у нас пожељна. Та тешкоћа се изражава у постојању извесних врста експлоатације, у нараду, недисциплини, неодговорности и многим другим облицима. То, разуме се, треба сузбијати одговарајућим мерама, па и правним, кажњавањем и сл. иако, наравно важна улога у томе припада и моралу, који треба развијати у том правцу.

Како стоји ствар са утицајима филозофије и науке на морал човека данашњице?

Утицај филозофије и науке на морал свакако постоји, али ми се чини да су друге врсте духовних творевина, пре свега вере (религије), током историје знатно више утицале на морал него наука и филозофија. Такође се може рећи да су у примитивнијим друштвима знатно више утицале на њихов морал њихова наука и њихова филозофија него ове наше, данашње. Филозофија у ужем смислу одавно је изгубила некадањи значај у том погледу, а наука га није ни стекла у већој мери. Треба истаћи и да је утицај науке, а нарочито филозофије, и уопште погледа на свет, много јачи у преломним револуционарним временима него у мирним и редовним.

Сложеност савремених друштвених процеса битно утиче, верује се, на будућност морала. Може ли се, сходно томе, и колико говорити о утицају морала на културу?

У ствари, и морал и целокупна духовна надградња многи више су одређени општим друштвеним стањем, укупношћу друштвених процеса, целокупним стањем друштва, а пре свега, наравно, односима производње, економском основом, него утицајем делова надградње једних на друге. Зато увек постоји више или мање видљив склад између свих делова надградње, постоји један општи „дух” друштва, који прожима целу надградњу и даје јој њен пипичан конкретностисторијски лик. Данашње друштво уопште, сувремено, високоразвијено друштво западног типа, без обзира да ли је капиталистичко или социјалистичко, у знатној мери је прожето науком и још више техником, које су више-мање, истоветне, независно од система. Технологија производње и свакодневног живота, па у многим и техника организације производње, као и урбанизација, нагомилавање техничких помагала у домаћинству, улога средстава масовног општења итд. знатно утичу на поглед на свет и доводе до непожељних последица у социјалистичком друштву, што се нарочито види у порасту неке врсте техничког оутђења, роботизације и постварања међуљудских односа и у појави тзв. потрошачког менталитета. Све то, наравно утиче и на морал и у извесној мери спречава јачање и развој аутентичности социјалистичког морала. То је проблем пред којим се не смеју затварати очи – ова стихија вуче свакодневан морал ка прецењивању вредности ствари у штету вредности људи. Истовремено пораст становништва, стварање „великих” друштава „масовног” друштва уз поменуте чиниоце, стварају врло сложено друштво, с изванредно великом поделом рада, која немилосрдно разбија старе основне друштвене установе, пре свега породицу, мало

насеље, суседство. Људи се непосредно укључују у „велико”, „масовно” друштво, особито средствима масовног општења и задовољавањем основних свакодневних потреба непосредно у том друштву, па све мале, присне заједнице губе своју некад одлучујућу улогу у животу. То доноси веома велике промене, свуда, па и у моралу. Ови сложени процеси су истовремено и унутрашње противречни, тако да је тешко предвидети један човечнији морал, какав је видети један човечнији морал, какав је више-мање општи захтев свих који умеју да мисле и, нарочито да осећају.

У вези с овим је и други део Вашег питања: може ли се говорити о утицају морала на културу, при чему мислим управо на овај општи дух савременог друштва, посебно на његове негативне стране. Колико један човечан, хуманистички морал, уколико се изгради насупрот овим негативним појавама, може да утиче на њих саме? Нема сумње да је морал један од значајних чинилаца целокупне друштвене културе, или надградње стоје у међусобном деловању, па делује и морал. Колики је утицај морала, пак, тешко је тачно одредити и несумњиво је да није увек једнак. Има „моралистичких” друштава и друштава, бар у извесној мери „аморалних” (јер је сасвим аморално друштво редак изузетак). Све зависи од низа конкретних историјских околности. Не треба се, свакако, заваравати да се може створити некакав самостални морал, насупрот целој осталој култури, али је и морал релативно самосталан и може да утиче на ову.

Можете ли, молим Вас, коментарисати своју тврдњу: „Савремена цивилизација је у кризи, сукоби у

њој су бројни и дубоки. Хоће ли преживети или ће, попут својих претходница, ишчезнути у песку времена”?

Не мислим да је овој мисли потребан велики коментар. Од појаве атомске бомбе (а ова је последица других, дубоких узрока - оштрих сукоба важних светских снага), сва мисао је веома раширена и општеприхваћена. Наоружање и опасност од рата су главна брига човечанства. При том, на жалост, ова највидљивија опасност баца у засенак друге, исто тако велике, ако не и веће опасности, као што је уништавање природе и њена могућност недовољност за опстанак бројног човечанства, које се према њој односи сасвим неразумно, рушилачки. Плитак фразерски оптимизам дневнополитичких парола сасвим је далеко од осећања правих проблема. Питање је основног односа човечанства према природи и самом себи - сме ли се и даље оставити стихијски развој цивилизације засноване, у крајњој анализи, на профиту као основном покретачу и регулатору и безумној утакмици и супарништву држава и друштвених система, али цео свет, у буквалном смислу речи цео свет, треба да прегне да оствари разуман став? На то питање, на жалост, по мишљењу највећих светских умова, одговор није поуздан. То је и мој утисак, а волео бих да он буде погрешан. Опасност од кризе савремене цивилизације је, очито, далеко већа него од ранијих таквих криза, јер претходне цивилизације нису обухватале цео свет као ова, па ни њихова пропаст није значила пропаст човечанства него само једног његовог, маколико значајног дела. Уколико хоћемо да спасемо човечанство спасавајући цивилизацију, морамо да знамо да је и морал један од важних чинилаца суд-

бине, макар и не био најважнији, па да његова криза такође доприноси кризи цивилизације, одн. човечанства. Ако смем да предвиђам, хтео бих да будем, упркос свему, оптимист - да верујем да ће тешка криза, чији ће врхунац бити много тежи но што данас можемо и предвидети, ипак отрезнити човечанство, те да ће пред оштром катастрофом умети да нађе решење за свој опстанак.

Разговор водио Павле Б. Бубања

(Број 268-269/1981)

НОВИ ПРИЛОЗИ, 2014.

ЈОВАН ДЕЛИЋ

ПРОПЛАНЦИ УМЉА И ЗАУМЉА

- О поетици Душана Матића I - ¹

Да није дувао снажан вјетар и да није срушио баштовану саксију за цвијеће, ко зна како би изгледала архитектура двадесетого столећа. Сироти баштован је увезао саксију жицом и облијепио бетоном, крпећи како је знао и умио, и тако добио чудесан спој дотад неспојивог – бетона и гвожђа – и открио армирани бетон.

„Ваза у парампарчад

Птице у лету –“

тако је гласио наслов једног цртежа, наслов што га Матић извлачи на почетак, као мото, своје збирке *Муњевити мир*.

Господин случај-комедијант Милоша Црњанског показао се и овога пута као проналазач армираног бетона; као градитељ над градитељима; као инспиратор и учитељ свих грађевинаца и архитеката двадесетого столећа.

Не заборавимо ни историјске заслуге вјетра, Матићу толико драгог, који је својом разорном и рушилачком снагом приморао сиротог баштована да утегне жицом вазу и навео га на епохално откриће. Надреалисти су

¹ Овај оглед је резултат рада на пројекту „Смена поетичких парадигми у српској књижевности двадесетог века: национални и европски контекст“ (178016).

вољели и цитирали, а Душан Матић посебно, пословицу: „Да није вјетра, пауци би небо премрежили.“

И рушилачке енергије, парадоксално, учествују у стваралаштву и открићу. Овај прилог вјетра и једног сиротог баштована историји грађевинарства само је један од аргумената у славу моћи случаја. Ако је случај толико моћан у грађевинарству, у спајању дотад неспоживих елемената – гвожђа и бетона – зашто се не би у њ имало пуно повјерење у поезији. Матић је доиста – и у вријеме надреализма, и у постнадреалистичко доба – вјеровао у случај, и њему у славу исписао лирско-есејистички фрагмент *На случај*, одакле су и ове реченице:

„(...) Хтео бих да подвучем апсолутну вредност, метафизичку, духовну и моралну, коју овај озлоглашени појам садржи у себи. (...) Случај, са својих хиљаду изненађујућих ликова, који се шета по нашем животу, отвара и затвара врата бескрају, која би без њега остала сигурно заувек непокретна. (...) Само том божанству (не разумите ме криво) човек има да благодари што су разоткривене, што су разбијене хипокризије, хипотезе, навике, у којима се он видео до тада као он, само овом божанству има да благодари што је нађена она тачка ослонца одакле је могао бити покренут његов прави живот. Случај који су многи избацили пред врата себе, ја га видим у сржи свог живота, тај магнет у гвозденој прабини свих дешавања (мојих?).“

Случај је, дакле, подигнут на ниво божанства, а његова креативна снага документује се на литерарном плану једном случајном грешком којом је банални израз преображен у метафору. Дактилограф је, прекуцавајући Матићев текст, изоставио једно слово *m*, па је умјесто „тапка у месту“ остало „тапка у месу“. Матић је уважио вољу случаја, тумечећи је као сопствено

повјерење „у сарадњу безличног“, и оставио је „метафору, у њеној новој и изненађујућој светлости“, а све то прокоментарисао је у једној фусноти Марко Ристић, додајући и Лотреамонов цитат:

„Метафора чини много више услуга људским аспирацијама ка бескрају но што се труде да то замисле они који су прожети предрасудама или погрешним идејама, што је једно исто.“

Па како онда говорити о Матићевој поетици, утолико прије што надреалисти нијесу вјеровали у естетику, логику, теорије и доктрине, а Матић је, иако философ по образовању, до краја живота његовао скепсу према систему и једној доктрини:

„Не подиже се свет на једној доктрини. Не живи свет од својих одблесака.“

Сумњајући у рационализам и моћ разлога, записаће:

„Разлози не допиру увек до корена бића.“

Неповјерљив према пјесницима који се уклапају у естетичке калупе, и према теоретичарима и критичарима који такве калупе изливају и у њих вјерују, Матић ће цитирати резолутну реченицу Светислава Вуловића:

„Оно није песник, који може да стане у естетички калуп.“

За Матића је сваки човјек, чак „свако дете које се роди – нов поглед на свет“:

„Свако дете које се роди

Још један поглед

Бачен на свет

И нов цвет

Нов свет се расцветава

*Дуби на глави
Загледан
У косо залазеће сунце.*“

Нијесу ли, међутим, надреалистички манифести ипак теоријски програми; није ли и антиестетика ипак естетика; нијесам ли већ изрекао неколико Матићевих начела: повјерење у случај; сумња у систем, у логику, антиестетичка побуна? Можда и случај, барем понекад, ради по неким начелима? Можда је плодно бити мало скептичан и према скепси, особито пјесниковој? Уосталом, ни *ветар*, који често дуне кроз Матићеве стихове није сасвим хировит, барем не у Матићевој поезији, већ се, по правилу, јавља заједно са *ватром* чији пламен тули и разгара. А из тог споја *ветра* и *ватре* могућно је извући још неколико начелних закључака о природи Матићеве поезије: ветар и ватра се асоцијативно призивају, па је *асоцијативност* законита у Матића, а повлашћену позицију има асоцијација по звуку: и *ветар* и *ватра* имају исте сугласнике (*в, т, р*), што ће рећи да у Матићевој поезији ваља очекивати *гласовна понављања* – у овом случају *алитерацију* – а вјероватно и фигуре понављања и набрајања, односно *лирске и граматичке (морфолошке и синтаксичке) паралелизме*. Гласовна понављања упућују на „звучни слој“ пјесме, односно на њену „*оркестрацију*“, па ћемо често наилазити на критички суд да Матићева поезија има самосвојну „*музикалност*“. Сам пјесник је понекад уз своје пјесме стављао необичне напомене. Тако је пјесма *На вест о смрти последњег мита* написана „за тенор који у високим регистрима пева фалсетом“, а пјесма знатно дужих стихова *У одајама трајања* „за бас-баритон већ на измаку“. Фуснота уз пјесму *Само пева тајни пламен*

објашњава зашто су ријечи у загради штампане другачијим слогом и како пјесму ваља читати:

„Неопходно је да се вашем гласу, при читању, придружи *други* глас, који изговара речи у загради.“

Вјетар у поезији, дакле, није само вјетровит, већ и ватровит, и баш нас, ето, он увјерава како има смисла трагати за Матићевом поетиком, свим разбијеним саксијама и армираном бетону упркос.

Матић је, уз то, есејиста – и то прави есејиста – а убједљиво највећи број есеја је написао о књижевности и умјетности, односно о поезији. Кад кажем *прави есејиста*, онда мислим на његов скептични дух, на његово *неповјерење у систем*, и на *повјерење у фрагмент*. Матићева истина је фрагментарна.

„У природи је фрагментата да имају различите разговоре међу собом, као што је, уосталом, Маларме био разумео да је схватање разнолико и да иде у више праваца.“

Сретен Марић је – и сам мајстор разговора – истицао ту разговорну, *дијалошку и отворену природу есеја*, какав је Матићев есеј несумњиво. Матић радо цитира, често и без коментара, туђе фрагменте, па се у његовим књигама остварује „вишегласје“ и на свијет се гледа са више очију.

Кад кажем за Матића *прави есејиста*, мислим, наравно, и на „форму“ његовог есеја, и на његову *лирску природу*, на непосредно сусједство с поезијом, па и прожетост њоме. Није случајно што су се Душан Матић и Јован Христић добро разумијевали: Христић је такође „прави есејиста“; можда најизразитији наш писац есеја. И лиричар, и ерудита, и философ по образовању – све као Матић. Христић види Матића као човјека нијансе, антидогматског, нефиксираног погледа и паучинастог ткања, бдењем отвореног према недовршеном бескрају;

то је „писац који од нас непрекидно тражи да изналасимо и стварамо нове појмове како бисмо о њему уопште могли говорити“. Христић види како се Матићеви текстови преливају „преко граница облика који имају“ и колико је тешко одвојити Матићеву прозу, особито есејистичку, од поезије његове. Иако се не упушта у језичке анализе, Христић непогрешиво погађа да је Матић приближио пјесништво модерном говору, а да му је то пошло за руком захваљујући раду на нивоу синтаксе, што је опет резултирало новим ритмом. У Матићеве врлине и новине Христић убраја и то што он све наше апстракције види „уроњене у живо ткиво нашег постојања, види их као проблем егзистенције, а тек затим као апстрактне идеје; види их – ако се тако може рећи – *in statu nascenti*, у тренутку када извиру из нашег бића и наше судбине“, и у томе христић види коријен Матићевог опредјељења за поезију схваћену у егзистенцијалном, а не само у естетском смислу. Христић сматра да је, за Матића, живот „бескрајно разнолик, многострук, противречан, али никако апсурдан, и у ономе у чему су многи склони да виде његову бесмисленост, он је успео да види његову лепоту“.

Неодвојивост лирских, поетских, од есејистичких фрагмената можда је најочевиднија у *Багдали*: сам пјесник види те фрагменте као дијалог са свијетом, са собом и са тишином, а сопствени глас само као једну струну.

Пишући, дакле, често бриљантне есеје о књижевности, Матић је на својим „пропланцима ума“ остављао и експлицитно исказане ставове о поезији и њеној природи, и о сопственом ставаралачком искуству; успостављао је свој „други поглед“ на поезију, свој карактеристични „поглед искоса“. То је, дакле, још

један разлог због којег се бавим баш поетиком Матићеве лирике. Матић јесте превасходно лиричар.

Матићева поезија је изашла из звјерињака ултра-модерне умјетности прве половине двадесетог столјећа, из оне мјешавине различитих праваца и оријентација што се данас све чешће зову једним именом – авангарда. Кажем *звјерињака*, јер звијер имађаше повлашћено мјесто код тих сликара и пјесника који сви бијаху увјерени да стварају поезију. Јер поезија за њих не бјеше само умјетност ријечи, поготово не само стихована, већ свака умјетност која је по свом поријеклу и смјеру била ирационална. Остало – рационално и логично – остављено је литератури и естетичарима, односно презиру тих тада ултрамодерних, авангардних умјетника: фовиста, кубиста, надреалиста. Кажем *звјерињака*, јер су из истог грмена истрчале и *звери* Растка Петровића, па чак и његов *вук*, који ће, наравно, наћи своје упориште у старословенској, односно српској митологији. А пажљив читалац Матићеве поезије запазиће како и кроз њене стихове повремено промакне *звер*. Звијер је већ у имену једног авангардног правца – фовизам. Матићеве и Расткове *звери* су, дакле, врло културне; њихов лог је европска култура двадесетих година. Јер Србија послѣ Првог свјетског рата, а захваљујући њој и новоформирана Краљевина Југославија, бијаше се широм отворила према Западу, нарочито према својој савезници Француској. Српски ђаци и студенти у Француској – Душан Матић и Растко Петровић су то били, пошто су претходно прошли кроз пакао повлачења преко Албаније – одиграли су историјску улогу у креативном културном посредништву између српске, односно југословенске, и француске културе. Они су се у Француској нашли у самом средишту авангардних збивања Европе и први пут је српска култура

доживљавала истовремено неке умјетничке процесе и стремљења кад и Европа. Заслуге Растка Петровића и Душана Матића за то су безмјерне.

Ја не идентификујем Матића с надреализмом: он је и старији и млађи од надреализма, а чак бих се усудио да кажем да никад није био искључиви и правовјерни надреалиста, мада је надреализам оставио трајан печат на његовој, чак и позној, поезији. Матић се без надреализма не да прочитати, али се у надреализму не може исцрпети. Он је повремено и међу надреалистима стајао „искоса“. Уосталом, његов рад *Положај надреализма у друштвеном процесу* (1932), писан заједно с Ђорђем Костићем и Оскарком Давичом, није добио благослов кардинала београдског надреализма, Марка Ристића. То не значи да Матић није с одушевљењем припадао надреалистичком „покрету“. Напротив. Ипак, ваља имати на уму и ове Матићеве ријечи:

„Довољно сам био у једном 'покрету' да знам сву снагу и све слабости свих литерарних и нелитерарних покрета, и да знам да је једина регула писања: оно што је јасно да треба писати јасно, оно што је мутно да остане мутно, оно што је рационално да буде казано рационално, а оно што је ирационално да буде казано ирационално. Да тако буде сачувана целокупност човековог лика и његовог живота. Да би лагано мутно бивало јасније, ирационално рационалније. И да се никад пребрзо и пренагљено не заврши тај процес, и човеков пуни лик на тај начин никад не буде окрњен.“

Контекст у којем су ове реченице написане јесте контекст полемике „модернисти“ – „реалисти“, када су надреалисти опет имали важно мјесто у књижевном животу.

На почетку је Матић био најближи свом генерацијском другу и пријатељу Растку Петровићу; чак

помало опчињен њиме, његовим статусом међу највећим именима европске авангарде у Француској. Прије тридесет пет година сам написао, и остајем при том и данас, да су њих двојица – Растко и Матић – били први посредници између париских и београдских надреалистичких, односно авангардних група, у преднадреалистичкој фази, у вријеме часописа *Путеви*. Растко је био исувише индивидуалан да би прихватио дисциплину „покрета“, макар и надреалистичког; исувише проицљив и критичан да се одмах не би критички одредио према надреализму: прва права аутентична критика надреализма „изнутра“ долази од Растка Петровића. Матић, опет, није био лидер, није био тип вође и организатора, па је природно што се на челу београдске надреалистичке групе нашао продорни, борбени и образовани Марко Ристић.

Растко Петровић и Душан Матић – то је посебна тема, и за ову прилику ћу је само отворити и назначити. У поређењу са својим вршњацима, Матићем и Десанком Максимовић, Растко је умро прерано. Његова главна дјела су написана у младости и раној зрелости, а најзначајнија Матићева и Десанкина пјесничка остварења долазе знатно касније, у сваком случају послје Расткове смрти. И за Матића и за Десанку Растко је био врло инспиративан. Десанкин молебни тон из збирке *Тражим помиловање* успостављен је већ у раној Растковој поезији, а митологија Старих Словена, и српска паганска митологија, која је инспирисала Десанку и Васка Попу, ушла је на велика врата у српску књижевност с Растком Петровићем. Матић је о тој 1898. години развио један мали есеј из астрологије у писму Драшку Ређећу, објављеном на почетку коментара уз Матићеву књигу *Коначна јесен*, одакле наводим само први дио тога писма:

„Што се тиче година 1898, ти си утврдио да је она година рођења Расткова, Десанкина, и моја. Па чак да су се Растко и Десанка родили истог дана. А ја, тек, последњих дана лета, док су они још мајски. Па они су чак *песнички*, у односу на мене рано воће и прве мајске руже. Ја *јесењи*, чујеш, моја прва књига која није никад написана, и наравно, никад објављена *Дефинитивна јесен*, остала само у једној фусноти, поменута, као да зрачи, 'и ненаписана'. Понекад сам помислио, после твојих открића, да Растко с којим сам прво друговао од Нице, па у Паризу, у Београду, већ мање, где Растко дружељубив, заљубљив и свеобухватан, био је већ имао другарстава и пријатељстава пошто је већ славан, пре мене стигао; али сећајући се тих дана и тих година, мислио сам да су календари рођења, или наши животи нешто побркали: по рођењу, ето, Десанка и Растко, а ја сам, јесењи; у животу, изгледа, Десанка сама, на почетку, а Растко и ја пријатељи, па онда, Растко, сам, негде у свету, а Десанка и ја, ближи једно другом у животу.“

Друго Матићево спомињање Десанке је релевантније за ову дискусију, а налазимо га у *Аниној балској хаљини*, у контексту расправљања о моћи науке и моћи поезије; о природи науке и природи поезије. Случај је удесио да се на Матићевом столу нађу истовремено *Изабране песме* Десанке Максимовић и један број часописа *Рари* чији је уводник био насловљен *Биланс пола века науке и философије*. На пјесниковом столу су се среле наука и поезија. Прочитавши биланс научно-философских открића, Матић је отворио прву страницу Десанкиних *Изабраних песама* и прочитао стихове:

*„Ко каже да песник бити може,
да није трчао за водом бујица
и газио траву до колена,
на пљуску априлском киснуо до коже
и с гласовима се дозивао птица.“*

Матићев одговор је био есеј *Поезија је непрекидна свежина света*: никада као у том сусрету науке и поезије, „у подножју грдног облакодера науке“, никада као тада није осјетио „значај и значење поезије и њену улогу међу нама“, њену способност да нас „врати очас у сам корен нашег бића, веже присно за саме основе живота“. Чак и када се човјек буде шетао по Мјесецу, писаће се пјесме о мјесечини, „а месечина ће ипак остати месечина.“

Сваки пјесник, мисли Матић, „сриче свој век“; свака поезија носи печат свога времена, али „носи и раскриљено срце људи који нам муцаво ипак више казују од онога што су им њихово време и њихов развој допустили да живе. Тиме поезија једне епохе надживљава своје време. Поезија је непрекидна свежина света. Она је нека врста Антигоне, која, чини се, говори у име вечних божанских закона, а стварно говори просто људским језиком пред заборавом појединца или целине да се нешто основно човечански стечено не може да пренебрегне у име не знам чега било.“

Као и Растко Петровић, и Матић је, па и сви надреалисти, тежио ка откровењу и визији. „Искуство је моје: откровење и зид.“ Визијама и сновима је водио своју „битку око зида“. А од свих визија – „као код епилептичара – најрадоснија баш визија носи пад до дна“, и за њом се тежи.

Повлашћено мјесто код Матића и надреалиста има и *сан*; он је тај који иде до краја, слободан од наше воље: „заштита од правилности и баналности егзистенције, слободно играње заробљене имагинације, где ова преплиће све слике живота и прекида озбиљност зрелог човека радосном дечјом игром“. Иако је овај цитат из надреалистичког времена, Матић му је остао вјеран до краја живота. „Снови на послу“ – то је озбиљна, не само пјесничка или психолошка тема: они могу одвести у болест, у смрт, у злочин, у мржњу, а могу спремити и вечеру.

Овај рад – у складу с Матићевом поетиком – остаје недовршен и отворен – као прекинут сан о сну. Наставиће се, акобогда.

МИХАЈЛО ПАНТИЋ

НЕКА ТО НЕ БУДЕ У ПРОЛЕЋЕ

Ономе ко није изгубио спремност да на неколико тренутака утоне у посматрање облака које ветар гони понад кровова или да зури у таласе који туку неку хридицу, неће бог зна шта значити сивило чекиња по његовим отомбољеним образима, проређена коса, потамнели зуб и друга слична упозорења.

Бора Радовић

То пролеће испало је кишно. Што би рекли стари писци које више нико не чита: окишало се. Данима је шуштало и роморило у тек пролисталим крошњама, вода се сливала одасвуд, као да одустали, демисионирани Бог, пренут из летаргије, спрема генералну пробу новог потопа. Ниски сиви облаци непомично су лебдели над пределом, реке су расле, из препуњених колектора уздуж великог новобеоградског булевара куљали су вртци, влага је улазила у старчеве зимогрољиве кости. Сава Лакобрија, пензионисани професор солфеђа који је цео радни век провео у музичкој школи „Милан Плећаш”, седам дана није излазио на улицу. Обично би, од раног преподнева, после буђења, умивања и обавезног бријања – а бријао се, не због презимена, али у складу њим, свакога јутра већ пуних шездесет пет година – стајао крај затвореног прозора и кроз стакло са кога су се непрестано сливале капи посматрао свет:

парче облачног неба које се могло видети из његовог стана, паркинг испред зграде, новобеоградски булевар стотинак метара одатле, насупротне и паралелне солитере, бензинску пумпу, врхове дрвећа у оближњем парку, тамо, према Дунаву, покрај ког је, за лепа времена, док му је жена била жива, волео да шета пре ручка и, обавезно, пошто одрема после супе и ринфлајша, предвече, најчешће сам. Корак пред корак. Жена се за то време мувала по кући, пила кафу са суседима, читала, гледала ТВ, пеглала, разговарала са рођацима из унутрашњости, и све тако редом... Старост, као што се зна, има свој врло правилан, успорен ритам, и то Сави Лакобрији који је струсио живот објашњавајући деци разлику између вивача, алегра и модерата, као и наглашавања првог и другог ударца у четворочетвртинском такту, није било потребно објашњавати. Осећао је он то и без иначе широког и богатог музичког образовања. Тај ритам се успори неосетно, с годинама.

Али, откад му је, у касну зиму, после брзог, кратког побољевања умрла бездетна дружбеница, мама Смиља, Сава је, као да му је неко искључио унутрашњи метроном, који у себи има сваки човек и управља се према њему, речено његовим прецизним професионалним речником, сасвим испао из ритма. На сахрани није било више од пет-шест људи. Рођаци из унутрашњости правдали су се затеченошћу, неодложним пословима и, крајње неумесно, барем када је смрт посреди, прескупим аутобуским картама, па су за ковчегом на Бежанијском гробљу, пратећи упокојену, ишли само најближи најстарији суседи, јер млађарија не воли такав вид друштвених активности, о чему би се могао написати леп есеј, још само кад би имао ко да га прочита. И, дабоме, дежурна гробљанска богомољка, задушна баба која иде за свим спроводима, упоређује их, коментарише, разноси аброве,

а успут се на њима и храни. После тог тужног дана, за који ни Бетовен нема прикладну ноту, Сава се сасвим повукао из живота. Недељама је, одједном погубљен и клонут, седео пред телевизором, празних мисли, не примајући, чак ни крајком свести, оно што гледа. Престао је и да чита „Политику”, више га ништа није занимало. У два или три наврата покушао је да на стари, шушкетави грамофон стави плочу са „Посвећењем пролећа” Игора Стравинског у извођењу Лондонског симфонијског оркестра, што је за њега био врх, врх врхова свих животних, а не само музичких појава и облика, али би се брзо затурио у забраву, просуо пажњу и одустајао. Све своје земаљске дане Лакобрија је потрошио на убеђивање других људи да музика има лековита својства и да је душа једнака себи само док пева, а онда се, преко ноћи, суновратио у бездно депресије, и ништа га више није могло отуда ишчупати.

Некако је, у том безвремену, наишао и ветровити март, са дугим, хладним кишима, па се и он отегнуто и тромо, музички речено „граве”, претворио у такође натмурени април са делимично местимичним проведрицама и обилним, вишесатним пљусковима, а Сава Лакобрија, човек који се први пут обријао као шеснаесто-годишњак, на радној акцији насипања новобеоградске мочваре, где је убрзо потом, уздуж Бежанијске косе и Тошиног бунара почела градња стамбених павиљона, све једнако је, свеже избријан, стајао пред прозорским окном по којем је, неким својим неухватљивим ритмом, за који нема музичке ознаке, добовала киша, киша, киша, киша и киша, и посматрао свет како се врзма и креће, децу која иду у школу, људе који улазе у аутомобиле и затим се одвозе уз и низ булевар, жене у дугим кишним мантилима у повратку из куповине, са кишбраном које ломи ветар у једној и тешком торбом у другој

руци, као и унервожене шетаче паса који су у себи – тако су барем изгледали – проклињали дан када су набавили кућне љубимце, па се по том несклопиоку и потопу ломатају и коломате по новобеоградским утринама и парковима, а пси као пси, где ће прво него у кал и бару.

Сави Лакобрији у посету је, два пута недељно, долазила патронажна сестра, тек прецвала четрдесетогодишња Светлана К. која се са завршеном вишом хортикултурном школом дуго нигде није могла запослити, па је, има томе ихајхај, прихватила позив са бироа, завршила преквалификациони курс, и већ добрих дванаест година, сама, неудата, обилази старе људе по Новом Београду и Земуну, купује им шта треба, понешто поспреми по кући, понекад понешто скува, супу из кесице или згужва питу, а најважније од свега је да са тим људима помало и разговара, о свему и свачему, шта им већ падне на памет. Стари свет, осим ако није, а није, реч о пустињацима или столпницима, убија самоћа и ћутање. То најпре, а остало се, па чак и болест, некако лакше подноси, све док хроми, онај што ординира и по новобеоградским лифтовима и самопослугама, у потрази за оглувелим душама, не дође по своје.

Последњег дана априла, застрвеног облаком толико да је и преко поднева, окупаног кишом, владала слаба видљивост, а сумрак наишао већ негде после пет, чим се замишљено сунце искосило на хоризонту, Сава је, први пут у животу, одлучио да се обрије увече. Ни с краја памети није му се јављао разлог зашто баш увече, шездесет и кусур година бријао се он ујутру, прво пре поласка у осми гимназије, па после и на обе године више музичке школе где су му сви одреда говорили да би због апсолутног слуха требало да се посвети клавиру или хармоници, али не, он је остао на

теорији и солфеђу, да би тај мали јутарњи ритуал стругања чекиња баш и утврдио на трогодишњем служењу маринерства у Кумбору, у Боки. Тамо је, по завршеној шестомесечној обуци, водио гарнизонски хор и прегурао војни рок као бубрег у лоју, путујући са свечаности на свечаност и са такмичења на такмичење. На једном од њих су, о, брајко мој, ушили и натпевали козачки збор совјетске армије. Еј, не било кога, него козаке који певају као да се јављају са оног света, па је због тога добио и десетодневно наградно одсуство. Искористио га је да се ожени Смиљом, коју су већ после њене тридесете сви прозвали мама и мамице, мада, упркос испрва ватреним, па после, с временом, све ређим Савиним и њеним покушајима, није имала деце, али је имала име као из приче неког архаичног реалисте, узмимо на прилику Јанка Веселиновића.

Враг би га знао до кога је од њих двоје, Саве или Смиљане, био квар. Тада је дечице било као плеве, после рата рађало се све у шеснаест, и није било, какав је случај данас, свих тих медицинских домишљања, семинара, бургија, тестова, генетике, испитивања, сти-мулација, вештачке оплодње и све тако редом док се у нечијем срећном дому, после дугог ишчекивања, не огласи неки гугутави упишанко или попишуља. И после му је то прешло у тврду навик у – а навика је облик судбине – то да се брије свакога дана ујутру, свеједно да ли је недеља или да ли ради у подневној смени. А ни у пензији му није падало тешко, испуњавало му је време и деловало смирујуће, лакше се суочавао са својим ликом у огледалу, са проређеном косом, пожутелим зубима, отомбољеним уснама, воштаним лицем...

Обријао се Лакобрија, те последње априлске вечери, мимо реда и навике, ето тако, дошло му, обукао пицаму, у чашу крај узглавља бућнуо протезу из горње

вилице, увукао се у свежу, Светланином руком прекјуче замењену постељину, угасио светло и минут или два зурио у мрак, слушајући досадну, нападну кишу како туче о стакла, покривајући све друге шумове који су допирала извана. Само му се, у једном часу, учинило да је, доле, негде на мрачном, поплављеном паркингу, лануло неко псето. (И није погрешно, хроми са собом увек вуче скотну кују, са девет сиса.)

Последња јасна мисао, пре него што га је дремеж узео под своје, био је, ко зна како и зашто, однекуд долутали рефрен једног слаткасто-меланхоличног шлагера из његове младости. Имена певачице никако није могао да се сети, само је тихо запевушио, јер душа је душа само када пева, макар и последњи пут: „Ако се икада будемо растали, нека то не буде у пролеће.” Сава Лакобрија целог живота није волео шлагере, што је еуфемизам, било би право рећи, није их подносио. Или, још тачније: мрзео их је. За њега је музика била Стравински, Игор Фјодорович: „Посвећење пролеча”. И тачка. Ту нема никакве расправе.

Затим је заспао.

Затим је заспао.

Ујутру је патронажна сестра Светлана К. дуже од пола сата звонила на улазним вратима стана на којима је, исто као и на унапред подигнутом споменику на Бежанијском гробљу, само без година рођења и смрти, писало: Смиљана и Сава Лакобрија. Улазна врата у новобеоградске станове могу се, м-да, сматрати привременим надгробним плочама, неком врстом дугог тренинга за трајну, непроменљиву адресу. И звонила је, тако, упорно и дуго, патронажна сестра Светлана К., звонила и звонила, а са њене кишне кабанице и склопљеног кишобрана сливале су се кишне капи. Звонила и звонила...

Све док...

ДРАГАН ЈОВАНОВИЋ ДАНИЛОВ

ПСИ НОЋУ ЛАЈУ НА КАРАВАНЕ

Бацам се с врха хридине.

У венама је мрак,
у мраку је обећана земља.

Курва има свој тротоар,
а ја речи како бих описао
своје тачно безнађе.

Таласи и те како приљежно
размишљају; не поседујем ништа
над чиме нисам задрхтао.

Девојке на којима се задржи
мој поглед vise о нити
и њихова тела ми припадају
колико и Нијагарини водопади.

Све те младе жене, налик на
бродице којима никада нећу
кормиларити, тако сигурно стижу
у моје песме, голе као њихове
раширене ноге.

Одатле, баш одатле пси ноћу лају
на месец, тако бесомучно
да и неког ко не постоји
претварају у личност.

ДАЛЕКИ, ТОПЛИ ПРОЗОРИ

Кад се запутиш са опустелих докова
над којима се као уморни гаврани
надносе кранови, угледаш у даљини
топле прозоре замишљајући како
иза њих седе наге жене, песници које
још једино читаш с религиозним
оптимизмом.

И док светлуца надлазећа киша,
замишљаш добру вечеру, добар умор
једноставне речи које неко изговара;
тамо неко некога можда једе; или леже
љубавници крај својих заборављених
тела, одбачених јер више не спадају
у глумачку поделу.

Миљама путујеш ка далеким, топлим
прозорима који изгледају као да ће
побећи јер се иза њих скрива нека
незаслужена доброта; ипак, не напушта те
слутња да иза далеких, топлих прозора
постоји неко из чијег тела рајска топлина
зрачи; и тада се изнова претвараш у оног
осамљеног дечака који је некада
у осветљеној соби слушао Шуберта, и кроз
прозор гледао у мрак тежак попут иловаче.

КАВЕЗ

Буђење је реч за оно што ми се дешава
кад утонем у дубок сан: не постојим кад
нисам у облацима: кад сам мудар све ми
измиче из руку: када путујем у мени ништа
не путује: увек ме окују ланци које сам
покидао: ти сигурно мислиш да сам огрезао
у успеху, а не видиш да сам у кавезу са
опасним зверима, хулиганима што пристижу
из набреклих предграђа и са онима који држе
храбре говоре пре него што их обесе: исписујем
ове речи као расколник у самоспаљивању:
уздах није наковањ: све што бацим падне
надхват мене: оно што је увек, пролазно је:
оно што је једном траје заувек: почетак и крај
не стају у вечност, него у кавез: моје месо је
као и твоје: у кавезу смо да би се у нама
развио осећај присности: да би нам тамничари
сваког јутра бацали крваве бифтеке: због свега
онога што је било у њима, због тога су празна
наша срца: једино су се ускраћени додир
догодили: код ускраћених додира завршава се
свако приближавање.

СЛОВА С НЕБА

Залазим у град као у првобитну шуму!
Минуше спори, тешки дани у којима
се ништа није могло догодити: чамотиња се
задуго бејаше склонила у скривене кутове,
а сад у полумраку голубарника на Дорћолу

напретек је нечег уздрхталог: однекуд, голубар држао је придику о гресима и паклу: најдревнија од свих радосту окренута је наопако: нестајемо – тако је, ако се не варам, говорио чика Гаврило Амброзић.

Мишљах, није далеко од истине да то знају и његови голубови што имају чиста срца и добре намере: они гугућу, сашаптавају се, нико не зна какве абере преносе и шта казују људским ушима: када српски језик једног дана буде заборављен, књиге и библиотеке када изгоре једино ће ови дорћолски голубови, за дивно чудо, наставити да га памте: лингвисти ће, дакле, уз њихову помоћ сачувати изгубљени језик угашеног народа коме етнологзи више неће знати име и предати га неком новом, просветљеном добу: јер, голубови су посебан народ који доноси слова с неба: речи, засигурно, нису настале од великог праска, него од дрхтања голубијих срца, негде у полутами.

НЕКРОЛОГ

Доказујући како се људски род добрано разликује од пацова, творава и свиња, највећма се потезе реч љубав.

С много театарске помпе (као да се нешто уопште може знати о том, безмало непознатом верском феномену, и као да се

може умрети у лепоти) песници се забрбљали
о Тристану и Изолди, Фаусту и Гретици,
дабоме, и о заљубљеницима из Вероне.

А да ли је Соломонова Пјесма над пјесмама
узвишенија од љубави пацова и пацовчице
у канализацији што воња по измету?
И по чему је то ноћно шапутање с најдражом
замамније од гугутања голуба и голубице
у голубарнику на Дорћолу?

Накнадно књижим: мало је нове спознаје
у овој, такорећи научној области: све звучи
тужно попут пасије: истини за вољу, љубав
према ближњем присутнија је код пацова
и голубова него код људи: и ту би за свагда
ваљало завезати губицу.

Тек, остаје нам да се напоскон спокојни,
помиримо с тим што нам није био дозвољен
приступ кад је Ное своју барку претварао
у зоолошки врт.

РАДОМИР АНДРИЋ

ЗАПИСИ ИЗ ПРЕВРЕМЕНОГ ПРЕБИВАЛИШТА

61.

Шта је пропало
а шта још није
добило право

на пропадање
у руци која
од свога Творца

узима више
а даје мање

62.

На језику лед
да се зачне
варљиво сунце

када и прича
о брату који
уз брег се пење

за корак испред
стравних гонича

63.

Упркос бројних
жеља и хтења
испред превоја

никад пређеног
лако и срећно
без објашњења

вије се облак
пун непокоја

64.

Ван измаглице
једна једина
истинска стаза

изнад бездана
под скамењеним
крилима птице

води на небо
без путоказа

65.

Пут је отворен
на месту где су
чврсто спојени

сан и модрина
и где затајна
притока зоре

налива чежњом
пупољак крина

66.

Колико збиље
усред брлога
у себи самом

открије трагач
који не види
где је окриље

и заклон живог
сторуког Бога

67.

Зebња обично
на трагу жеља
неостваривих

опседа миша
трагикомично
у муклој ноћи

близу неситог
прогонитеља

68.

Чежњиву кућу
језик захвалан
светом прилогу

мучно подиже
и осветљава
пут у песпућу

само разумљив
свевидном Богу

69.

Слобода има
лица синова
који су за њу

животе дали
и самотворан
зрак у очима

да исто светло
ноћу и дању

70.

Све је нестало
испод осамног
иконостаса

да би поново
почев од нуле
мало по мало

расло по мери
зачудног гласа

ДУШКО НОВАКОВИЋ

ИЗЈАВА О ТЛАЧИТЕЉИМА

Да смо водили више рачуна о њима, као о кућном цвећу
Да нисмо све одлагали за сутра, за наксутра
За следећи месец, за неку од следећих година

Да смо предузимали одређене, тактичке мере
Најпре као њихови родитељи, потом
Као баке и деке, стричеви и стрине, ујаци и ујне

Да смо одмах, уз помоћ дубинске психијатрије
Ишчаккали шта се то дешава с њима
И откуд та њихова јако изражена потреба

Убијај мраве и бубе, кидај крила лептирима и врапцима
Шутирај мачиће и штенад као да су лопта
Да смо одмах дали на анализу њихове убилачке погледе

Зашто се лактају да буду главни у обданишту
Зашто гризу нокте док гледају филмове све док их не
окрваве
И зашто се тако идиотски церекају себи испред огледала

Да смо им понекад опалили понеки шамар
Кад бисмо учили, још у првом семестру студија
Како се озаре кад дође на ред предавање о типологији
власти

Не бисмо имали толико монструма, углађених и са
манирима
И тако распоређених и у нашем веку -
Свака деценија имала је по једног главног и више
споредних

А оних кућних, колико је само њих било
Избројати се нису могли, ти наши очеви и хранитељи
А заправо диктатори над диктаторима, ломитељи душа

Хоћемо ли барем икад успети да их некако заборавимо
А да не заплачемо за њима, а ни ја који је преживео
Владавину једног који је имао доброћудно, питома
лице учитеља.

*Разговор са књижевником Иваном Негришорцем,
председником Матице српске*

ТРЕБАЛО БИ СВЕ ПРЕДУЗЕТИ КАКО БИ ПРЕЖИВЕЛИ ЧАСОПИСИ ОПСТАЛИ

*Последње три књиге, Потајник, Светилник и
Камена чтенија, писали сте језиком и стилем који је
означио нове просторе савремене српске поезије. Молим
вас да нам кажете има ли сличности и разлике међу
овим књигама?*

- Међу овим последњим књигама има и сличности и разлика. Све три књиге су настале у склопу мог интересовања за историју српског народа, настојање да се песничким средствима утврде оне вертикале које омогућују опстанак нашем народу. Збирка „Потајник” (2007) је настала из мог покушаја да се вратим свим оним причама које сам у детињству слушао од својих предака, највише од своје бабе по оцу Загорке, али и свих мојих других рођака, дедова и баба, стричева и стрина, који су ми посведочили све оно што се чувало у породичном сећању. Први јунак ове моје књиге је село Негришори у Драгачеву, близу Чачка, где већ пуна три века, по породичном предању, живи моја породица Станић. Негришори имају веома занимљиву историју. О многим детаљима ја сам слушао од предака, а накнадно сам истраживао по историјским документима и студијама, накнадно утврђивао веродостојност прича које сам слушао. Задуго нисам имао адекватну песничку форму, којом би то искуство некако обликовао, али

сам негде од почетка деведесетих година све више почео обраћати пажњу на историју, па је тако настала ова збирка посвећена мом породичном предању.

- Друга књига „Светилник” објављена је 2010, а настала је у врло кратком временском периоду од моје посете Хиландару у пролеће 2008 па све тамо до краја лета 2010. године. Та збирка је у целости посвећена историји Свете Горе, а нарочито манастиру Хиландару. У тој књизи сам настојао да утврдим посебне доприносе појединих људи у тој нашој светињи, као и да опишем неке карактеристичне муке које су пролазили многи црквени великодостојници и монаси који су ту светињу чували.

- Трећа књига „Камена чтенија” посвећена је историји Црне Горе, а у њој сам посматрао како се градио православни и српски идентитет Црногораца, али и како се и у новијем периоду, од средине 20. века почиње разграђивати. Прва и трећа књига у овом низу - „Потајник” и „Камена чтенија” су врло дуго настајале, док је „Светилник” написан у врло кратком временском периоду велике и снажне духовно-песничке посвећености. Заједничко овим књигама је њихово бављење историјом и тражење неких упоришних тачака српске историје, па сам те упоришне тачке нашао на примеру једног села, на примеру централног манастира нашег православља и наше културе и на примеру једног дела српског народа који је развио јаке механизме аутошовинизма.

Као председник Матице српске и писац, ви се залажете за цео српски културни простор што се види по вашим књигама и Вашем уређивању часописа „Летопис Матице српске”.

- То је свакако и моје лично осећање, јер не заборавам да сам по оцу Драгачевац, по мајци Шумадинац, да сам рођен међу Чарапанима, а да сам цео живот провео у Бачкој. И то у Бачкој међу колонистима. Одрастао сам у Сиригу у близини Новог Сада и ту сам друговао са људима пореклом из Херцеговине, Босанске Крајине, Лике, Црне Горе и других крајева. Тако сам од малена развио то осећање за све српске разлике које постоје, али и слух за неопходност да се све те разлике обједине у оквиру јединствене и целовите, разликама испуњене српске културе. Дух Матице српске је непрестано налагао идеју грађења једне интегралне српске културе и отуда сам се у Матици српској просто осећао као свој на своме, као да сам дошао на место које је одувек било и остало моје. Са Матицом сам веома рано почео сарадњу, као тек свршени студент. Први текст сам објавио у Летопису Матице српске 1979. године. Члан Матице српске постао сам 1983, стални члан сарадник 1991, секретар 1995, главни и одговорни уредник часописа Летопис Матице српске 2005, а председник 2012.

За све то време мог активног рада у Матици српској имао сам част да сарађујем са изузетно важним српским књижевницима и научницима, попут сјајних председника МС – академика Бошка Петровића, проф. др Божидара Ковачека и академика Чедомира Попова. Сви су они природно инсистирали на томе да Матица српска буде присутна на свим просторима где Срби живе и раде, тамо где се негује српска култура. И сам сам томе доприносио у мери коју одређују моје способности. Мислим да је то јако важно поготову у политичким околностима у којима је дошло до политичког и државничког рас-

парчавања простора на којем живе Срби, па је веома опасно да делови наше српске целине почну не само да губе вољу за бољим међусобним познавањем, него, не дај Боже, да дође до међусобних зађевица и сукобљавања. Колико је то опасно, најбоље нам показује данашњи пример несрећне Црне Горе.

Часописи за књижевност, културу и уметност у Србији постали су незаменљиви облик сарадње и развоја књижевности и културе уопште. У томе не заостају ни неки часописи из Централне Србије. Шта мислите о њиховој улози?

Неколико часописа у Србији, изван Београда и Новог Сада, показали су се као веома важни за српску књижевност и културу. Да поменемо само нишку „Градину”, чачански „Градац”, краљевачку „Повељу” и крушевачку „Багдалу”. „Багдала” је дуговек часопис који излази од 1959, а снажан уреднички печат дао је Милош Петровић. „Багдала” је развила и снажну издавачку делатност објављујући многе књиге превода у којима смо имали прилике да читамо бројна ауторска дела. Рецимо, са француског језика у преводу Николе Трајковића, али и у преводу са арапског и многих других језика. Са огромним задовољством, још као студент, читао сам Бретонове манифесте надреализма, па Арагона, Елијара, Превера, Мишоа, Сен-Џон Перса и др. У сваком случају је важно да часопис „Багдала” и његова издавачка делатност буду сачувани и да се даље развијају. Колико издавачка делатност у мањим градовима може бити важна за српску културу добро показује и пример краљевачке Повеље, која је већ

читав низ година најбољи издавач поезије у српској књижевности.

Рођени сте у Трстенику. Овај град има две манифестације које су на гласу: „Јефимијини дани” и „Савремена српска проза”. Зборник савремене српске прозе постао је стални вид размене публикација и међународне сарадње, како је то речено у Народној библиотеци Србије. Зашто?

Ја сам рођен у Трстенику, где су моји родитељи радили као просветни радници. Отац Милета Станић био је професор у Гимназији, а мајка Стамена је радила у Основној школи у Рибнику. Године 1957. Гимназија у Трстенику је укинута, па је мој отац послом премештен у Нови Сад, а мајци је понуђено и она је прихватила да ради у Сиригу код Новог Сада, где су моји родитељи добили стан у којем смо живели. Отац је путовао за Нови Сад. У Трстенику сам поново када сам имао тридесет година, а захвалан сам свом пријатељу са студија Верољубу, Верку Вукашиновићу, који ме позвао на промоцију моје треће песничке књиге. Тада сам први пут дошао у Трстеник. Замолио сам своје пријатеље да ми, према опису моје мајке, покажу зграду у којој су становали моји родитељи, у коју су мене донели из породилишта. У Трстенику сам, дакле, удахнуо први ваздух и ту сам живео годину дана. Мени је веома драго што је на културној мапи Србије Трстеник важна тачка управо због ове две манифестације које сте поменули. Ту се, систематски подстиче, с једне стране, духовна димензија песничког чина, а са друге стране вредности и занимљивости савремене уметничке прозе. Часопис

„Јефимија” и серије зборника „Савремена српска проза” довољно јасно сведоче о тој мисији, па би било веома важно да у Трстенику и убудуће све то буде сачувано.

Петстоти број „Багдале” је несумњиво извесност. Шта ви мислите о том ретком датуму?

- Заиста је драгоцену да часопис таквог континиуитета буде сачуван. Најизразитији пример те врсте у српској култури је, наравно, „Летопис Матице српске” који постоји од 1824. године. У овом периоду транзиције настрадали су многи драгоцени часописи који су трајали више деценија, као што је „Књижевност”, „Дело”, који су били наши најважнији часописи. Зато би све требало предузети како би опстали преживели часописи, али таквих примера у српској књижевности нема баш много. У тим напорима било би важно да се сачува макар минимални тираж часописа у папирном издању, чак и у случају када интернет издање постане доминантно. Показало се да је то папирно издање најтрајније од свих познатих облика у којима се часопис може појавити. У том смислу можемо само пожелети да неке будуће генерације сачекају и хиљадити број „Багдале”.

Разговор водио:
Живомир Миленковић

ДОБРИЛО НЕНАДИЋ

ЗА ВЛАДАНА ЂОРЂЕВИЋА

Њих петорица, Чарлс Дарвин, сер Чарлс Лајел. Џозеф Хукер, Томас Хаксли и Алфред Валас развила су се у Лондону у најкреативнију и најпродуктивнију скупину природњака. Била је то велика срећа што су се они нашли у исто време и на истом месту. Као што су Софокле, Есхил, Еврипид, Сократ, Платон и Аристотел у Атини створили светску драму и филозофију а Микеланђело, Леонардо, Лоренцо де Медичи и Рафаело претворили шеснаесто столеће у доба великог препорода уметности.

Златно доба Србије, оно од стицања независности 1878. и проглашења краљевине 1882. па све до преврата 1903. године који нас је увео у катастрофу, обележили су истакнути и вишеструко обдарени људи, кнез и краљ Милан, Јован Ристић, генерал Јован Белимарковић, Владан Ђорђевић и Стојан Новаковић.

Учињена је велика неправда према тој нашој петорици. Политичка воља уз обилату помоћ својих плаћеника, избрисала је и њих и њихов немерљиви допринос из сећања народа, па се осим Стојана Новаковића нико од њих и не помиње или се то чини у пежоративном контексту. Прећуткују се њихова дела и заслуге а уздижу они који су их клеветали и исмејавали. Читав један век се прекрајају, накарадно тумаче и прећуткују чињенице њиховог живота.

Један од њих, доктор Владан Ђорђевић, (Београд, 3. децембра 1844, Баден, 31. августа 1930) био је

свакако међу најкориснијим људима које је Србија имала у својој историји.

Био је војни лекар и шеф хируршког одељења војне болнице, један од оснивача Српског лекарског друштва и оснивач Црвеног крста у Србији. У првом српско турском рату 1876. био је начелник санитетске службе моравско-тимочке војске а у другом 1877-1878. начелник санитетске службе Врховне команде. Основао је војну болницу у Нишу. Био је начелник цивилног санитета Србије кога је темељито реформисао, председник београдске општине 1884-1888, министар просвете и привреде 1888 у влади Николе Христића, посланик Србије у Атини и у Цариграду, председник владе и министар унутрашњих дела од 11. октобра 1897. до 12. јула 1900. када је поднео оставку због неслагања са намером краља Александра да се ожени Драгом Луњевицом Машин.

Изабран је за дописног члана Српске краљевске академије 23. јануара 1888 а за редовног 15. новембра 1892.

Био је романијер, историчар, издавач...

Упркос свему томе његова владавина названа је погрдним именом, владановштином. Године 1906. доспео је у затвор због изношења државних тајни у својој књизи *Крај једне династије*. У затвор су га стрпали завереници из 1903. који су били прави и једини господари Србије и који су земљу увели у све те несрећне ратове, узалудне погибије и разарања а без икакве опипљиве и трајне користи.

Србија је велика тајна а много је и тајни у Србији. Ко су били Илија Радивојевић звани Чича, Михаило Ристић звани Уча и Велимир Вемић? Ко је читао роман *Цар Душан* Владана Ђорђевића?

Нису знали а нису читали ни очеви и оци нације а приповедали су нам о периоду 1903-1912. као о златном добу слободе и демократије.

Као да се у том периоду није догодио 9. мај 1911. када су се њих једанаесторица, потписала испод текста Устава (Статута) тајне организације Уједињење или смрт као Врховна централна управа.

Ово су та имена, по редоследу потписа, можда положаја, утицаја и значаја;

Илија Радивојевић звани Чича, пешадијски мајор, колико је познато једини председник ове организације, Богдан Раденковић, национални радник из Косовске Митровице, архимандрит такмац Гаврилу Дожићу на место митрополита, Чедомир Поповић, пешадијски капетан, Велимир С. Вемић, коњички капетан, Љубомир С. Јовановић, звани Чупа, доктор права, масон, новинар, уредник Пијемонта, писац овога Устава. Драгутин Т. Димитријевић звани Апис, генералштабни мајор, Војислав А. Танкосић, звани Шиља, пешадијски капетан, масон, Илија М. Ивановић. артиљеријски капетан, Милан Васић, пешадијски мајор, Милан Гр. Миловановић, генералштабни потпуковник, масон, Радоје Лазић, генералштабни мајор.

Да, било је то руководство, славне и неуништиве Црне руке, опаке, застрашујуће и кобне! Једанаест дичних мужева, једанаест хајдука, фанатика, лудака, зликоваца, хероја, горљивих патриота, модерниста, надреалиста и постмодерниста, револуционара, јуришника на небо, све то заједно ако је могуће, а било је, јер је управо њима савршено пристајао борбени поклич *Будимо реални захтевајмо немогуће!* Деконструкција! Симулација. Бодријар пре Бодријара. Родно место свих наopakих социјалних реконструкција.

Утишали су галамције и букаче, озбиљили шаљивције и зајебанте, ушкопили мудате, састругали зубе зубатима, дивље мачке припитомили да им преду на крилу попут персијских маца, припретили, одрешили кесу, одшкринули двери удобних установа и уточишта за убоге сиромашке. И гле чуда, утихнуле су трубе јерихонске, уместо жучи потекао је мед.

* * *

На дан Свете Тројице на крсној слави код доктора Ђура Довијанића, о томе су разговарали доктор Владан Ђорђевић и писци Пера Тодоровић и Јеврем Весић.

Када му је Ђуров позив на славу донео његов потрчко, некакав риђи и пегави качкин, Јеврем није могао да верује да тако што чује. Мора да је неки јак разлог натерао доктора да спусти нос. Све му је било јасно када је тамо угледао Владана, човека колико вредног и темељног, толико и радозналост а још више властохлепног.

Сазнало се ваљда да је Јеврем био код кнеза у Смедереву и то је био довољан разлог да повреди Владанову сујету јер шта има ког врага кнез да пита неког другог и шта ће му сви ти шарлатани около.

Тако је натерао Ђура да на славу позове ту двојицу наводно најписменијих људи у Србији те да ту с њима уприличи турнир и укрсти копља па да се за сва времена рашчисти ко је ко у овој земљи, поготово што је чуо да га је онај морфинист Пера назвао у једном пијаном друштву дипломираним брицом, јер хирургијом су се до сада само брице бавиле, а о писцу петпарачких романа Јеврему да се и не говори: наслушао се глупих и наивних лагарија и

легенди о његовој тобожњој храбрости и неподмитљивости а сад се ето проносе којештарије о његовој упућености у високу европску политику. Томе се сместа мора учинити крај, овако то више не може и тачка.

Оштар хируршки рез! Одбацити све што је труло. Ако не одсечеш ногу до колена касније ћеш морати до кука, а ако и то пропустиш, онда неће имати потребе да се ишта сече. Биће касно.

Ђуро пак није имао куд. Није могао тек тако да пренебрегне жеље Владана Ђорђевића свога бившег начелника санитета па је морао да прогута чемерику и да у своју кућу и на своју крсну славу позове Перу, једног дупедавца и Јешу једног покварењака и вероломника који му, уз све то још и жену китари.

Владан није испустио прилику. Узео је реч и наравно бриљирао. Просипао је попут каквог пијаног расипника најразноврсније пикантерије док су га сви са удивљењем слушали и питали се откуда он то зна, да ли је то истина или доктор само користи своју бујну машту.

Они који су га ближе познавали, знали су пак да је он чудо.

Све што је икада, игде, ишта сазнао или прочитао, све је запамтио, његов мозак је био сунђер који све упија а све што је упио у себи задржава.

Тако рече да би баш данас требало да почне Конгрес великих сила у Берлину. Још је знао и где. У Радцивилијевој дворани. А сасвим је збунио све одреда када је издекламовао имена учесника напамет а да при томе није ни у какву цедуљу погледао, њему подсетник није био потребан. Изгледало је као да сваког од њих лично познаје и да је баш синоћ са свима њима јео, пио и ћаскао.

Немачку, вели, представљају кнез Бизмарк, барон Вертер и кнез Хоенлое, Француску Вадингтон, гроф Сен Валије и Депре, Аустро-Угарску гроф Андраши, гроф Карољи и барон Хајмерл, Велику Британију лорд Биконсфилд другим речима Бенџамин Дизраели, маркиз Солзбери и лорд Расел, Италију гроф Конти и гроф де Леоне, Русију кнез Горчаков, гроф Шувалов и барон Убрил, Турску Каратеодори-паша, Садула-беј и Мехмед Али-паша.

Највише је у њему, разуме се, уживала његова жена Паулина која је, накрививши попут птице главу на једну страну, нетремице гледала свога сокола како победоносно крстари изнад свих тих провинцијских сметењака и незналица.

А сама Ђурова крсна слава била је некаква смеша српских и европејских обичаја што је био поздрав и подршка Довијанића куће историјском догађају који се хиљаду километара северно у исто време одвијао.

Ту је био освештани славски колач расечен у знаку крста и преливен црним вином, кољиво и славска свећа, али уместо да дворе госте, домаћин Ђуро и домаћица Варја седели су са гостима а послуживали су онај пегави деран и једна сисата и гузата кока средњих година али очувана и врашки спретна и окретна.

Јела су, наравно, била европска: рамстек на провансалски начин, бифтек са гушчијом дигерицом и трифлама, роловане ћуреће груди са шампињонима и бешамел сосом, велшки залогај, соте Строганов, бузара од ракова, римски њоки, бродето од туњевине, пунч од поморанце...

Једини уступак неком српском простачком фолклору било је печено прасенце сисанче али без глупе јабуке у устима и на сребрном пладњу.

Пило се страно вино: силванац, каберне совињон и пино ноар.

Као по договору Јеврем и Пера су од свих тих јела изабрали управо простачку прасетину само да би нервирали снобове у првом реду доктора Владана. То и није било тако тешко јер је овај једва чекао да неки од њих двојице било шта учини или проговри па да свом жестином насрне.

Први је прозборио Јеврем рекавши да на том конгресу има вишак грофова, на шта је Пера додао да је и он то приметио и још рече како су она двојица Француза Вадингтон и Депре једини без племићких титула, једини су они плебејци, бургери, буржуји, ситизени, ситоајени, припадници класе која има фактичку моћ. Они чине да тај скуп не буде искључиво стечиште блазираних и лењих аристократа чије време је очигледно на измаку. Сви ти кнежеви, грофови, маркизи, барони, лордови и паше ускоро ће нестати са светске сцене попут праисторијских рептила а ово им је ваљда задња прилика да нешто у својој осиноности и надмености покваре. Ми смо баксузи јер о нашој судбини одлучују диносауруси, закључи Пера и прихвати се прасеће буткице.

- Ви сте монтањар господине Тодоровићу, јасно је као дан да сте ви овдашњи Сен Жист - рекао је доктор Владан трудећи се да сачува спокојство мада је, видело се то, киптео од беса.

- Кад год ко нема шта да каже потегне ту причу о јакобинцима и жирондинцима - рече Пера.

- У Берлину се окупљају неки од најмоћнијих људи Европе, цвет европске дипломатије...

- Да, тачно, али само зато да би натерали Русију да повуче трупе које су надомак Цариграда. Да спасу Турску по сваку цену, то они хоће.

- Ту је немачки канцелар Бизмарк, данас најмоћнији човек у Европи, ту је први министар Дизраели, човек који управља моћном Британском империјом, највећом светском силом...

- У реду, то смо чули, а ја понављам, да они нису ту због нас него да би спречили Русију да не изађе на Медитеран. Питање је где смо ми, то је оно што мене мучи.

- И ми ћемо имати своје место, наравно да ћемо и ми...

- Ми? Нас нико неће ни приметити, када реше питање Русије нас ће по обичају заборавити. Зар ви мислите, господине Ђорђевићу, да ће грофови уместо да иду на летовање, на море, на планине или у монденске бање хтети да седе по овим врућинама у Берлину само да би исправљали наше замршене међе и да би се петљали око тога да ли ће ова или она смрдљива балканска касаба припасти нама или Бугарима или ће пак остати под турском управом.

(Био је ово одломак из мог романа *Мрзовоља кнеза Бизмарка*.)

* * *

Владан Ђорђевић као књижевни лик? Не као епизодни, узгредни, него баш као главни лик, као протагонист, носилац радње, заплета и расплета.

Необичан, живописан, противречан, загонетан, јак и рањив истовремено, оштроуман и наиван, једном речју неукротив. Уместо да га покори како би га

учинио занимљивим и присним, ошамућени писац ће постати само његова лутка на концу .

Ту заиста нема места ни за каква измишљања, дометања, украсе и остале трикове којима се писци служе да би своје ликове удесили према улози коју ће под њиховом управом и замислима да одиграју на сцени.

Овој неукротној људини то се не би допало. Никакве маскарале и шминке нису потребне, он је по лику сличан Фалстафу или Григорију Распућину, имао је свега чак и у сувишку, преливао се преко калуца као нарасло тесто. За њега је све било тесно, ни у какву модлу није могао да стане.

Неукротив попут Фјодора Карамазова кога ни тако вешт и упоран кротитељ и дресер као што је био његов имењак Достојевски није могао да савлада.

Ликови попут Светозара Марковића, Димитрија Туцовића, Јована Скерлића били су пак по мери, лако читљиви и предвидљиви. Код њих је све било кристално јасно па су Владана лако потиснули

МИЛЕНКО ПАЈИЋ

ЛОЛИТЕ ИЗ ЈЕЛЕН ДОЛА

Седео сам у возу, као и обично, поподне, на повратку кући, у Пожегу. Ништа није наговештавало да ће ово кратко путовање по било чему бити другачије од осталих. Нити да ће овај дан бити посебан. Зурио сам кроз прозор у згариште шуме изгореле у летошњем пожару. Повремено листао нови број часописа „Поља“ са причом Јовице Аћина.. Једна девојка је ушла на успутној станици. Погледао сам је овлаш, једном, двапут... И тада је креснуло! Одједном сам знао да знам. То је био трен-бљесак! Та слика-варница покренула је (без моје воље) след мисли, низ речи. Разговетно сам у себи чуо глас приповедача. Почео је да ми шапуће причу о лепим девојкама из Јелен Дола. У том сјајном моменту луцидности схватио сам да је то што видим-причам право мало чудо. Покушао сам да обуздам распричани глас у себи. Плашио сам се да ће ми измаћи, да ће ми нешто неважно скренути пажњу и да ћу све заборавити као толико пута пре тога. Вратио сам филм уназад. Присетио сам се Јовичине приче о лутању по афричким суковима; она је била друго мало чудо... Тада сам схватио суштину – да су таква (и слична) мала чуда свуда око мене. И да се, у ствари, цео Свет састоји од безброј дивних малих чуда. То откриће ме је одушевило, усхитило. Куд год бих погледао, шта год бих помислио, чега год бих се присетио, шта год бих осетио, запазио, заустео – била су то све нова и нова чуда, мала или велика, свеједно. За сваки случај, да не

бих заборавио неко од њих, направио сам у глави списак малих чуда (да случајно не бих заборавио неко од њих), а тај списак био је уједно и план приче о микро миракулима и зачетак нове науке – чудологије...

Девојке из Јелен Дола. У станици Јелен До увек улазе лепе девојке. Јелен До је постао познат по лепим девојкама. Онда су се појавиле још лепше и још лепше девојке. После њих најлепше. Путници су се нагињали кроз прозоре, вирили, освртали се питајући се одакле ли стижу. Толико лепих девојака није имало ни једно село у Србији. Ни једно место на Свету. Бивале су све лепше и све млађе. Колоне Лолита силазиле су низ литице каменолома и улазиле у воз на релацији Чачак – Пожега, тамо и натраг. Више није било места за редовне путнике. У новој, црвеној композицији, управо пристиглој из Русије, седеле су, стајале, смејале се и довикивале - све саме Лолите из Јелен Дола... (Један истраживач-научник са Новог Зеланда утврдио је узрок овој појави. Он је изоловао састојак из папрати која расте у атару оближњег села Папратиште. Све лепотице из Јелен Дола умивале су се росом са лишћа ове биљке. И то их је чинило заслепљујуће лепим и неодољивим. За сушних лета, у несташици росе са папрати, постајале су сасвим обичне и повлачиле се у брда.)

Феномен назван празан џеп. Кад год останем без пара, однекуд капне по неки динар. Кад год ми се испразни џеп, а новчаник зине празан, изненада се појави нека уплата. То се тако често догађа, а увек ми је сасвим чудно. Прилив, долив, одлив, кружење новца кроз вреће без дна и шупље џепове. Помоћу чуда мој џеп никад није сасвим празан. Само чудо ме спасава од тоталне беспарице. Још нисам чуо да је неки песник-уметник банкротирао. Наша поетска корпорација увек је дефициту. Богат сликар је менаџер визуелне

уметности а не уметник. Богат писац, богат је речима, записима, белешкама. Његов трезор пун је пожутелих цедуља, у њему нема ничег материјалног. Само низови слова и произвољно поређаних речи. Ко још за то мари?!

Чудо (Речник синонима): Чуда Исусова. Чудно. Чудно чудо. Чудновато. Необично. Које се ретко, слабо налази или виђа. Изванредно. Несвакидашње. Чудо од лепоте. Чудо од детета. Чудо природе. Чудити се, чуђење. Зачудити, начудити, ишчуђавати. Чудо невиђено! Чар, чаробно. Очарати, очаравање. Изненађење. Чудотворац. Чудовиште. Врач-погађач. Бајалица. Легенда. Прича.

Мало чудо. Питам се да ли је ова синтагма могућа; да ли је логична, тачна? Јер, чудо не може бити ни мало ни велико. Ако је чудо, онда је Чудо. **Чудо!** И тачка... Свако чудо, било наоко мало или велико, јесте аутентично чудо. То што их има тако много (и све више и више што пажљивије мотримо) показује (и доказује) да је живот право чудо! Када почнеш да их запажаш и убрзо савладаш ту дивну вештину (*посматрање чуда*), убрзо ћеш утврдити да су она, у ствари, свуда около, да их има тушта и тма. У стварности и нема ничег другог осим чуда...*Свако чудо за три дана?!* Да, али то само потврђује да је оно доиста мало, али да зато није мање важно. Оно је скромно, ненаметљиво, али битно толико да се може казати да је пресудно за смисао Света. Без чуда, макар и маленог - малечког, овај Свет био би једна ужасна бесмислена пустиња. Збирка малих чуда оставља нас у нежној нади да ће чуда кад-тад победити. А када се то најзад деси пробудићемо се у рају и цео Свет постаће рајски врт, као што је и било на почетку, шестог дана Постања... Незгода је, права, велика незгода, што ипак има и грозних дана без чуда. Замислите те дане без и једног малог чуда?! Катастрофа!... Шта нас теши да

издржимо осеку, сушу, ово крдо мршавих крава? Ово бесчудно годишње доба?! Па само сећање на *сазвежђа малих чуда*. И то што слутимо да ће напослетку стићи они штедри монсуни малих чуда. Стрпимо се невољно без својих омиљених чуда-играчака. Стрепимо-трпимо сањајући топлу, летњу кишу ружичастих чудо-бомбона. На брзину одвијамо шуштећи целофан и стављамо на језик слатко, мало чудо, да се растапа, да се љуби са језиком и непцима...

Табле са чудима. Дневне новине су пуне вести-чуда. Нарочито таблоиди, тзв. жута штампа. Они спремно производе себи својствена, баш лепа - жута чуда. Види шарене табле-колаже са изабраним чудима. Могу се само гледати, али и прочитати. Најбоље је после сваке прозаиде погледати по један колажоид. Смисаоне струне немогућим везама повезују читав спектар тема из садашњости и прошлости. Парадокси, стрип, апсурди, фотографије, нонсенси, карикатуре, преокрети, забуне – често изазивају осмех. По која сатирична бодља никад није на одмет...

Кино „Парадизо“. Прва чуда видимо, затичемо, откривамо у сну. По дефиницији, тамо их је највише. Зашто би, иначе, човек уопште спавао? Да би сањао. А зашто сања? Да би срео чуда. Како је то само савршено уређено?! Човек се умори и заспи, али мозак не сме да се заустави. Мозак мора нешто да ради; али шта? Нештоfino, лепо, забавно... Он производи снове. Тако попуњава свој „празан ход“. Ако ништа друго, бар да забави свога господара. Свога послодавца? Станодавца, да! Ви му дајете „стан и храну“, а он вам, ноћу, из захвалности, пројектује снове-филмове. Глава вам је као неки кино који ради нон-стоп, целу ноћ. На репертоару су само премијере. (И снови који се понављају никад нису апсолутно исти.) Спавајући, ви сте у свом приватном биоскопу. Без

тикета, сами, зурите у мрак испод капака и унапред се сладите. Жеља вам се испуни сасвим новим филмом са ММ у главној улози. Следи „*Лолита*“ Владимира Набукова у вашој режији. А главни лик игра, наравно (ко би други?!) једна од небројених Лолита из Јелен Дола.

Историја сна. Затим: Историја чуда. Потребно је написати и *Историју снова*. Како је сањао човек у прошлим временима? Како се развијао сан? Снови прачовека били су неупоредиво сиромашнији и једноставнији од снова савременог човека. Визије виђене у сну изазивале су страх, плашиле су наше давнашње претке. А тек чуда?! Била мала или велика, она су га саблажњивала... како се развијала култура, тако су и снови постајали све бројнији, прозирнији, разумљивији, садржајнији. Уметност је пратила снове и обратно: снови су напредовали и усавршавали се паралелно са уметношћу. Може се рећи да су и снови прошли фазе усменог приповедања (митови, легенде, бајке), књижевних форми (прича, повест, приповетка, новела, роман), ликовних истраживања и остварења. Са појавом филма, живе слике су се почеле одвијати и у нашим сновима. Историја сна (као и Историја чуда) може се лепо и богато илустровати наводима из уметности-књижевности-филма. Лак је то посао: подела на доба, периоде и фазе. Па онда, доказивање разних постављених теза све док не постану теорије сна и чуда. Неопходан је опрез и такт, јер дешавало се не једанпут у прошлости да човек крене са лепом идејом, са искреним наумом, а на крају баладе ствар му се отме из руку, деформише, поквари. Побринути се тако да чуда остану невина. А да снови буду аутономни као што су одувек и били.

Пожега – Чачак, тамо и натраг

15. август 2012. год.

ЖИВОРАД НЕДЕЉКОВИЋ

ИЗЛАЗАК

Излазак кроз уска врата.
Знам марку аутобуса, годину производње,
Путеве на којима је дизао прашину,
Нерватуру прпошних села;
У њих је доносио радост или тугу,
Односио понешто чега и сад има.
Мноштво је података, али о изласку је реч
И не бих је преиначавао.
Излазак, јутро, киша у опису мога дана.

Испред мене излази жена с корпом
Навршеном трешњама, друга подиже канте
Пуне сира, девојка проноси мирисе,
Нежност, преиначену помаму.
Шта ја износим из блажене цркве
На стајалишту у Краљеву,
Наспрам пренасељеног гробља
И његових мермерних огледала.
Можда само овлашну помисао
На датум у имену фабрике каросерија,
Речити, сродни белег: 11 октомври
И знање да је и он велика превара;
Светли дан михољског лета,
Кад је народ дизао устанак,
Кад нешто је, тобож, ослобођено,
Неки град, село, избегли људи, стабла
Размештена око њих, инсекти у крошњама;

Други су људи, заувек ослобођени,
Прошли кроз тесна врата и ушли негде
Без иједне помисли; други су заувек други,
Пред навалом правоверних освајача
Који разбијају врата, уклањају тела,
И улазе. Да би преобразили и крв и ум.

Уистину, шта износим из овог брундања,
Из мраморне поспаности.
Зар опет причу о освајачима и пристајању,
Зар само гробља, датуме, огледала.
Зар своје огледало.

МАЛЕ СВЕТКОВИНЕ

И овај је дан сав од малих светковина:
Мале су да мање не могу бити,
Преко нам потребне,
Нама малима у великом нашем свету;
Сазданом од књига, од напора да преиначимо
Јаву несвиклих јунака, и приближимо је,
Такнемо у сањивој соби; у мало време
Огромна, блиска времена уносимо.
У њима истражујемо, научени
Да језиком пред којим се инати лирика
Проговара ово доба.

Прене нас: звони, не зазире од интерфона,
Шаље писма у ковертима украшеним
Маркама с мотивима заштићеног биља,
И изума моћних да скрену ток историје,
Бујице зауздају; још сањају проналазачи.

У ковертима затичемо понуде и опомене,
Претње, позиве да платимо рачуне.
Да окружимо бројке на изборним листама.
И кад питаш како ћемо,
Као бајаги одговорим да нећу
Изаћи из времена усељених давно.
Ти нећеш ни из својих, ни из мојих,
Ни из наших; онда смеху подаримо
Отиске и из јавне библиотеке нашег сина
Узмемо давно изумљена штива: чувашке
И инуитске бајке. Дечак препоручује
Лектиру, износи стрипове и дискове.
Умилни ветрић зањише влати и врбак.
Оживи ветрењаче; ено нас на крилу анђела.

И како бисмо другачије, зар да одустанемо,
Кад наши су дани од малих светковина
Састављени. Наши дани; како је лепо,
Једини, бити у њима, у молитви
Да ни ти, Једини, никада не изостанеш.
А кад заокружено буде све,
Нека Твоја рука трагове избрише.

ПОЗНО ПОПОДНЕ

Лакомо силазим у позно поподне,
Косином тек проходаога века,
Изломљеним зраком.
Ужурбан, у крцати подрум
Изједначен са жеђима и глађу.
Дарован да умору буде коначиште,

А речима засталим у ваздуху
Заклон од неспоразума; о, добро знам
Шта чине трезне речи, шта изломљени ум
Може кад на њега падну, да их појми.

Нисам никада рекао лупежу
Да је лупеж, јер добро он зна шта је
И где силази чим добије облик
У сопственим обманама.
Не морам изрећи одмакнутост,
Живу ограду што стреми увис,
Засађена у тлу по коме ходам.
Никада с презиром подлацу не приђох,
Јер на овој косини
Таквих речи нема, у бодрости овој.

Силазим бодро, урањам у мирисе
Допрле из светлих буради,
Из препуних шарених бачви
Преобликованих прегнућем
Творца невидљивих речи.

И вољеној жени кажем да шпарао сам речи,
А нашем дечаку да у невидљивости
Очува стасали говор.
Јер зло не зна да је зло,
Јер јава не чује,
Огрезла у ништавилу, у забраву.

Онда прожмемо наслућени шапат
И заједно с касним зрацима
Одбијеним од посуђа ка нашим срцима
Напајамо једно једино срце.

АДАМ ПУСЛОЈИЋ

СРБИЈА ЈЕ СПЛАВ МЕДУЗЕ

Свака река, речца, рекић
излили се у Србији...
као ђаво

све живо плови,
све мртве ствари плутају
као утваре и авети

Србија је *Сплав медузе*,
проклета авлија –
дно и врх, панике и зла

мистика и јава –
вид библијског Потопа,
други, **српски део!**

Онај који сваког
човека ненавиклог на Потоп
највише боли.

15. мај 2014.

АНЂЕЛКО АНУШИЋ

ГРУДВА БАГРЕНОВОГ ЦВЕТА

*(Онима, по свету расејаним,
који су остали без отаџбине)*

Цип са табличним ознакама *UNHCR* једва се пробијао узаним, макадамским путем, застртим ниским, зеленим славолуком густог, бодљикавог шибља. Друм је наликовао тунелу, и местимично се тескобно сужавао у непроход, у непознато. Возач је неколико пута излазио, и гунђајући у себи зебњиво одмеравао слепи путељак под врежастим веђама раслиња, ломио гране и ножићем коричарем званим шклеба или чакија, с муком секао уплетке купина и шипка. Већ је био предложио да одустану, да се врате назад, али странац, мрк и ћутљив Француз, одан и веран адресату оних таблица, није дао. А да је и пристао, свеједно би морао возити до краја, па ма где овај друм водио, јер је возило требало негде окренути, будући да се у рикверц није могло ићи.

Кад су према карти, коју је странац држао у рукама, стали на једном малом друмском проширењу, једином до сада, из аутомобила су изашла два мушкарца и жена. Зашли су у високу траву и грмље дивљаке испод пута, с десне стране, низбрдично, и убрзо крочили на невелик правоугаони заравнак, разровашену узвисину која је пре личила на голему хумку, заборављену могилу без знака и помена, загубљену у честару. Нису

ни слутили да су управо ушли куда треба, кроз отвор који су у сећању своме још чувала негдашња врата, на источној страни, сучелице оном зашумљеном путу.

„*То мора да је ово*“, рекла је жена, и из коверте извадила неколико фотографија и писмо. Потом се пажљиво загледала око себе, што је чинио и Француз, и додала, на језику оног странца:

„*Да. Све је онако како пише, и како се види на сликама*“.

Самоникла шљива, одметнута царица међу воћарицама у овим крајевима, која се, у одсуству сеоских сватова које је зачарао Аладин, беше заручила са бршљаном, сад је домаћиновала тамо где је некад била соба са огњиштем, на северној страни. Друштво јој је правила базга, невисоко дрвце-уљез које се башкарило у спаваћој, на југу. А тамо на оној страни где су се некад Источнику молила два тескобна прозорчића, на оном зараванку зараслом у пиревину и чичак, назирала су се два окрњена црепа, којима је ту лежати, уместо крстаче. Маховина закриваше њихов глинени стид. Њихово божје порекло. Чудно избељени и неслични својој природи, као да су се са неке друге планете одронили, у њиховој близини беласала су се три неједнака камена.

„*Ха, ово су, болан, најдоњи!*“, узвикнуо је други мушкарац, чељаде домаће својте, држећи у рукама онај осредње величине. Пришао је и странац, и загледао се у камен из доњег света. Пипаво га је дотакао, као да дира јежеву шишарку.

А она жена растворила је писмо и читала наглас, преведећи Французу, који је некуд одсутно гледао у расцвале багремове који само што не беху закорачили на ону узвисину.

„Блиска рођака збега и сеобе, смрт, претекла је мога оца Радета да и по пети пут поднесе захтев за обнову куће. Скончао је у Бачкој, у Раткову, у дому једног добродивног Мађара. А баш данас су ме ови који су ме примили овде у Лепосавићу, поделивши са мном своје Божје давање, молили да им помогнем у прављењу барикада испред немачко-аустријских и мађарских припадника КФОР-а. Ваљда су рачунали на моје искуство. Иако сам срцем на њиховој страни, одбио сам тешка срца. Немам више снаге да нижем рану на рану. А баш одавде, из Рашке, моји су пре три века, бежећи од мрака који и данас овде смрква на Татарево око, на штапу понели своје негдашње презиме Богуновић, и побадали га у Старој Херцеговини, на Змијању, па у Далмацији и Лици, да би се примило ту где ви сада стојите. Шест пута је раскућавано то станиште. За време Пецијине буне, босанско-херцеговачког 1875-1878, балканских ратова, Првог и Другог светског рата, и сада, у што се и сами можете уверити. Није му било суђено да мирно доживи старост и све оно што она собом доноси. Признајем, тешко је то разумети, вама који долазите са неовдашњих страна, то крвљење и крајинење, како би рекао песник из тих крајева Сима Милутиновић Сарајлија, за кога можда нисте чули. Као што видите, то је била мала, невелика кућа. Потлеушица. Бајта, какве се граде између ратова. Мора да осећате како вас њени зидови стишћу, а низак кров чучи вам на темену, и нешто непознато вас гуши. А укућани би, (чујете ли њихове гласове, мора да их чујете, ја их увек чујем, само ухо своје треба приклонити ниже), расути по свету ко из продртог цака, а и многи су на сигурном, под земљом, они би да вас нешто питају. Поставе многа питања, за која је сад већ, сигуран сам, касно. Прозорчићи, била су два, на страни оклен је

Луна изгревала и јела, мало-помало, мој завичај, тескобно оивичавају видело. Сужавају поглед на два квадратића који гвиркају у шуму која је сад гушћа и мрачнија, него у време мога дечаштва кад сам, о дану Светог Георгија, ломио букове и грабове гране и забадао их у рамове врата и прозора. То је било светковање овог хришћанског копљоносца, и још више паганско празновање пролећа, лишћара, белогорице. У мојој дечачкој машти кућу сам доживљавао као невесту која се венчава са Светим Ђорђем...

„Да читам даље, дугачко је..?“ , упитала је жена која се, видело се, све више мучила са преводом појединих речи.

Странац је климнуо главом.

„...А на тој страни куда сте ушли, десетак корачаја испред прага, било је врелце. Бистар водени врутак обрастао у ракиту и шевар. Ви би можда рекли: локва. Барица. Сад се можда више и не види, јер га је шумица која се у гору захајдучила, закрила. На томе извору смо се, моје сестре и ја, јутром умивали и огледали. Другог зрцала нисмо имали. Око њега, на падиастој тратини, цвала је јагорчевина, висабаба, тратинчица, бела и плава љубичица. О Цветној недељи, претпостављам да знате кад је тај празник, брали смо плаве љубице, потапали их у воду и умивали се да миришемо током целе године, и будемо здрави и леви као ово цвеће. У врелцу је живела жаба. У грму змија. Чуваркућа. Она је чувала нас. Ми смо чували њу. А жаба и њено водено божанство, бдили су над свима. Заједно, на једном месту, на малом животном простору пребивали су њих двоје годинама. У земљи где се свако заједништво скупље плаћа него на неким другим местима. Не знам да ли да знате да се та држава у којој службујете некад давно, у прадавна времена, звала

Шумава. А село чије блато разносите на својој обући, назива се Градина. Многе су бојје душе ту вековима ижицале...

Жена је напречац заћутала, мрштећи се, и нервозно гризући доњу усну, танку и бледу као црта кречом зарезана, јер није могла да нађе адекватан превод за последњу реч које није било у њеном новокомпонованом језику. Преслишавала се као лош ученик, у часу кад га је наставник ненадано прозвао. Најзад се досетила да би јој можда одговарао појам „живеле“, и наставила:

„...ту вековима живеле. На јужној страни, иза тог багреника, живели су Јовићи. Замаклари. Пурари. Зонићи. На источној, иза Јовићевог кестеника, Марићи, неколико богаташких кућа. Па Јамари. Селаци. Вајагићи. Гаван до гавана. Босјак до босјака. И кроз горе, с обје стране градинског пута, све до места где је некада био аустроугарски Касар, бивше куће Владуша. Мудринића. Гакова. Па чувених Летића, мајстора од сваког посла, и од неодречене речи као што је њихов потомак Бранко. Писац. И у врху, подно Грљавца, Ћуге, Ергарци, Миљатовићи, Пилиповићи... и заборавио сам који још. На западној страни Анушићи. Три танка дима. На северној Војновићи. Буре. И опет Вајагићи...“

„*Овај се баш расписао*“, промрсила је бојажљиво преводитељка.

„*А ко је господин? Чиме се бави?*“, упитао је Француз.

„*Потписао се да је књижевник*“.

„*Пише?*“

„*Да. Пјесник. А пише и приче, романе*“.

Поета? Дивно!

Жена је изненађено погледала странца. Оно писмо у њеним рукама затреперио је као лист на ветру, кога није било ни за дечију вртешку од папира.

Сунчано, мајско подне столовало је мирно на својој средишњој лествици. Стрпала је писмо, брже-боље, у торбу и отуд извадила књигу. Растворила ју је дрхтавим прстима на означеном месту, на пресавијеном углу странице чији реци беху подвучени хемијском оловком, и трепетљиком гласа узбудила ваздух:

„А хоћете ли да чујете шта је тај написао... хоћете ли ?“ – и већ је преводила:

„(...) Сутрадан ми Мојца донесе новине с написом о мени и фотографијом. Босанац – па онда се наводи моје име и презиме – преживео под необјашњивим околностима...

- Нисам Босанац, кажем – То не постоји...(...)“

„Јесте ли чули, молим вас?! Све је јасно да јасније не може бити! И још је то преведено и на енглески!“, усплахирено је викала жена, машући књигом изнад главе, као да је горе претила некој сили.

Странац је ћутао, замишљен, јер није био сигуран да је баш све добро разумео. Али преводитељка се није дала збунити. Држала је већ другу књигу, и патетичним гласом, у коме је било ругања и ироније, читала, као да се с неким надвикује:

„(...)Моју је земљу прогутао азијски алигатор
На једном такмичењу у ждерству
У напуштеној војној бази
У ноћи рогатог месеца...(...)“

Моју је дедовину купио шверцер хормонима
На лицитацији у једном малом босанском селу
Избрисаном са мапе гарежном гумицом
Простачки јефтино пазарио:
За напрстак свиле и лојани сапун
Он сад игра шпил са мојим књигама
Лукавим немкињама

Пресеца свемир моје синтаксе
На тамно и светло
Тражи неналазиво
Моју Градину
Грал њене укрштенице
Што се укрио у црну звезду језика
Место у коме сам се закњижевчио...“

„*Ето, шта се и како оvdје пише*“, загрцнула се жена. - „*И ово је, извините, преведено на... француски!*“

„*Ви сте се баиш припремили*“, мирно је рекао представник *UNHCR-a*. Жена је прогутала замишљену плувачку, дуго се борећи с њом као да је од тврдог предмета. Громуљица затомљених гласова, као грудвица кострети суво ју је загребала у грлу. Кашаљ је одао тежину њеног ћутања, мучнину њеног положаја, који је као камен притискао гласне жице.

„*А како се зове та прва књига, и где се може набавити?*“, упитао је странац.

Преводитељка га је један тренутак немо гледала, а онда невољно одговорила:

„*То је његов роман Силазак Сина у сан. Ја сам га нашла у библиотеци. А објављен је у Бањалуци. Провјерила сам, нема више нигдје ни једног примјерка, хвала богу... Извините, нисам то мислила да кажем... Прича се да је продат. Али се исто тако приповиједа да је напросто нестао, кад је издавача те књиге купио неки приватник*“.

„*Мислио сам на енглеско издање*“, појаснио је Француз

„*Оно је штампано у Београду. А има га, чула сам, и у кабинету председника Републике. И у команди KFOR-а, такође. И у свим амбасадама и конзулатима оvdје. А доспјело је и у Конгресну библиотеку, у*

Америци. Аутор га је дијелио на све стране, као летке. Бесплатно“.

Странац је нешто записивао у свешчицу тиркизне боје, с времена на време погледујући оне каменове и црепове, па грудве багремовог цвета. А онда је одбројао десет, па петнаест корака од места где су закорачили на кућиште, разгрћући испред себе шибље и вињаге дивље лозе. Одлазио је и враћао се неколико пута, подешавајући дужину крока према некој својој рачуници.

Жена и онај човек који је малочас храбро држао у рукама камичак из доњег света, и остао жив, зачуђено су га посматрали, не усуђујући се да ишта кажу.

„И-та-ко, круг-се за-тво-рио! Он је тамо гдје треба бити“, рекла је гласно преводитељка, више за себе. На језику којег она странац није разумио. Није се могло знати да ли је то прочитала из књиге која је била расклопљена у њеним рукама, или су то биле њене речи.

Недуго потом, сви су се ћутке запутили према аутомобилу. Носећи на длану цветну грудву, Француз је ишао иза њих, непрестано се осврћући на место на коме је пре неколико тренутака стајао.

МИЛОСАВ ЂАЛИЋ

ПТИЦА ЗЛОГОДНИЦА

И пре него што је сунце последњи зрак бацило преко брегова трошне земље у брдским странама између Дубља и Попине, у мрак шмугнуше змије, цареви мрака и очаја, после велике припеке која се даноноћно вртела на брду, на кречу и камењу, као проклетство. И дан кад мину, и ноћ кад поче утишано да се приближава, и кров црквени што се диже изнад Попине, и то све заједно утрну у летње прозукло сутоње, па вечер постаде као сенка, као птица злогодница. Никада сунце није брзо ни залазило овде, као на печењевцу, оно је божји жар показивало народу, да се кука док је живога створа овде и никад да се не зна да ли ће љута жега однети за собом и сагорети све што је посејано и изникло или ће после ње, љуте као врцаво камење са тоцила воденичних каменова, закресати громови са олујном и однети сав берићет изнад дубљанских страна и попинских голети, улетеће злосутни змај у муњама и облацима у Царине, пуне винограда и нараслих бресака, уздрмаће громови по Врнујевићима, закукаће Бујаковац од тешког града.

И отићи ће све, под ђавољом ватром, с божјим благословом. Појешће ала и врана оно што родина и земља материца зачне. После закука народ, и опет на Велики петак похрли у дубљанску цркву, да се помоли, и нек само зацвиле звона из ове знамените

историјске цркве, па ће лакше да им буде, и да про-
буде наду у нови дан који ће ујутру са Христом да се
роди, и нови живот, и нови берићет.

Будите умерени и скромни у јелу, пићу и
љубави, узвикивао је њихов свештеник Ненад у тим
и у свим другим временима кад би се нашао између
њих, Дубљана и Попинаца. Помињао је тада, и увек
пред васкрсење новог годишњег доба, пророка Мала-
хија и мученика Гордија, да се они свете овом и
сваком другом народу за све неумерности овога
света.

Људи су почели да броје године, спавајући
поред отворених прозора, ноћу, на својим докса-
тима, и мирисала хрстова шума на жир и трулеж, на
свеже дахове земље, године које су им прошле и
које ће да дођу. Али ништа више неће да донесу
собом те будуће године. Тамо у њиховим шумама,
које чежњиво миришу ноћу на шумске звери, у ко-
јима лети узбирају црни слез за чај против кашља,
крајника и дечјих богиња, урлају вукови понекад, а
под њиховим уком мирно спава хајдучка трава и
штавељ који ноћу замиришу као тамњан из Из-
мирне.

Ту, у шумама, расту траве које лети беру, чувају,
суше их и стављају за гредама под вајатима - рузмарин,
пелин, рен, пиревина, нана, метвица, коњски босиљак,
жућаник, зова, бела рада, кадуља, арника, вења, и
друго драгоцену биље које преко зиме травари носе
од куће до куће и лече све болести које се јављају у
овим крајевима.

Кад увече кокошке раније лежу они очекују
лепо време, и радосно спавају, или увече обично много
креште вране, и када слепи мишеви лете, и када су
овце увече несташне и веселе. Ненад је волео да учи

народ срећи и добrotи, да влада љубав међу људима, а увече изађе иза Заравни: слуша како петли у вече и ноћу певају, а кокоши са кљуном и са ноктима рашчешавају, квочке с пилићима беже у своја гнезда, патке, гуске и друге водене птице са урнебесним гакањем се купају у Попинској реци, и у воду се гњурају, врапци се играју на путу по прашини, вране на дрвећу се бију крилима, па им перје лети под облаке, ласте над водом и над земљом ниско лете, крилима лепетајући воду и земљу доваћају, а и сам је Ненад у телу своје слабост осећао, и болове у својим удовима, као да се спрема нека грмљавина, не у ваздуху но у његовом телу.

Ненад је све чешће почео да излази из куће, у вечерима кад звезде бљештаво сијају над гором, док иза његових леђа прекривеним танком мантијом источни ветар почиње да дува све јаче, као да ће ујутру, док попински и дубљански каменоресци још спавају тврдим сновима, овај ветар све збрисати са лица земље. Ветар ноћу престаје, а ујутру доноси суво и ледено време. Онда завиори, па разноси ситан песак, траву, сено и прашину, па кад Ненад помисли на њих, одмах му се очи напунише сузама. А Ненад свештеник, нахоче у овим крајевима, само отхукну према ветру и шуми, и намах се сети своје мајке, Рускиње пореклом, из Украјуне, која га је овде донела и ту се настанила, под турским, руским и серпским бежанијама, завијена у црну мараму која је у Ненадовим сећањима увек носила за мужем Степаном, који је погинуо у боју са Турцима, а имала је некако црнпурасто, изборено и намргођено, азијатско лице, које Ненад није волео јер га је подсећало на његове претке Украјинце.

Она, Наталија, или Натушка, како је понекад сама себи тепала, волела је да овде, по настањенију у велелепној и њој увек драгој Србији, воздигне свој дом и да јединог сина Ненада, кога је у прегачама донела преко ровова, под куршумима и сабљама, узмогне да изучи за свештеника, и да поје ко сам Бог, а она да слуша, да ужива у небеским песмама, да, чезнући за својом пламтећом звездом која смрт приказује, једног дана се во вечно насељеније вознесе пут небески и сједини са својим Степаном, за којим је јако чезнула и који је не ретко призивао ноћу, да дође иза шуме, после кише или у сутон... Она је некад говорила Ненаду, а сада, док све спава као заклано, у овој пустахијској дубљанској ноћи, кад хучу сове, он се присећа: *„Да појеш песму свем отечеству, да се искупљујеш, да нас спасаваш, појавићеду се многи злочести људи и разбојници, а народ одступиће од своје части и православља. Беда и ужас морепловцима, метеж и непокорност међу војском, путовања царева. Појавиће се нови цареви који ће силом друге државе отимати. Штета и терет велики к народу од стране владатеља, муке и страсти министра и заповедника биће скорби неповерења и никаквог благополучија међу људима.“*

А сутра ће већ зором туђински војници да нагрну на дубљански мајдан „Бучницу”, да заплене сав камен и да отпреме за Грац и Линц. Стаћу на окно, посред врата, као орао, и викнућу: „Назад, солдати!” А испод мантије ћу да извучем очеву, Степанову, пушку - ко ће се тога сетити? - коју ми је мајка сачувала, па ћу да их узмем на нишан, једног по једног, онако поспане, буновне и збуњене, и побићу их све, као врапце. Загрмеће моја пушка,

очева гаравуша, па ће дубљанске шуме да одјелну као никад досад.

Па утону опет у мајчино говорење при једној јесењој ватри, кад су пекли кукуруз: *„Многи прилепчиви болести које ћеду се појавити као што су богиње и уштрб у стоки и смрт људима. Један цар и његов пријатељ бићеду са великим мислима оптерећени а и са бригом, а поданици са великом жалошћу и руком од владатеља и проче госпоре биће оптерећени. Један владатељ имаће много скорби и као да ће са смрћу окончати војну. Биће велики бојева војнички због чега ће и народ бити у великом терету, штети и слутњи, трговина слабог успеха и несрећа једног цара.“*

Да ли је хтео још да слуша ветар или њу, њен драги угасли глас, који је надолазио, као слутња: *„Биће болести и земљотреса, битке и убиства, многе неправде, и тешке данке; безакоња од стране владатеља с проћу поданика, буне продужавајуће се, велике препирке међу сопственом браћом и пријатељима. Опустошеније једног предела. Па као што ће многи опаки и злонравни људи бити у великим достоинствима, које ће бити највећа куга народу и поданицима.“*

А шта ако су све те њене слутње поруке мога пута и моје улоге вође коју сам прихватио међу овим добронамерним брђанима који ми бескрајно, до крви верују? Да ли ће то овај предео бити опустошен? Да ли ће моје глава да нарасте до крвавих звезда? Гукни, оживи, мртва Наталијо: *„Многи лопова биће и разбојника по путовима. Битке и оти-мања од богати људи. Знатним људима предстоје смрти, к востичним странама биће велике битке и убиства, појавићеду се многи разбојници и лопови тако, да поготову сви главни путеви биће опасни, које ће путницима много путове отегаћавати. Разореније и*

опустошеније једног малог царства и других градова, а места и штете грдне људима, уобичајене преваре међу људима и простим народом, падање оних који буду гледали да оборе друге, и који копа јаму другом сам ће у њу пасти,”

Да ли ћеш да гледаш сутра нашу смрт и нашу побуну? Да ли све ово нама, Дубљанима, крваву пустош слутиш? Буди нам у помоћи, са својом свећом међу недрима и распуклим грудима што ти замљом растаче мајчино млеко. А шта, опет, кажеш, земљана моја вернице: „*Биће помора малој деци, смутње међу воинства и несугласице, народне буне и избављеније од мучења једног великог народа. Поставленије једног новог цара и уништење многи управителства, који царства и области силом отимају. Биће мало благочастија међу христијанима. Демократ примећава да ће бити много боеца и убиства. Цареви и владатељи отежчаћеду поданике са великим данком, и многим другим неправдама. Умножиће се и возвисити многи убиточни људи. Међу народом биће мало поверења и страхопочитања. А онда ће се појавити скакавци.*”

СРБА ИГЊАТОВИЋ

СВЕТА БОГОРОДИЦА У ДОЊОЈ КАМЕНИЦИ

за Живојина Андрејића

Код Богородице на два столпа
онај пошавши за Пирот или Средец
сусреће караван
похитао за Неготин и Видин.
Уз Тимок, и низ Тимок.
Уз Мораву - низ Мораву.
Тако се хода по земљици
док облаци плове по небу.
Само Мајка Божија вековима не жури
искићена тежачким даровима:
на вратници венац од цвећа,
на прагу грожђе и зреле јабуке.
Унутра, на зидовима,
међу грчким писменима,
чита се, од милоште сплетена,
понека наша стара реч.

ТИОДОР РОСИЋ

ИЗВЕШТАЈ СПЕЦИЈАЛИСТЕ

Мој пријатељ
Јован И,
песник и лекар,
кад сам му показао
извештај специјалисте,
обавестио ме је
да имам емфизем плућа.

Од исте бољке болују,
рекао је,
саксофонисти, тромбонисти,
дувачи стакла, хронични пушачи.
Од какве бољке болују,
упитао сам,
они
што с говорнице мере
моју и твоју душу?

Био је 27. октобар,
Сајам књига
и падала је киша.
Укинули су ми цигарете,
забрањили улазак у кафане,
увели поподневни сан.

Био је ружан дан
кад сам с клинике
свратио у бифе,
да одагнам сан.

Спава мој народ, довољно је,
рекао сам,
и ушао да испијем пиће,
гутам дим,
смејем се киши.
Око моје –
рекао сам Миленици,
другарици мојориз "Славије",
ја сам тромбониста, саксофониста,
трубач, дувач стакла –
укинули су ми тебе.

Сећаш ли се
оних белих јутара
и возова који су
одлазили на север,
рекла је?
Рођен си у знаку близанаца,
ваздушни си знак,
и нормално је да се ваздух
настани у твојим плућима.

Био је ружан дан
кад ме је моја Миленица узела за руку
и повела ка „Славији”,
у собу на седмом спрату,
да чекамо дан када ћемо
ми: трубачи, дувачи стакла,
саксофонисти, тромбонисти,
ми Миленице,
онима с говорнице
да меримо душу

1986.

СОПОЋАНСКА ЗВОНА

Кад црна зима неслоге
и братске зависти,
с Турцима удари на Србију,
игуман Сопоћана закопа
златна сопоћанска звона.
Боље под земљом
да звоне мртвим ратницима,
него да их Турци претопе
и султаније, у кафезима,
из њих једу дунавску кечигу
и урме из Египта.

Звонила су
златна сопоћанска звона,
на причест Кнежевој војсци,
а онда их, од Косова до данас,
више нико не чу.
Крв с одсечене Кнежеве главе
паде на њих,
а не огласише се
ни кад их пошкропи
крв Вождова преко крви Кнежеве.

Кад би се нашао ко,
да братску руку
врати у корице,
изнад Србије, с Истока,
уместо сунца,
засјала би Кнежева глава,
а у рују, на Западу,
зашла Вождова.

Кад би се нашао ко,
да живом водом душе,
састави главе с телима
Вождову и Кнежеву;
кад би се нашао кум,
да опрости куму,
што га је убио –
изронила би
златна сопоћанска звона
и позвала нас,
на јутарње умивање;
да вратимо братску руку,
у корице мача
и одагнамо
црну зиму неслоге.

10. јун 1997.

СРБА ЂОРЂЕВИЋ

ПОЗДРАВ ПРИЈАТЕЉУ

Ако си мртав
А знам да јеси
Био сам крај тебе када си умирао,
Затворио ти благе очи
Оне су ме послушале, знале су
Да пријатеља треба послушати
И твоје руке су ме послушале
Када сам их скрстио преко твојих груди.
Сада те молим
Ако ти је већ душа тамо горе
Не буди тужан
Кад смо већ ми тужни
И не оркривљуј никога
За нашу неспретност
Коју смо чинили
Док смо се од тебе
Опраштали.
Узгред знај
Закаснио си да нам саопштиш
Многе друге ствари као и то
Шта да испишемо на споменику
Тако да сада погнуте главе
Стојимо поред ове глатке
Мермерне плоче
И у себи псујемо
Овако немилосрдан
Живот!

ПРОПЛАНЦИ

Њихова зелене боја
Само птичијем говору
Дозвољава улазак
У светилиште дивоте
Ту нема претакања годишњих доба
Већ само тече златасто богатство зеленог
У неме очи бесмртног неба
Враћајући се поново као
Бесконачна дивота узвишених осећања

Пропланцима нису потребне никакве
метафоре
Праслике
Све док истрајавају
У једној зеленој тачки
У којој крију свој узбудљиви лик

И када буду дошли други људи
Друга времена
Другачији говор
Који неће красити
Ни језик ни зубе песми
Пропланци ће лепотом
Свог немуштог језика
И даље страствено узбуђивати
Земљу и небо.

ГЛАВА

Фијукну сечиво
Са рамена
Спаде глава

Целат строго
Гледа
Где се откотрља

Главу
Незаинтересовано
Прати
Зелена трава
Милујући је
Својом бојом

Небо је питало
Шта сада Бог ради

Ветар се правио луд
Ставивши руке у цепове
Крошњи
Околног дрвећа

Једино је маса на тргу
Урлала од задовољства
И свако би да је додирне

МИЛИСАВ САВИЋ

О КРАТКОЈ ПРИЧИ, КРАТКО

1. Кратка прича је чедо богиње сажетости. Сан јој је да се сведе на једну једину реченицу, чак реч, у крајњем случају на слог, на слово, на интерпункцијски знак.
2. Неко ће рећи, чедо богиње сажетости је афоризам. Не, јер мати афоризму јесте богиња мудрости. Кратка прича ништа не тврди и не доказује, мудрост јој је у томе што јој до никакве мудрости није стало. Воли убојите коментаре на коментаре већ написаног и ненаписаног.
3. Кратка прича лети на крилима лакоће.
4. Везник И врло је важан за тај лепршав лет приче. У значењу *И шта онда*, *И шта је после било*, *И како се завршило*. Прича тај везник обично не поседује, прави власник му је читалац.
5. Кратка прича обара с ногу завршетком, као нокдауном, како тврди Мика Пантић, и сам мајстор-приповедач. Остаје се без даха, и не може се доћи себи ни после одбројавања до десет.
6. Тај завршни ударац легитимише се и најављује почетком. Који обично бива варка. Јер почетак кратке приче никад не најављује какав ће бити завршетак.

7. Кратка прича не воли мирне воде већ брзаке који се обрушавају у водопаде.
8. Недореченост јој је сестра. Три тачке, било видљиве било невидљиве, најчешћи је интерпункцијски знак кратке приче. Ако не три тачке, онда свака белина. Белина између речи, белина између параграфа, белина маргина. Читати кратку причу значи дописивати је. Ауторство приче подједнако припада и писцу и читаоцу.
9. Кратка прича је колекционар крхотина, фрагментата... Свет је, по краткој причи, у сталном распадању. И на причи је да прикупља остатке разбијених крчага, ваза, статуа и свега другог што представљало или могло представљати тај свет. Али није јој циљ да од фрагментата било шта реконструише. Није јој циљ да од тренутака прави вечност. Менаде нису покупиле и сахраниле Орфејеве растргнуте делове, они су, разбацани, наставили да певају.
10. Кратка прича воли речице, и видљиве и невидљиве, попут „mmm“, „xm“, „аха“, „их“, „ај“, које су саставни део нараторског гласа, поузданог или непоузданог, свеједно. Те речице су ту да сумњају у причу, да је иронизују, да је коментаришу, да је оспоравају... Оне често нису ништа друго него цоктање или мљаскање, као приликом испијања доброг вина.
11. Кратку причу треба и писати и трошити у малим количинама. Инфлација је претвара од пробране послатице у сплачине.

ДРАГУТИН МИНИЋ КАРЛО

КАКО ЈЕ ОТАЦ ПОПУШИО ЗАХВАЛНИЦЕ

Није да нисмо били поносни на оца, који је био истакнути друштвени радник и писац, али мало нам је сметало што то никако није умео да уновчи. Путовао је по земљи на отварања културних институција, на књижевне вечери, на разна жирирања, и отуд увек доносио некакве захвалнице. Неке су, додуше, биле на скупоценом папиру, а неке, богами, и у кожној футроли, али пара није било. Јесте да је било вести по новинама, али мала вајда од тога.

Отац је био јако поносан на те захвалнице, па је, у почетку, неке чак и рамио и вешао по дневној соби. Мајка се није љутила, него је поносно показивала комшиницама. Све до тренутка кад смо једног месеца остали без пребијене паре од његове скромне плате. Мајка је одједном побеснела, поскидала урамљене захвалнице и у те рамове сложила неке породичне фотографије. Тек да рамови не зврје празни. Очеве захвалнице је ставила у један велики и стари кофер, наложивши оцу да их ту слаже одсад, јер „не вреде ни гроша“. Отац је хтео нешто да каже, али је ућутао и све остале захвалнице пажљиво ставио у онај кофер.

- Па, добро, ћале, има ли неке кинте од тих твојих наступа? - питао сам га једном онако уличарски.

Отац се мало намрштио :

- Није, сине, све у парама - рекао је некако тужно, као да и сам не верује у то.

- Онда, у чему је њихова вредност?- питао сам даље.

- Тек ће се видети њихова вредност. Друштвена – одговорио је отац.

Мајка је била још суровија:

- Вуку те по књижевним вечерима и сличним глупостима, не дају ти паре за изгубљено време, чак те и људски не нахране, него добијеш нека јефтина пецива и киселу воду. А други имају масне хонораре и путне трошкове, уместо тих хартијетина.

- Нека, нека, видећете ви вредност тих хартијетина, како кажете – мало се брецнуо отац.

А онда је дошла очева пензија. Мања и од мале плате. У кући је порасла тензија. Мајка је једном у очајању повикала на оца:

- Па, где ти је та вредност од свих оних захвалница? Дај уновчи то, макар да не умремо од глади.

Отац се прво снуждио, а онда је ђипио, дохватио онај кофер и истрчао на улицу, добацивши нам:

- Видећете ви шта ово вреди.

Није га било дуго, све до сумрака. А онда се појавио без кофера. У њему се пробудио онај стари сатиричар, онако у очајању:

- Е. Ипак је ово вредело нешто.

Мајка и ја смо скочили, очекујући свежањ пара, иако у то чудо никада нисмо веровали.

- Све сам продао, чак и онај стари кофер- рекао је тријумфално отац.

- Ко ме, за колико? – мајка и ја смо рекли у исти мах.

- Један црнпурасти господин са коњском запрегом усред велеграда откупио ми је све ђутуре. Питате се за колико, па од тих пара сам могао да купим ову паклицу цигарета. Мало ли је у данашње време - рекао је отац мало шеретски и са уживањем запалио „марлборо“.

МИЋО ЦВИЈЕТИЋ

ВОДОСТАЈ РЕКА

У другом, сасвим удаљеном граду,
Волео сам, тачно у пет до дванест,
Да слушах вести о водостају река;
Глас који са Радио Београда преноси,
О актуелно стање и мерне величине.

Бејаше у томе равном, женском гласу,
Неког посебног мира и спокојства,
Као да све наше реке мирно теку
И на своме телу носе златни песак.

Понекад би ми се тако учинило
Као да се сами бескрај оглашава:
Замишљао сам себе на таласима
Великих вода, пловим кроз земље
И градове, у далеко и непознато.

Када би и данима лиле јаке кише
Или се отапали велики снегови,
Па изненада надошле велике воде,
Запретиле опасности од поплава,
Без узбуђења радио глас јавља,
Као да сасвим мирно теку воде;
Знао сам и за твоју на обали кућу,
Стрепео да твоје не однесу дворе.

И сада понекад укључим исту станицу,
Да саслушам извештај о водостају река,
У другом радио термину, у дванест и пет,
Далеко од Саве, Дунава и других вода;
Као да онај исти, давни женски глас јавља,
Да теку сасвим мирне или надошле реке.

У чекаоници, као на пролазној станици,
Где нисам, сасвим, спокојан ни свој,
Како пожелим да сам на пустој обали,
Да гледам како теку пловне реке,
Пратим шта доносе и односе воде.

2007.

БОШКО РУЋИНЧАНИН

ПИЛОРАН

1

пиле
новоборци
гарване
повести
синовите вуке
ледене савести

самохране
мајке
распетих гробова
везле
песмодарке
црних родослова

болна им се
душа
камено
прелива
у жалну судбину
жалнијег предива

2

лучоноше
болах
чемер вече
снују
неродим пољима

будећи олују
и умилним
жаром
ниче
гробно жито
да нахрани тамо
време незасито

глуви
пеликани
опколили гробе
свевишњим
слутњама
да им сне оробе

3

смртују
биљари
отварају двери
заносних
јарина
гробне неизмери

а бризгају
ланци
праочинских мука
низ брижне
векоте
горких меденлука

у жизном
жртвилу
судбеница пије
отровне
водице
ране аждахије

ТРАЈУ, ТРАЈУ ЛЕПИ ДАНИ

Да су догађања у Бањи привлачила пажњу и грађанства диљем наше нам Србијице, а нескромни кажу, и шире, могло се видети по извештавању *Политике*, најчитанијег српског листа, коме се веровало углавном. Ако би ко од мештана пропустио што важно, могао се извести о томе у сутрашњем издању *Политике*. Посете, гостовања, избори лепотица, крађа и прекрађа девојака, отварање сезона пуштањем у пробу нових када са топлем бањском водом, све се фино дало наћи у дневним вестима наречених новина.

Мадам Клодин волела је прелистати *Политику* не само ради бањских вести, но и зарад престоничких дешавања од којих је одвојена била, са неизвесним повратком. У Бањи, била је од оних који нису морали ни носити ни разносити, ни месити, ни мешено служити, ни теглити, ни туђе пеглати. По који час француског, по која белешка и пред собом времена и могућности за праћење бањског метежа, да често ни време није могла лако савладати. Кад неко од значајних персона удостоји својим присуством лечилиште због којегега што фали, измишљеног или стварног, просто се осети живост читавана у припремама, у ишчекивању, у надметању да се високом госту угоди.

Клодин је, седећи са Михајлом у парку испред виле „Савка” била сведок узрујаности, не само особља виле него и управника Бање господина Петковића и комесара господина Тошића пред долазак председника Владе генерала Петра Живковића.

Вила „Савка” одабрана је јер се налазила усред парка близу купатила и топле минералне воде. Михајло је допустио себи да упути примедбу само за Клодинине уши:

- Могао је наш председник имати више обзира и оставити Ускрс породицама да га проведу уз домаћине. Овако се ови јадни чиновници и послуга сатиру клањајући се до земљице црне у жељи да му угоде. Но, председници се не осврћу на своје потчињене. А ови, исказују немерљиву захвалност што им се пружала прилика да буду од користи власти.

Власт је власт и увек се знало по оној народној, ко коси, ко воду носи. Бањчанима се увећавао промет при свакој крупној посети. Свет је долазио са свих страна да баш тад проведе празнике и да се лечи своје радозналости, уз што ближе прилажење важном госту. А кад је света, ту је и пуних пансиона, и кућне радиности, и кафана и уличних тезги које се брзо распродају. Не, нису се Бањчани жалили на посете великодостојника.

Клодин је из *Политике* сазнала да господин Живковић планира за први Ускрс већи излет за Каленић и Крушевац направити. Није била вешта да смисли како би се колони незвана прикључила иако је била жељна да посети оба средишта српске историје и духовног даха. Михајло ју је за трен оставио на клупи бањског павиљона, испод „Савке”, и отишао унутра да нешто опосли, рече. Враћа се нешто касније, узима руку младе мадам. Љуби јој прст по прст, не хајући за погледе и сашаптавања.

- Сута идемо, за Каленић. Бићеш представљена као млада Францускиња, професорица књижевности, која је лудо заволела Бању и у њој остала, која воли српску историју и жели да пише о њој. Седећеш у

колима са госпођом управниковицом и са мном, наравно.

- Али како си успео, Михајло мили?

- Тако што сам и другима мио, и што је председничком обезбеђењу новац још милији, а и француске госпођице, луде за нашом земљом, председнику су најмилије. Дакле, сутра идемо.

Морала се чудити и одати признање његовој спретности којом неке практичне стари решава у своју корист. Све чешће је збуњује помисао да би без њега била полуизгубљена. Што јој није ласкало. И није хтела да му призна, никако. Није хтела да да важност тој безначајној (чуј, безначајној) околности више него што заслужује.

Није се драга Михајлова ујутру развличила као каква лењивица, цели дан до подне, не знајући шта ће са собом, него се припремала да заблиста. Дотерана, скупљене косе, малом француском беретком мало нагнутом, откривена врата дискретног деколтеа по којем је шал од модре чипке досезао само до половине. Михајло, дотеран као за свадбено сликање, чинило се да је сишао са неког модног француског журнала. Клодин га је гледала, он је гледао њу. Ако су то били погледи а не жива ватра два подрхтавајућа тела. Мораће се примирити ако не желе да их госпа коју су од мужа одвојили, да би се возила са њима, не одмерава непријатељски, а бо'ме и не опомене. Доста је што их је питала у ком својству путују. Михајло, убедљиво:

- Као вереници, позвани од господина председника да му правимо друштво.

Клодин је пришапнула:

- Шта то значи?

- Њима привид исправности двоје залуталих који седе уз важне и часне грађане. Нама, не могу ни у сну да замисле колико више значи.

Њена рука се није померила са његове мишице док не стигоше.

У угодној возњи кроз шљивике, борје и храстове, и доконе изливе учтивости који ништа не значе, дошло се до творевине дворанина деспота Стефана, богоугодног Богдана, скровитог Каленића. Конач, запаљен почетком века, обновљен је, а придошли су се могли понашати у складу са својом знатижељом, не реметећи притом манастирска правила. Господин председник са свитом, поздравља се, обилази посед, улази у манастир у коме су обави кратка молитва и паљење свећа. Господа одлазе на доклат конака да се окрепе.

Клодин слуша тишину и броји на фрескама војнике небеске војске, који су у ставу мирно, прибрано, као да очекују одлучујући бој. Свадба у Кани опчињава је. Христос и Богородица, млади пар, кум, младићи који послужују. Још види двојицу старијих људи. Младенци привлаче сву њену пажњу ритуалом којим су измешана два времена, нехришћанско и хришћанско. Главе младенаца приклоњене су једна уз другу. Њена рука пружена је по богато извезеном столњаку. Он врхом ножа убада невесту у прст. Крв помешану са вином пробају из исте чаше. Чудесна преплетеност народног мита и библијске приче, вино и крв, тело и душа, сједињеност у отмености ћутње. Клодин, занесено, уназад се повлачи из унутрашњости светих одаја, и чини нешто што дуго није. Крсти се и допушта Михајлу да јој обрише сузу издајницу са врха јагодица.

Михајло, иза ње, мери време. Одмерава њу, па свадбу у Кани, па опет њу, сву неприбрану. Не давши јој да се прибере, води је изван ужег манастирског атара, изнад манастира, у тамни гај под којим сновијају у гробовима божје слуге. Клодин је узбудила Свадба у Кани. Михајла је избезумила њена суза на руменом јој лицу. Она не мисли да је место непримерено радњи која следи. Он би то и у хладу цркве да су сами, и да није гаја под небесима било. Само су птице прхнуле навише, и врхови храстова и бресја огласили шумор, и можда, неки гуштер спасао себе зле судбине. Други нису осетили таласање земље, били су чврсто на њој. Трава се гибала, и трсила, и у земљу збијала. Кад су, чини им се, сва звона зазвонила, у њих се уплео Клодинин цик и Михајлова грлата недефинисана вокално сонантна комбинација.

Ако је невидљив Бог био присутан, није могао замерити. Могао се смешити. Толико радости око светог места може, кажу, само по Његовој вољи да се задеси. Двоје згужваних на зеленој трави исправило је своје одежде, осмехнуто, без помисли о греху. Јер, не чита ли се: Бог се љубав зове. Повратак је био тих, и благ. Могли су их возити у Крушевац, могли су их вратити у Бању. Могао је господин Живковић прословити неколико финих фраза са Клодин, на француском. Могла је њихова суседа сумњичаво вртети главом због сламки које је уочила у Клодининој коси. Свеједно што је могло. Што се Клодин тиче, требало је само да у вожњи осећа Михајлову руку преко рамена, да промичу кроз села испод лебдеће светлости небеса, и ћути.

Гордана Влаховић

МИРОСЛАВ ЦЕРА МИХАИЛОВИЋ

И ОВОЛИКО ЈЕ ДОСТА

у време кад су се
онако како једино ваља
песме још увек писале
пазило се да те не ухвате
они што пречицом шаљу у бајбукану
тек да је малчице омиришеш
да се пресабереш
разуме се за твоје добро

морало се баш довијати
увежбавало се читање између редова
неговало задовољство одгонетања

данас на срећу
све је у знаку белосветске демократије
ужива се у издашној њеној благодети
будне органе безбедности
замениле су елитне јединице партија
специјалци невладиног сектора
снајперисти истраживачког новинарства
независног наравно

толико је све усавршено
да се о апсурда и то показало сувишним
електронски надзор је чудо
боље рећи чудо над чудима
картицом сами себе откуцавамо

на банкомату у градском превозу
за рачунаром у сопственој кући
Бог ће знати којекуда

никоме више на памет не пада
себи да компликује живот
да се заноси поезијом
од нас је и оволико доста
ни то се није очекивало

нове су генерације нове поетике
кога још занима традиционално
давно превазиђено песништво
на сцени је живот
чисти перформанс
модерна су времена
модерно се упражњава песничење

решиш ли да се латиш оловке
не претеруј не подривај глобалну идеју
не показуј слабост пред искушењем
то се од тебе не очекује
ваљда толико знаш
за толико си паметан
не чачкај
за твоје добро

СКРИВАЊЕ ПАМЕТИ

паметно је говорио Броз
легенда над легендама
када би после више деценија паузе
посећивао неке крајеве почивше нам домаје

након што би истакао очигледан напредак
у сваком баш сваком погледу
не штедећи хвале за домаћине
не би пропустио да нагласи

када сам последњи пут долазио
овде је било педесет посто неписмених!
данас је ситуација потпуно обрнута!

тако се рођени геније прослављао
безбрижан и неоптерећен
неуморно на себи радећи

да чудом неким у тренутку васкрсне
изнова би га Срби обасули цвећем
бридели би дланови од аплауза

сервилни криво насађени
не би шкртарили ни у чему
благодаривши генијалном Вођи

задовољан обављеним послом
одлазио би потпуно спокојан
пун себе како Вођи и приличи

без сумње у богомдану мудрост
презриво би кроз дим хаване бацио поглед
на тај скрушен стрпљив и скроман народ

услудио му се лов у мутном
сигуран да су Срби
пословично штедљиви на памети

поучени његовим искуством
данашњи извођачи политичких радова
рачунају на ту углавном чињеницу

давно су будзашто
продали душу ђаволу
па би и народу рог за свећу

али народ разликује црно од белог
прљаву осети раду
не узима све здраво за готово

БЕРА МАЈСКА

САЊАРИЈА

Сребрно језеро сребрне рибе
Сребрни чамац у коме моја сестра
Лови сребрног смуђа
Лебдим над њом шапућем јој
Да ње и мене одавно нигде нема
Али да је могуће да ћемо поново постојати
Певати ноћу играти валцер и танго
Пошто поједемо по главицу лука сребренца

Она ме не види и не чује ме
Напокон је упецала сребрног смуђа
Спрема себи касну вечеру
У сребрном тигању у својој сребрној кући
Поред Сребрног језера

Ја летећи кружим око ње
Да настављам ко зна чија сећања
Јер на дну сребрне стајаће воде
Лежи незнанац у сребрном ковчегу
А нас две смо само кошмарне слике његовог сна
Који траје вечно.

ВЕЧНО ЧЕКАЊЕ

Чаробница над златним копном
лебди с лиром и чека.
Хоће ли ико стићи њој
која поставља замке сенкама
док јој се надима срце
жудњом за сапутником бесмртним?
Зар њој од вечности следује
само лира и светлост?
Прастара сама и уморна
препушта се таласима ваздуха
и чаробним сузама
испира тамне тренутке.
Неће она дочекати никог
свирком јеком и трајањем
своје надземне самоће.

ДРАГАНА ДЕНИЋ

САЗВЕЖЂЕ РАТНИКА

Одувек сам размишљао о себи као штиту. Постоје људи који своју енергију зраче, попут таласа или попут стрела. И они који је чувају, стварајући заштитни оклоп. Ја сам један од тих. Стварам енергетски штит за себе и оне којима је заштита потребна. Зато сам одлучио да приступим Светској Организацији Спаса. Ово је време страха! Опасност је свуда присутна. Негде брутално огољена до физичког страдања. Најчешће као психичка тортура и егзистенцијална угроженост. Или само као наговештај негативних друштвених промена. Дириговани утицаји и потпуна контрола из центра моћи опасно угрожавају људску слободу. Оснивање нове светске Организације са циљем заштите планете од свих врста оружаних и не-оружаних напада, као и утицаја негативних зрачења, схватио сам као последњи апел разума. Заиста мислим да је овај свет на рубу катастрофе и да се све позитивне снаге морају удружити и супротставити хегемонији великих сила.

Пре приступа Организацији, била је неопходна детаљна провера мојих физичких и психолошких карактеристика. Да ли могу да издржим напоре, да савладам препреке, да одолим изазовима? Да ли умем да искорачим из себе и раширим свој штит и колика је његова одбрамбена моћ? Зато сам сада овде, подвргнут сложенем поступку неуропсихолошког

испитивања. Налазим се у изолованој кабини, повезан за више типова монитора. Излажу ме различитим видним, слушним и мирисним дражима и студиозно прате моје реакције. Најновија технологија омогућава да се моје менталне слике региструју на екрану, док остали апарати прате моје виталне функције и биохемијске параметре.

Звук кише у кабини... Слушао сам кишу како упорно пада, како једнолично добује о лимене зидове. Није било ветра да помери кишну завесу, да је занесе у неком правцу и промени јој ритам. Није било ни гласовам ни шапата, ни корака. Можда тај звук кише и није трајао дуго, али мени се чинило да добује сатима и да никада неће престати. Осетио сам мирис кише, мирис влажне земље и расквашене коре дрвета. Осетио сам да сам потпуно мокар и да ми је натопљена кушуља припијена уз тело. Најежио сам се од хладноће. Тада су оживеле слике из потиснутог сећања...

Било је то суморно и кишно пролеће. Бомбардовање моје земље је трајало данима, а и кише су падале данима. Имао сам петнаест година али сам све разумео. То да земља у којој живим није у милости светских моћника и да је мој народ омражен добро осмишљеном и организованом медијском пропагандом. Да је мој живот непосредно угрожен, као и животи мени најдражих. Да је будућност толико неизвесна да је бесмислено о њој размишљати. С тим сазнањима живео сам свој најосетљивији, младалачки период, прилично усамљено. Разни страхови су паралисали моју потребу за дружењем. Сирене за узбуну су се често оглашавале, тако да више нисмо били сигурни да ли је време ваздушне опасности прошло или тек почиње. Живот се сводио на да-

ноноћно ишчекивање језивог звука и одласке у склоништа. У ствари, живот је текао на другом месту а оно што се нама, у Србији, тада дешавало било је страдање.

Живео сам у кући, која се налазила близу реке и близу моста, на главном путу који је насеље повезивао са градом. Једне олујне ноћи је добро усмерени пројектил преполовио мост и он је, као асиметрична, рањена птица, остао да лежи потопљен у мутној води. Те ноћи се наша кућа тресла из темеља и попуцала су стакла на свим прозорима. Ујутру сам сишао до реке и немоћно гледао покидану, металну конструкцију моста. А Морава, набујала од обилних киша, као да је покушавала да покрије сву ту срамоту, обрушену из моћних, недодирљивих висина на обале наших малих живота. Није се могло на другу страну. У грудима сам осећао нарастајући талас младалачког бунта. Киша која непрестано пада, широка, мутна река и срушен мост. Очајнички сам желео да стигнем до друге обале. И... тада сам урадио оно што сам једино могао у том тренутку да урадим. Бацио сам се стиснутих песница у водену бујицу и пливао, пливао, пливао... Ништа није могло да ме заустави! Зашто су рушили мостове?

Оштар и једноличан звук ме је трагао из те борбе са вртлозима и таласима. Схватио сам, отресајући зној са мокре косе, да на контролној табли трепери црвена лампица. Истекло је време за мој први задатак. Удахнуо сам дубоко и осетио како постепено попушта онај притисак у грудима и како ми се успорава срчани ритам. Могао сам слободније да дишем! Полако сам се ослобађао нагомиланог беса,

беса немоћи и немоћи из страха. Попео сам се за један степеник на лествици провере.

Тада је цео екран испунила необична, трио-димензионална слика, састављена из више преклопљених делова. Почела је полако да се ротира у простору, откривајући део по део, као да тражи време своју причу.

Видео сам руку ратника, одсечену изнад лакта, која још увек чврсто држи сломљени мач. Сваки зглоб на тој шаци био је још увек напет, као да се спрема да непријатељу зада последњи ударац. Затим се појавила мајка која у наручју држи млитаво тело девојчице, попут крпене лутке. Ужас највећег губитка, вечито заробљен у цртама њеног лица и њеном вриску. Јасно сам чуо тај врисак који паралише све око себе. Једино је разјарени бик рата остао недодирнут и претеће устремљен. На раширеним длановима прекинуте линије живота и линије љубави и све оне путање Сунца и Месеца. Нема више путања између празних загрљаја. Коњ, прободен копљем, са очима које се гасе и главом која пада низ омекшале сапи. Коњ на коленима... Поново рука са светиљком у којој пламен још увек трепери и можда неки нови живот после овог страдања. Цела та црно-бела композиција се окретала полако уз музику Посмртног марша. Узвишени Бетовен! Узвишени Пикасо! А из оне одсечене руке и сломљеног мача, изникао је цвет. Лепо обликован цвет са латицама и листовима и мирисом на расцветало пролеће. Ко може да забрани пролећу да се зелени и расцветава?

Ја сам од тог суморног и кишног пролећа морао нагло да одрастем. Уз стравични звук сирена, уз рушилачке експлозије и детонације, уз брујање

авиона који су непрестано надлетали моју земљу. Морао сам да прекинем са свим обичним стварима у животу. Нигде се нисам осећао сигурно. Тамо где је текао живот деца су одлазила у школе, на игралишта и шеталишта... Одлазили су на журке, игранке, представе, концерте. Смејали су се опуштено, певали и плесали. А ја сам чувао своје страхове и своју самоћу.

Тог дана смо сестра и ја били сами у кући, када се огласила дуга сирена за узбуну. Одмах за њом уследила је грмљавина пројектила и погођених циљева. Ужаснут, помислио сам да смо и ми један од тих циљева? Сестра је почела престрашено да вришти, а ја сам је узео заштитнички у наручје, покушавајући да је смирим. Ствари су падале свуда око нас. Посуђе и књиге и слике са зидова... Кренуо сам према подруму док се степениште љуљало.

- Хоћу у склониште! Хоћу у моје склониште!
- вриштала је сестра упорно.

Тада сам схватио где треба да је однесем, У дворишту, испред куће, стабла јасмина, хибискуса и форзиције, додиривала су се крошњама и правиле колибу. Моја сестра је у тај цветно-зелени простор пренела своје играчке и своје љубимце. Она је бринула о њима а ја сам бринуо о њој. Чим смо закорачили у њено склониште, вриштање је престало. Негде близу, негде сасвим је одјекнула експлозија. Моја сестрица се није ни тргла. Грлила је своју омиљену лутку црвене косе и тихо јој нешто шапутала, сва посвећена новој улози. Гледајући је тада, сићушну и храбру, научио сам да је најмоћније уточиште оно које проналазимо у себи и да се хуманизам заснива на потрени да штитимо друге.

Свету су увек потребни нови ратови, ново одмеравање снага и доказивање моћи. Свету су потребне нова Герника и нова Србија. Само се смеђују кризна жаришта и места ратних сукоба. С обзиром на могућност савремене војне индустрије, зар нисмо сви на овој планети постали таоци нарастајућег лудила? Зар то сазнање није довољно за буђење вишег степена свести, који би точак живота ослободио рушилачких тежњи? Колико би то олакшало кретање! Увек сам мислио да права моћ нема потребу за доказивањем и доминацијом. Истинска моћ је очигледна и ненаметљива. Али, то се изгледа односи само на моћ људског ума, на блиставу свест о себи и свету око себе. Оно што је одувек стварало и ствара проблеме је закон силе, а сила има другачија правила и циљеве. Крајње је време да се супротставимо законима силе и свему што обухвата то нехумано законодавство. У супротном, неће имати ко да нам опрости инертност. Зар се природа већ не буни и зар нас не опомиње учесталим и многобројним катаклизмама? Као да се пита откуд нам храбрости. Откуд нам храбрости или лудости да је узнемиравамо док она изводи свој божански плес?

На екрану је још увек стајала слика три украсна жбуна у дворишту родитељске куће. Материјализовано сећање из мог детињства. Венац од белих, жутих и ружичастих цветова кроз који су дували ветрови са разних страна а који је упорно пркосио и киши и бомбама. Било је то уточниште и осећај смирености ме је преплавио као талас. Можда сам се осмехнуо и пожелео да засним са том сликом у себи? Оштар звук ме је тргао и означио крај још једног задатка. А онда је слика полако почела да бледи и екран је добио индиго-плаву боју.

Музика је била моје следеће искуство! Пре-познатљив звук судбинског куцања на вратима самоће, одсечан и упоран, без времена за двоумљење. Музика је заблистала сликом свитања, руменилом на истоку и јутарњом свежином. Удахнуо сам опијено ту свежину, као после тешке, загушљиве и кошмарне ноћи, и закорачио у нови дан. На небу се постепено смењивале све нијансе плаве и сиве. Некад сасвим ведро, некад са мање или више облака, некад оловно тамно, претеће и злослутно. Музика је снагом својих акорда мењала боје на мом небу. Прошао сам кроз све дневне фазе. Осећао сам на кожи променљиву јачину сунчевог зрачења, од благог миловања до опекотина, од игре сенки до бљештавог слепила. Најзад сам полако утонуо у смирај дана, у сутон када се мења животни ритам и када, са месечевим менама, оживљавају непознати, тајанствени светови. Напетост сам ишчекивао. Тоновима Судбинске симфоније почели су да исијавају светлост са сваком новом звездом која се рађала на тамном небу. Свемоћна музика! Магија музике! На екрану сам, међу звездама, угледао свој лик. Микрокосмос заробљен у огледалу укрштених путања свемира. Све те путање уливале су се у један велики спирални круг. Из тог вртлога, у музичкој завршници, изронила је слика ратника, са штитом у једној и мачем у другој руци. Схватио сам шта ми је све време недостајало! Сада сам био потпуно спреман!

БРАНИСЛАВ ВЕЉКОВИЋ

НЕКОЛИКО ТРАГАЧА

Колико је дана прошло у ноћи док смо вечерали и колико је трава у брзом расту испред нас. Колико смо ловци брзог раста окружени уморним удовима, окружени сећањима тихог распореда ствари у нашим собама. Колико сати лавежа у ушима ловаца, а колико у брзом уму бистре лавине коју не именујемо по трагу, већ по страху њеном.

Бићемо и ловци и лавине, седећемо за истим столом у високим травама, у небу високом, вечераћемо лицем према сунцу, нас неколико трагача за правом срећом. Ловићемо само различитости у зеленој тами зелене шуме, где тела су испуњена цевима и цевчицама, жилама куцавицама, етеричним уздасима, многобројним распрснићима.

У зеленој постељини шуме, шума је зелена тачка, звезде су небески крици. Пратимо шуму по убрзаном дисању зелених тачака, по распрснућу крикова. Меримо лакоћу ветра на уснама, лакоћом испијања изворске воде. Лакоћа једне половине тела борави у високим жељама. У једној половини једна је половина главе. Једна је рука. Једна је нога. Једно је срце

Нас неколико трагача за правом срећом,
пратимо откуцаје срца који се примичу
расту брзих трава. За истим столом пунимо
откуцаје зеленим тачкама, небеским крицима,
окружени погрешним распоредом осећања,
болно, једни друге, речима додирујући.

Врбовац,
јули 2004.

МИЛАН ВУЧИЋЕВИЋ

ПОЗНИ ДИПТИХ

*„ ... Старио је полако али усамљивао се брзо... “
Миодраг Б. Протић*

1.

... ноћна ведрина о куцању
срца и кружењу крви
у огромној Хемингвејевој риби
која лагано израња из океана...
из дубина
омиљеног текста у очеву презаву
и огорчено (о)гужну повијеност
док ми са искреним дивљењем
поново указује на тај одломак...
када сам први пут подвлачио
ове редове, рече,
имао сам утисак као да подвлачим
светлост од које је све настало...
а сада... сада знам да сам ужасно
и дрхтаво претеривао, па ипак...

те чеоне ентропије,
ти писци,
те магле описа
рибље кости
и сунце

о заанђелно црним једрима...

готово да му завидим на тој импровизацији, осећању...

или су то најпознија тињања оне врсте
усамљених и умирућих којој и он припада...

сенке биљака у његовој соби,

потом, као да корачамо кроз заумни пепео
о свесветлости и соли...
нашу потмулу загриженост...

2.

давни портрет

...низак, широких рамена, ужагреног погледа... пре две ноћи
спасио је живот једном старцу који је скочио у Мораву...

пецао сам

доле, испод моста, причао ми је наслоњен на наш дотрајали
аутомобил... одједном, зачуо се плъусак... потом сам видео
како је *нешто* изронило и нестало... нисам размишљао,
бацио сам штап на песак и запливао... али да знаш, да је
дедица покушао да ме одвуче доле, треснуо бих га по оној
ћелавој главици и пустио да се утопи... на срећу, био је слаб,
лак... спасилац се осмехнуо презриво, лукаво, сетно...

*изнад отворене свеске гледам у неке заједничке фотографије,
пар њих ме, још увек, неумољиво подсећа на бледе тихе
испражњене осипљаче... око којих је, прерушен у сивкаста
сеновита спасења зујао апсолут...*

ЦРТИЦА, МЕТЕОРИ

игра папирћима

... враћајући се из зимске шетње присећам се сунцем

преплавлених литица Метеора... оса у пузавицама на топлом
каменом зиду изнад понора... цвећа у свеже окопаним лејама
и тамних углова препуних шибља и високе траве, у којима ме
сјајно прамење паучине подсетило на болесно плућно крило
колеге који је давно уплашено и брижно викао на ученике
који су се попели на камени зид и дрско махали рукама
изнад амбиса зовући нас... као анђели набрекли
од химни, бесконачности

и пива,
у нешто бело и плаво, у своја топла

уска грла изван
светлости и тишине...

ипак, после дугог „наличја спокоја“, стабла у зимски
сумрак поново видим као окоснице неких неизрецивих
позних оса... као окристаљени мук жудње за нестајањем,
као древне снежне ублаге свести... сукнула видеда
тишина и тишина, оса и оса, светлости

и светлости...

НЕБОЛША ЛАПЧЕВИЋ

ПАРАБОЛА О ЗАБРАНИ ОКУПЉАЊА

Ако новине објаве
Забрану окупљања,
на брзину ћу записати
 све мисли,
 брзо поспремити
собу упрљану мастилом,
 папириће
 и ројеве стихова
понети на језику.

Ако новине објаве
Забрану окупљања
твоје јутарње тело
окупати свежим соковима,
 и покрити
масним страницама
 Хенрија Милера
и сачекати да женка
прождере мужјака.

Ако новине објаве
Забрану окупљања
тај пртљак ћу однети на трг,
 где неће бити никог,
да коначно поравнамо све рачуне,
 све ломаче за библиотеке
претворене у прах и пепео,

мноштво језика одсечених
пљује само један стих,

довољно је зрно
да никне...

НАОЧАРИ ЦОНА ЛЕНОНА

Сиви плочници Велике Јабуке
гледано кроз диоптрију ленокки
претварају се у боју крви.

Ту боју не могу
испирати ни водени топови
Њујоршких комуналаца,
из лабораторија протетике -
сенка у крилу науке...

један човек
издалека
гледа убиство
другог човека, трећи
четвртог,

од петог
је аритметичка прогресија
нарасла до бројанице
млечног пута
ту настаје оптичка варка,
да ли је све велики прасак
ил вечна музика...

РАДОШИН ЗАЈИЋ

ШТА СМО У ОВОМ ЧАСУ

Шта смо у овом часу
неизбежно затечени
 силом невидљивом
 у облаку васељенском
 с ово мало снаге
у опсени света пропадљивог
шта смо но на хлебу зрно соли
 на трпези
 кашичица масти
шта смо овакви
 Господу неприметни
шта смо у времену променљивом
но прах шкољке
 у језеру непојамном
заварани спас-славом
 причом давном
о спас-трону
у злом часу затечени

ИВКО МИХАЈЛОВИЋ

ТРИНАЕСТ АФОРИЗАМА

Оставили њиве, па ору по политици!

◇

Ко има јасно дефинисани став, неуклопив је у систем.

◇

Највећа несрећа је када ти матерњи језик постане страни.

◇

Феномен: гледаш Србина у очи, а он те не лаже!

◇

Прескачем оброке. Вежбам за нове рупе на каишу.

◇

Такмичење у празним обећањима, то је српски политички вишебој.

◇

Ко о чему, снови о друштвеним мрежама.

◇

Ко је без длаке на језику, њега очисте.

◇

Кафанска прича је роман-река. Сиротиња је стратешки партнер народних кухиња.

◇

Ближњи ме куде из страха да ме не покваре.

◇

Врзино коло је најоткаченији ансамбл.

◇

Чучањ по чучањ, дођох на своје, речи полтрон.

ЗОРАН ЂИРИЋ

ЗАУСТАВНО ВРЕМЕ (одломак)

Оно што прво привлачи пажњу кад се мало боље завири у унутрашњост главне свлачионице за домаће првотимце јесте оно што упућени ходочасници зову „нишвилски зид плача“. Један темељно изглетован и трајно свеже окречен зид, боје људског мяса потопљеног у негашени креч, на којем су окачене реликвије за гледање из далека. Икона Светог Николе пнеуматском тројеручицом отиснута на моравској тисовини; импозантни портрет патријарха Павла рађен воштаним темперама на махагонијем обложеном картону; до њега нешто световнији и ратничкији али подједнако импозантан портрет Маркана у одликованој униформи, насликан уљаним бојама на платну што су, према локалној париској легенди, пазарени на Монмартру под будним и цењеним оком Миће Поповића.

Испод тих узвишених приказања, налази се не мање светачки призор: старински 'бојена' фотографија грандиозних димензија, на којој су, принципом претапајуће фотомонтаже, цивилно дизајнирани Маркан у блиском, насмејаном друштву са Сепом Блатером, Мишелом Платинијем и војводом Живојином Мишићем.

Наспрам тих висећих визија је у плаво измолерисани зид прекривен светлуцавим фотографијама пин-уп женскиња, познатих топ-модела и естрадних звезда - иначе у медијима прозваним „врло специјалне прија-

тељице клуба“, којима је заједничко то што се све оне много више разумеју у Маркана него у фудбал.

Као супротност том сексепилном гламуру, изнад врата су – длетом и чекићем урезане – химничне громаде од речи, које се могу видети и са малокалибарске раздаљине:

**ОВО ЈЕ НАЈВЕЋИ КЛУБ ЗА КОГА ТРЕБА ИГРАТИ
ОВО ЈЕ НАЈВЕЋИ КЛУБ КОЈИ ТРЕБА ВИДЕТИ
И АКО ПОЗНАЈЕШ СОПСТВЕНУ ИСТОРИЈУ
ДОВОЉНО ЈЕ ДА ТИ СРЦЕ ЗАКУЦА ЈОШ ЈАЧЕ**

На средини свлачионице постављен је амбулантни сто за масажу са појачаним сунђером, без рупе за браду. Око њега су сабијени играчи, некако стидљиво ознојени, обучени у додатно поцрвенеле дресове клуба, са различитим нијансама црвене – од крваво ружичастих мајица до загасито модрих шортсева. На свим дресовима, без обзира на држање онога који га носи, уочљив је грб ФК „Јединства“ са пет оцила обручених петокраком звездом.

„Дакле, ево их“, зачује се метална срдачност командантског гласа. „Сви који су одиграли своје“.

Исијавајући строгу елеганцију у заслепљујуће белом оделу, Председник хода кораком рођеног вође, посматрајући своје заблудело стадо нимало чобанским погледом: као да их разврстава на погинуло мртве, клинички мртве, вегетирајуће мртве, коматозно мртве и оне прикључене на апарате за одржавање на издисају. Прилази испупченом постољу на којем су пободена три барјака са клупским заставама, које некако спарушкано висе надоле као увенуле висибаве.

Обраћа се једном од двојице пратилаца обучених у црвена одела са белим кошуљама, црвеним краватама, црвеним ципелама и белим чарапама.

„Укључи вентилатор. Нек се завијоре заставе“, проговара јуришну команду.

Пратиоци размене погледе да провере на кога је ред, не би ли погодили на кога је од њих двојице помислио Председник када је отворио уста. Одлука пада у истој десетинки непроживљене секунде и други пратилац подразумевајуће спретно укључи огромни вентилатор. Заставе сместа залепршају као да су у рукама оних који освајају стрмоглави врх непријатељске планине.

„Председниче, да укључим музику?“ Први пратилац пита, жарко жељан да и он буде од неке користи.

„Нека. Није ово проба хора.“

Раван, злокобно наштимовани глас толико звучи одречно да је и глумом баруту јасно да се ратни командант одрекао сваке упарађене двосмислености.

„Мислио сам због буке“, први пратилац пожртвовано сецира своју телохранитељску логику. „Да се не чује много споља“, додаје показујући главом да иза зидова може доћи до нежељене забуне, па и узбуне.

„Шта има да се чује? Мој пригушивач је фабрички нечујан.“

„А да спреим зогер и кесе?“, први пратилац не одустаје од наума да ништа није важније него бити употребљен од стране главног газде.

„Ти си чистач, ниси хигијеничар“, прекорно га подсећа његов једини газда, помало уморан од увлачке упорности потчињених. „Поштуј ту униформу коју носиш.“

„Свакако. Наравно. Извините.“ Први пратилац се клања као да му се ескадрила беспилотних летилица

срушила на главу. „Ово се више неће поновити, Председниче.“

Видевши какве све нуспојаве може да изазове прекомерна употреба стероида, Маркан игнорише свог навалентног пратиоца, уосталом као и оног другог што чека на нове наредбе у пози бацача диска, и полагаано се усредсређује на играче укипљене попут голих лутки у излогу радње с текстилном робом оба пола.

„Шта оно би, сиви соколови?“

Замрзнута, тешка тишина притиска са свих страна; закопани вриштећи страхови се мешају са хипнотисаном препуштеношћу на милост и немилост Јединог и Све-могућег и Најстрашнијег. Задовољно њушећи ту упокојену покорност, Маркан врши језовито спокојну смотру, змијолико се мигољећи с краја на крај све пећинастије свлационице. Кроз спуштене прорезе његове ситне, округле очи одашиљу непрозирни сев који пролази кроз играче, фиксиран на неку много важнију и зато теже уочљиву мету.

Опасно видовит, застаје испред укусно урамљених фотографија својих вамп-навијачица које је његова продорна мушкост учинила славним именима за вишекратну употребу, како на дуплерицама, тако и у вип-сепареима; остаје загладан у њихове дорађиване и усавршаване обрине замишљајући их какве су биле у данима пре треће менструације. Од тога му лице поприми задимљени сфумато израз: префињена чежња се прошета руку под руку са платинастом патином на Декамероновом тргу. Маркан се опушта патентираним Маркановим опуштањем налик медитеранском сутону. Раскошни ренесансни дух оставља презреле девојке да продају пубертетске хормоне ћосавим старцима и рутавим старицама.

„Неко ћути као заливен“, говори равнодушно, као да чита написани текст. „Неко ћути као пичка.

Неко ћути као злато. Неко ћути као камен. Али док га не рокнеш пијуком или фијуком – не можеш да знаш о каквом се ћутачу ради.“

Уздахне тронуто спуштене главе; потом се исправи и поново примети своје играче; изгледа зачуђено, с гримасом која дозива грч сећања: као да своје момке дуго, дуго није видео у фудбалској опреми, поређане у шпалиру кроз који ће једном проћи непознати калемар са наоштреним маказама и плавим каменом у распршивачу.

„А онај луди Алекса ми је говорио да ће од вас створити ’легионаре’.“ Док поспрдно наглашава задњу реч-титулу, командантов оловни глас омекша за четврт реденика и нека горштакча сета заискри у тугаљивом цинизму.

„Али, као што је казао војвода Путник, када је рапортирао старом краљу: ’Многи су позвани али само су се поједини одазвали’.“

Председниково лице се смрачи као што се смркавају председничка лица у ванредним стањима или пред објаву рата и мира.

„Биће од вас добрих клошара. Само што није баш сваком записана дуга каријера.“ Пуцне прстима дајући знак првом пратиоцу да му донесе оно што треба да му донесе. „Морам да видим шта стоји у вашим уговорима. Ко ме следује регрес за гробно место, коме бонус за опело, а коме венац и сандук.“

Први пратилац доноси дебелу фасциклу и предаје је Председнику као да му предаје „атомски коферчић“ са црвеним дугметом за општечовечански напад.

Маркан прилази снебивљивом Вецку који укршта истовремено и очи и колена јер је први играч у реду, ако се броји са Марканове позиције.

Тешко је приметити било какву радозналост у Маркановом држању док разгледа Вецка од главе до пете, без икаквих додира, чак му не завири у уста да провери стање каријеса на порцеланским пломбама. Затим незаинтересовано загледа папир који је узео из фасцикле. Млако климне главом, тек да се не прозева, што му је у овом тренутку непотребан напор, затим окрене комад хартије, запљуне га на полеђини и са контролисаном жестином залепи Вецку на чело папирнату мету са исцртаним круговима који се сужавају према жељеном центру што представља онај коначни циљ.

„Ево ти продужење уговора, брате Вецко,“ каже равним гласом и прелази на следећег у низу.

Ритуал се понавља. Ритуал који казује своју причу: Мајстор од сваке коже направи добре ципеле, калфа удара ексере на ђон, а шегрт приноси материјал за калуп.

„Паркинг сат ти откуцава, брате Окета. Немој да се много удаљаваш“, упозорава играча који се панично сагиње да дохвати одлетелу папирнату мету и врати је на своје чело.

„Ево, с овим ћеш лепше да позираш на терену, брате Криви“, сваком следећем има шта да каже док га они нетремице гледају, фасцинирани количином пљувачке коју њихов Председник има у својим као тама мрачним устима.

Код петог или шестог играча, Маркан застаје, не зато што му играчи сада више личе на чивилуке. Изгледа као да је збиља задубљен у документ на који је дошао ред да га извуче из фасцикле.

„А-ха, тебе ми је довео приватни предузимач Мирко.“ Набира чело присећајући се детаља једног од многобројних неписаних дилова које је склопио у свом нефингираном заувек пословном животу.

„М-хм“, с председничком маском навученом преко трослојне образине, чангрља неписане клаузуле по глави која је и другим мислима забављена, како то бива с великим мозговима у удобним лобањама.

„Предузимач Мирко ми је ктитор“, наглас саопштава оно чега се зачас сетио. „Зида ми цркву у родном селу. Брате Авдо, теби уговор још траје. Пази само да те Мирко не уштроји јер мора да ми стави мошти неког свеца. Не знам где набављају муда за такве украсе, али знам да то мора да ми комплетира.“

Погледа у другог пратиоца извијајући језик у правцу првог, како би им тестирао моћ опажања и закључивања. Послушност уме да затупи неке суптилније рефлексе а то керберским душама не сме да се дозволи.

„Подсети ме да одемо до села ових дана. Морам да проверим како су ми отац и мајка испали на фрескама.“ Када заврши обраћање издахнутом ваздуху који се стврдњава око сваког његовог даха, поново се фокусира на утроњаног играча којем је сваки фокус исцурео из видокруга и сишао у говњиви део гузице.

„Неће да ваља ако ми родитељи не личе на себе. Дао сам оним црквеним дуњђерима кило фотографија да их што тачније нацртају. Е, сад, ако Миркови мајстори забрљају, онда ни он ни ти нећете да личите на себе. Разумеш Божји ред, брате Авдо? Наравно да разумеш, видим те колико си богобојажљив. Е, па, кад је тако, потруди се да Му мало више служиш у другом полувремену.“

Подиже истурени палац према небу где би, како Добра Књига каже, Свевишњи требало да се забавља људождерско људоликим светом који је створио из доконе забаве: привилегија у којој једино Он ужива.

Наставља се Марканова процесција и постројавање прожето опроштајним речима које јесте да обећавају смрт после смрти, али су изречене без икакве усиљене или патетичне љубазности.

„Ни сопствену сахрану ниси одрадио, брате Бане“, помирљиво ромори док прилепљује заплунуту папирнату мету на Банетово ниско чело, сакривено шишкама и исперутаним љуспцама. „Не знам да ли да ти моментално раскинем уговор“. Маркан се подбочи у искушењу, забијајући палчеве за појас, тамо где урбани каубоји носе пригодне футроле са „скраћеним смитом“. Опет убацује своје пратиоце у активно размишљање да ли је брзина светлости пролазнија од овоземаљског живота. „Шта ови копају у ’Генерал Лешјаниновој’?“

„Уводе оптички кабл за новог оператера“, први пратилац испаљује одговор предухитривши будућност свог колеге пратиоца. „Оног што сте са њим онај сателит закупили.“

„Ма немој“, узвикује изненађено човек са сателитским акцијама. Потом додаје мрмљајући себи у браду: „Већ дотле дошла обнова и изградња. А Роман ми ништа не јавља. Ех, једном Рус, увек Рус.“ Довршава рачунцијско казивање, преиспитујући свој субјекат у туђим објектима и обратно. А онда му пажњу заокупи некакво дубоко и уплашено дисање. Не, никакав одбегли бели медвед није дошао да му се умиљава не би ли га ратни командант регрутовао међу своје, већ Бане безуспешно покушава да залепи папирнату мету која упорно пада с његовог згужваног лица.

„Не могу да ризикујем да те затрпам уз ту технологију. Ако дође до сметње на везама, одмах ће да те ископају. То би био недопустиви шок. А нећу ваљда да ми се претплатници траумирају.“

Одмахујући руком самилосно и нехајно, Маркан долази до следећег из кошмарног тима снова какав само у хроничној несаници може да се састави. Таман се накашљава да скупи довољно пљувачке за ново запљување стрељачког уговора, када му - сервилно попут конобара у „Орачу М“ - прилази други пратилац тутнувши му у руке некакав папир са печатима и потписима. Навикао на проучавање импровизованих мапа и шифрованих депеша, командант Маркан баци рутински поглед на највећи штампил у горњем десном углу испресавијеног документа.

„Откуд код тебе клаузула о здравственом осигурању? Пази, пази, па тебе је довео доктор Жмигић. Отуда оволика брига за твоју тртичну кост. Види, брате Ђорђе, јебеш лекарске налазе. Знај да бих због тебе упрљао онај силни фротир што сам њиме обложио туш кабине да се боље педеркате. Разумеш колико ми је стало до тебе, чмару један?“

Осећајући да је коначно наступио час за конкретну акцију, други пратилац се поново препоручује за тренажу, дренажу и масажу шмирглом.

„Председниче“, узбуђено проговара, као да декламује добровољачку заклетву. „Прљање није потребно, верујте ми. Могу ја да покупим зогером, а кесе су гарант непромочиве. Онај нови ’Блек енд Декер’ ради бешумно с најтвђим трупцима, а не оставља ни пиљевину ни смолу.“

„Рекох ти, немој да ми се истичеш. Ето, сад си постао опасни паметњаковић. А где ћеш га тако обрађеног? Да га продаш неком фенси ресторану као питонов бут с костима?“

„Али“, загрцну се молећиво запитани други пратилац који није пуно размишљао о редним бројевима јер их газда није облачио у дресове већ у уни-

формисана одела. „Зашто бих то радио поред онолике депоније?“

„Шта, ти би га на депонију?“ Маркан звучи малкице узрујано. „Пази какве мудраце ја запошљавам. Је ли, а је л’ ти пало на памет да сваке недеље долазе камиони из ’Приградске Чистоће’ и односе то ђубре. И да не може тек тако да им промакне твој пакет. Кога ће дотле пси луталице да растргну и изглођу и растуре остатке свуда унаоколо. Па ће после, онако превентивно, да ме испитују пиљари из Еколошке полиције. Плус што ће комплексиране убице из Удружења за заштиту животиња да ме оптуже за тровање паса. Пошто за сваки пронађени леш у овом граду сви надлежни се прво мени обрате за помоћ. А фрајер би га лепо бацио на депонију, милина једна. Што га боље не однесеш на Патологију, да барем студенти вежбају обдукцију на њему?“

„Али, Председниче, зашто да га носим на Патологију кад је депонија ваша и тамо ни студенти, ни кучићи, ни ђубретари не смеју да дођу без ваше дозволе?“

„Како то мислиш да је депонија моја?“

„Па, купили сте је. Заједно са каменоломом у Калач брду.“

„А је ли?“, једва успева да се не зачуди. „Да, да“, брунда чешајући затегнути подваљак. „Сећам се да ме је онај туберански адвокат гњавио за некакве ’некретнине будућности’.“

Премотава различите филмове на различите почетке не би ли препознао где је заплет.

„Јесте, дао ми скоро нешто на потпис. Али гадно ми да му приђем па потписујем преко курира.“

Са премотавања филмова прелази на монтажу исечених делова.

„Значи, депонија је купљена“, објављује вест без добошарења. Глас му мења интонацију, нијанса свечане радости заискри на горњем непцету, мада му израз лица остаје непрозиран у својој сивкастој смрачености.

„Биће то елитно насеље. ’Видиковац Маркан’, и то на сунчаној страни Јасењака.“

Тај замишљени приказ га одобровољи исцедивши му тријумфални осмех какав је патентиран само за „храбре људи са храбром визијом“.

„Али прво треба ђубре да се очисти. И тамо и овде.“

Враћа се папирима који су скоро па ускомешали његов колективни досије, прочита само наслов и речи исписане великим словима, а онда се обрати обамрлом играчу чије се име спомињало заједно са неким цифрама и јединицама за мерење празне запремине.

„Дакле, брате Ђорђе, одрадићемо ово други пут. Послао сам Хитну помоћ у бербу јагода из пластеника. Ајде сад лепо намести главу да те не промашим“, даје му упутства запљунувши папир из све тање фасцикле. Док му лепи папирнату мету на чело, окреће се према првом пратиоцу.

„Подсети ме да питам мајку да ли има још нешто да јој оперише доктор Жмигић. Каже да има лаку руку али шта стара жена зна о анестезији? Него да видим ја шта ми је остало од мајке, па да одлучим шта да остане од доктора Жмигића.“

Најзад стиже и до последњег преосталог из првих једанаест, цокћући да му се не осуше уста од учесталог запљувавања и искашљавања.

„Стајке, Стајке“, врти главом саосећајно и неумољиво. „Одбранио си три зицера. Али си ипак примио гол. Зато је ред да примиш и ову причест.“ Лепи му

папирнату мету пажљиво, без грубог пљескања, а то не чини због умора од толиког понављања једне те исте радње.

„Ово ти је да схватиш да за твог Председника не постоје неодбрањиви голови. Гол постоји или да му га забијеш или да га неко теби забије. Разумеш математику? Е, онда се помоли да твоји пали другови забију у наставку гол више противнику. Да не би остао трајно забијен уз стативу где ти је прозујала она лопта.“

Ненадано, очинском нежношћу потапше стражарски уштогљеног голмана, масирајући му кључну кост.

„Свиђа ми се што не изговараш наглас 'амин'. То значи да се озбиљно молиш. И треба. И пусти друге нека се крсте, а ти пази шта радиш с рукама.“

И тада, нека мистична, древна, из срца земље ископана тишина завлада, попут немог лета гавранова изнад бојног поља којим је протутњао живот, остављајући свуда трагове свог мртвог постојања, док пихтијасте ваздух нечујно дрхти, а зидови свлачионице се боје небеским миром и недодирљивошћу угаслих и непомичних звезда падалица.

Маркан је господарски замишљен, без иједног трзаја на окамењеном лицу исклесаном од леденог мермера и осушене иловаче; загледан у имагинарну мапу света са обележеним налазиштима нафте, дијаманата, уранијума, какаовца, тартуфа, земног гаса и цветних поља мака. Из дубине својих сефова обраћа се тим неукротивим даљинама, питајући се да ли ће до краја својих живота у дресираним дресовима, ови Алексини „изабраници“ успети да схвате како се у овој игри не бира противник већ борба.

„Када је противник јачи постоји само један начин како се може победити. Стара добра 'навлакуша'. Колико већ дуго дилате 'рс' и 'мет' за мене, а то још

нисте научили. Како је то могуће? Па, могуће је јер сте ви изгубљени случајеви. Али би била греота да одете а да не научите шта је права навлака. Оне зубне вам ионако не важе јер немате муда да загризете месо. Зато ћете колико вечерас да гризете траву.“

Окрене се према својим корпулентно сеновитим пратиоцима, вазда гладним газдинских наређења, устрепталих од жеље да учине још нешто више за њега, нешто нечувено у историји оданости служења. Гледајући их како се муче да се одупру нападу послушног а подивљалог адреналина, Маркан запада у милостиво стање тестирања милости: плесне рукама онако како то чини „мадам“ када даје знак за почетак нове тачке у еротском кабареу.

„Момци“, обраћа им се неочекивано пријазним тоном, „вежбајте мало, без трчања, само дриблинг и асистирање. Да ови семенкари виде шта је фудбал.“

Двојица пратиоца аутоматски начине наклон Председнику и крену да се боксују. Користе меканију варијанту јагодинског кик-бокса, због скупоцених шанираних ципела и исто толико скупоцених шанираних одела, пристиглих из мрске и оцарињене туђине. Што не значи да поштено не задају ударце један другом у мишићаво месо. Тупи звуци шкрипе пригушено, праћени тек нешто оштријим стењањем које води рачуна да случајно не надгласа Председника, уколико он пожели да шапне неку урликасту наредбу или испусти спонтани крик уживања у призору чисте и ненамештене макљаже.

Маркан направи неколико корака у стилу судије што оцењује уметнички ниво борбе и спретност у извођењу и примању ниских и високих удараца. Потом се пропиње на врховима прстију, притом истежући леђа – да провери како му зарастају унутрашњи конци од скорашњег хируршког крпљења. Тек једна у

низу сличних интервенција - када га је закачило неколико шрапнела од бомбе што ју је неки по либералном лудилу чувени анонимни анархиста бацио на титанијумски оклопљени „председнички мерцедес“. Задовољан како му функционишу везе у венама и мишићима, без накашљавања и уздаха, потмулим ћутањем призива древно страхопоштавање поклоничке гомиле, те поучним, охлађеним тоном отпочиње своју проповед.

„Када је Ханибал прешао Алпе, форсирао је реку По и кренуо ка Риму. А онда је дошао до места Кана, где га је сачекала далеко моћнија римска војска. Али, Ханибалу то ништа није значило. Он је ишао на све или ништа. У том тренутку је имао четрдесет хиљада војника, а Римљана је било скоро дупло више, преко седамдесет хиљада. Пре почетка битке, Ханибал је свог брата Хаздрубала послао са тешком коњицом да се склони и сакрије од непријатеља. А својој лакој коњици је наредио да по сваку цену издрже ударе римске коњице, и да их одвуку за собом. Али тако да се у облику потковице повијају. На ободима 'потковице' ставио је своје најснажније људе. Од почетка битке Римљани напредују, и како иду даље тако убацују нове трупе. Легија за легијом. И то тешка оклопна пешадија. Потискују Картагињане и виде да је победа готова ствар. Само треба пробити дно потковице и зато убацују све своје трупе у напад.“

Без икакве сценске најаве, Председник направи епску паузу у свом говору како би подигао стиснуту песницу увис; чини то с вишком симболичког набоја - као да подиже пајсер Светог Петра у тренуцима када овај лови утекле из пакленог раја, док му змајевске муње осветљавају ударце.

„Али, Ханибал има перфектан тајминг. А тајминг је најважнији фактор у свакој победи. Дакле, у

тренутку када је римска лака коњица већ одвучена толико далеко да је практично одвојена од оклопне пешадије, Хаздрубал са тешком коњицом удара са леђа свом силином и римске легије више немају куд. Били су толико сабијени да буквално нису могли да користе оружје.“

Још једна веома драматична драмска пауза, налик минути ћутања.

„За непун сат времена покљано је преко шездесет и пет хиљада римске пешадије. А када се римска лака коњица вратила, пошто је, коначно, пробила дно Ханибалове потковице и протерала картагинску лаку коњицу – дочекала их је комплетна картагинска тешка коњица, плус оклопна пешадија. И потпуно их уништили до последњег. То је највећи војни пораз и највећи војнички масакр у античкој историји.“

Очаран визијама које му је пробудила ова прича из давнина, ратни командант занесено клима главом, док му помало уцакљени поглед блуди, вероватно пратећи вечно прометни пут свиле, опијума и зачина којима се свако следовање може учинити сварљивим. Кораци су му сад спорији: одавање поште Ханибаловим слоновима. Коначно остаје укопан, налик на поглавицу који покушава да се сети где је закопао ратну секиру. Мада би он свој усправни непокорно-непомични став радије описао као „споменик камиказама које су преживеле“. Када заврши са вежбама вертикалне левитације, поново ставља до знања да примећује оне који су до малопре били непримећени на бојишту, што никако не значи да су се докопали табора преживелих. Мерка их са пикантном мешавином сарказма и гађења: његови будући бивши сервирани као бајата сува храна на првомајском уранку. Они га гледају нетремице, без даха, немоћни да разлуче да ли их он то развлачи и

завитлава из заслужене обести или их припрема за нешто озбиљније. Не усуђују се ни да помисле на другу могућност јер она пружа ужасно много немогућности.

За све то време председничких скоро па психоделичних медитација, двојица његових пратилаца не престају са „показном вежбом“, ударајући се без забушавања и кад се нађу у клинчу. То га подсети да поука има поучни додатак.

„Дуго се веровало да се овакво и оволико навлачење циновског противника не може поновити. Али, време чини своје као што и жеља за победом чини своје. Пуно, пуно векова касније, служећи се истом тактиком, пуштајући да се надмоћни противник ’уклини’, генерал Жуков је извојевао пресудну победу у Другом светском рату, у бици код Курска. Будући маршал је успео да у своју потковицу навуче елитне оклопне јединице фелдмаршала Мајнштајна, фелдмаршала Рундштета и генерала-пуковника Томе Фон Ајзенауа. Опет је на делу био исти сценарио. Немци ударају на руске положаје, у дну потковице, где су постављени артиљерија и пешадија. А по ободу брда су били врхови потковице, ту је Жуков поставио седам одбрамбених појасева. Можда немачка команда није препознала тактику потковице јер је дно било дугачко чак седамдесет километара. После неколико дана продирања, Немци освајају ивичне градове на дну потковице: Гомељ на левој а Орел на десној тачки. Тада Немци, рачунајући да је куцнуо час за финални удар, крећу са две хиљаде тенкова. То су биле њихове најелитније ’панцер’ дивизије. Е, у том тренутку, Жуков склања дно потковице. Размиче артиљерију и пешадију а Немци настављају продор тенковима. Али, одједном се пред њима створи три и по хиљаде руских Т 34 тенкова, и у чеоном судару мрве немачке ’тигрове’ и ’пантере’. Јер, немачки

тенкови су у неповољнијем положају и могу да иду само 'сведеним правцем'. А са брда, артиљерија, која је чинила ободе потковице, немилице уништава немачке позадинске јединице. На крају битке погинуло је око милион и по Немаца.“

Маркан мљацину те нехајно одгледа забезекнуте играче што су се претворили у руске навијаче. Некако му у свести дође препозната слика у којој хирург с дистанце разгледа картоне и анамнезу болести хроничних лежећих пацијената, док се сестре врцају око њега да му олакшају законски незаобилазну визиту. Одмахује руком да отера тај призор од себе, обраћајући се све нижој таваници.

„Битка код Курска је трајала три недеље. А ви имате четрдесет и пет минута да васкрснете. Ако и не успете, ето, барем нећете умрети у незнању.“

ВЕРОЉУБ ВУКАШИНОВИЋ

НА ПУТУ ЗА КАЛИНОВИК

Са Мораве поћи тамо преко Дрине
Ка виловом долу ка цвету калине

Ка пределу где су пропевале риме
Калоперу јечму миле посестрима

То души је сласно ал ти морам рећи
Није тако ласно Романију прећи

Ту те може срести Старина Новаче
Да те пита шта си научио ђаче

Што читаш у слову љубостињског крина
Да ли занш напамет Старог Вујадина

Сећаш ли се смрти Мајке Југовића
Лазареве клетве руке Обилића

Краљевића Марка Љутице Богдана
Палиш ли им свеће сваког Видовдана

ГОСПОДИ, ГОСПОДИ

1.
Прости мене грешном Господи Господи
Залуд постих данас на хлебу и води
Јер оно што мрзим то ми срцу годи

Јер ми телу прија што ми души шкоди
Јер уживан страсно у својој слободи
А свезан сам са пет чула које води
Онај што се прави у гресима роди
Што у Тебе гледа а по тами ходи
Због нас трну рече: У рану ме боди!
Прости нам грешнима Господи Господи

2.

У блату се ваљам из прашине кричим
Страстима се хвалим лукавствима дичим
Свој живот проводим у испразној причи
Која се претвара у маглу и причин
И мада сам при том Љубостињин Жичин
Твоме подобију ја све мање сличим
Разобличеног ме опет уобличи
И у књигу Твоју негде укоричи
Песму душе моје и њен вапај лични
Господи Господи вечни и тројични

3.

За трpezом земном рад сам да се гостим
Да мисли облачим у смеховни костим
Да зурим у екран светске бестидности
Да уз вино тражим у својој виности
Изгубљено доба дечје невиности
Авај мени усред таште охолости
Авај мени усред лењости и злости
Прости што сагреших по својој слабости
Подај да се *прену потрвене кости*
Господи Господи помилуј опрости

МИРОСЛАВ ЕГЕРИЋ

ИСТОРИЈА - СУДБИНА И УСУД

Говорећи у својој приступној беседи „Књижевност и историја данас“, 29. марта 1978. године у Српској академији наука и уметности, писац Добрица Ћосић је веома живо означио природу трагизма коју узрокује опседнутост историјом: „У последња два века, у свим европским нацијама, националне и духовне кризе исказивале се и опседнутошћу историјом. *А родило се и једно патетично обоготворење историје.* Свет у којем је 'Бог мртав', свет у коме су најосетљивији завапили: 'Није ли умро и човек?' – подстакло је ону праисконску склоност ка мистерији. Улогу Усуда, Бога, Вечног закона, преузела је *Историја; нека свемоћна и свеопшта сила над људима која уништава све што покушава да јој скрене правац.* У трагичној визији овога века, та мистификација историје њеним обоготворењем, израз је и немоћи да се нађу стварни покретачки чиниоци трагедија народа и људи у нашем времену“ (*Стварно и могуће*, „Отокар Кершовани“, Ријека, 1982., стр. 159-160).

Шта је управо наша књижевност и, у њој, роман као протејска форма са највећом моћи обујимања људи и времена? Она је, у суми сума, *потврда индивидуалне слободе; она је свест о битним истинама о људској беди и величини, о људском страдању и чињењу зла у историјским догађајима на нашем тлу.* Ако то није, и

кад то није, она је испод хоризонта стваралачке самосвести. Писац *Корена, Деоба, Времена смрти, Времена зла*, у дубљим наслагама историјског и стваралачког искуства српског народа уочава и фиксира за трајање она сазнања на чијој јасности, оштрини, могу да се зидају и нови подухвати и, могуће, илузије. Писац у наведеним реченицама уочава подстицајну, митотворну чињеницу несразмерно великог жртвовања српског народа за слободу и независност. Али, у исто време, стрепи пред таласима заноса који прате сва честита и велика жртвовања. Отуда и дискретно ослањање на присебан, рационалан став Томаса Мана: „Роман као модерно уметничко дело представља ступањ критике након ступња поезије. Његов однос према епу јесте однос 'стваралачке свести' према 'несвесном стварању'. И треба додати да роман као демократски производ стваралачке свести нимало не мора да заостаје (од епа) по својој монументалности“ (*Стварно и могуће*, стр. 169).

Са жељом да обујми свој век (XX век), да напише његову *истиниту историју*, Добрица Ћосић није пренебрегао, на срећу наше књижевности, *унутарње захтеве* уметности романа, захтев занимљивости, то јест непоновљивости, привлачности игре: „Књижевност не преузима само стварност, не позајмљује само величину живота и историје; она и свој садржај и своју величину позајмљује животу и стварности. Тако људска прошлост вишеструко егзистира у људској садашњости; са порастом духовности, духовности развоја опште културе, расте и присуство прошлости у духовној садашњости нашег света“ (*Стварно и могуће*, стр. 182). Та дијалектичка игра, унутар ње, безгласно *разумевање потреба живота и потреба романа, живота и литературе*, као да ствара својеврсни напор и логику живог у творачкој имажинацији. Литература јесте духовна игра, потреба духа

да освоји нови простor изразом, али то је игра која има подстицајни извор у животним потребама људи. „Имагинарна људска историја је отуда по много чему стварнија од стварне историје. Јунаци имагинарне историје људске: Прометеј, Едип, Антигона, Дон Кихот, Хамлет, Фауст, Ана Карењина, Браћа Карамазови, Филип Кворлс“, на пример, нису прагматичне формуле решавања темпоралних проблема људске стварности, али на вертикалној оси људског постојања јесу згуснута, *заострена питања човековог смисла*, природе и средстава људског постојања, и остваривања вредности у кретању поколења. Прносећи кроз време интензитет људске драме, претварајући објективно време у драмско време, роман омогућује да у одређеном степену *људски проблем постане заједнички проблем оних који се замисљају над смислом људи у њиховом протицању и смислом тог протицања*.

2.

Делом Добрице Ћосића простире се, да поновимо, снажно осећање трагизма људског постојања. То осећање, наравно, није последица само романијерове рационалне представе о трагизму српске историје, коју смо у тежишним линијама могли видети посредством пишевог дискурзивног разлагања *о природи романа и историје*. Друга су изворишта тога трагизма и интензитета те емоције. Наиме, овај романијер полази од поставке да је људски живот трагичан, да је Човек – трагично биће: „Човек је трагично биће. Трагично не само зато што му је биолошка и социјална егзистенција свагда угрожена, што је смртан он и свако његово дело, што су му моћи ограничене а жеље неограничене, што је распет између задовољства и бола, љубави и мржње, знања и тајни, што може да постоји само у заједници

која му је и извор патњи и несрећа, што ни највећим жртвама не може да оствари друштвене и своје идеале; човек је трагичан управо зато што све то зна, а не може ништа, па ни то своје знање да измени“ (*Стварно и могуће*, стр. 183). Ова поставка о трагизму човековом само је један духовни оквир за могућу романсијерску авантуру. Објективне датости тог општије схваћеног човековог трагизма *тек преведене у драматичне датости дела показују природу романсијерове имагинације, њене распоне, њен, ако смемо рећи, живи творачки елан*. Другим речима, свака трагична егзистенција не може се свести на општу трагичност. Она може бити обухваћена њом, али су линије конфигурације, степени и покрети унутар ширих целина, са неоспорном индивидуалном бојом, ритмом, тоном. Једно је трагично осећање младића кога потреса додир са тајнама света; и жеља да у њему буде као неко и нешто; друго трагично осећање војсковође који зна несразмере војски које се сударају и при чему је она којом он командује неупоредиво мања од непријатељске; једно је трагика интелектуалца који решава вечне проблеме добра и зла над раскриљеним књигама које о томе говоре, друго пак трагика сељака који је оставио њиву, или недокончану кућу, и кренуо у војску да брани и њиву и кућу. Мисао која изгрева и мисао на заласку нису идентичне мисли; дух који слуша само откуцаје часовника и онај који слуша *зрење времена* нису ни исте вредности ни квалитета. „Романсијер који је свестан тих разлика нужно је свестан и разлика у трагичном тону или 'боји' којим су прожете различите трагичне егзистенције.“

Од романа *Далеко је сунце*, преко субјективне епопеје *Време смрти* и романа о злу идеологија *Време зла* па до *Времена власти*, романа о насиљу власти над

човеком, романсијер Ћосић трага за истином „о граници која се не сме прекорачити“, којом се, у античкој трагедији, брани божански поредак, иза које наступа пропаст и смрт, а коју човек са свешћу о исходу свог чина прекорачује због неког свог човечанског смисла. Човек, који је, већ тим што је кратковек, трагичан, зида, ако смемо тако рећи, трагично на трагично, прекорачује границе властите моћи и бива кажњен. У античкој трагедији казну одређује Зевс, или извршиоци Зевсовог начела, а у модерна времена казну врши – историјски процес, или тренутни егзекутори историјског процеса. Људи и народи који имају карактера, осуђени су да искусе трагичну судбину. „Скоро свака генерација (у српском народу) имала је да решава исто судбинско питање: има ли смисла борити се за слободу по сваку цену? Услови су били тако окрутни да је одговор могао бити само категоричан: да или не. У оба случаја трагичан: морала се прекорачити граница моћи, а исход одлуке често није представљао и победу мотива одлуке. Кад је добијао народ, губио је човек; али никад у српској историји није добијао човек кад је губио народ. Тај трагизам у националној историји основни је мотив и највиши духовни и поетски израз како народне епске поезије, тако и поезије и прозе врхунских српских писаца – Његоша, Андрића, Црњанског и других“ (*Стварно и могуће*, стр. 185).

Оно што треба нагласити, што је подстицајно за мисао о књижевности, јесте да крај свег трагизма, чији је извор у контрадикцијама људског постојања, *трагично, преведено у причу, у роман, бива, баи у смирености израза, у судбини човека којом је дух овладао, извор посебног задовољства*. Дух читаоца прати тај коштац човека са историјом као бивањем, живи као своја разноврсна искушења којима је то кратковеко биће

изложено, али и *са неком врстом поноса што постоји мисао која обухвата и човека и његова искушења*. И што човек посрће и устаје, са свешћу да нема краја тој борби његових мајушних снага са слепим снагама космоса и историје. Даља истраживања Ћосићевог дела још увек предстоје. Али већ сада може се јасно видети да једно од битних поља његових напора у српском роману мора да буде истражено: *поље идеја* које је приложио модерном српском роману. Неке од тежишних, које смо овде само дотакли, траже даљу и потпунију разраду.

Може се рећи: ово романијерско дело у целости следи судбине и духовно рафиноване поруке српске епске традиције: „борба за слободу народа и појединаца није таштина; настојање човека да, речено андрићевским језиком, изнесе терет властитог идентитета у складу са највишим етосом своје традиције, није узалудно настојање чак и кад није успешно; дух који не пристаје на јарам није одсуство рационалног става већ служба нечем што превазилази кратку и пролазну твар у којој човек живи на земљи.“ Ћосић је својим делом фиксирао за трајање неке од темељних врлина у српском националном карактеру из којих је, не једном, ницао и низ трагичних српских опредељења, колективних и личних, победа и трагедија.

Тим својствима се његово дело, по нашем увиду, придружује низу оних значајних подухвата пре њега, чији је циљ био: уметношћу романа *овладати човековом судбином* и тако радити за стварање нове човекове самосвести на нашем тлу. Јер, према мишљењу писца „*једино уметношћу човек нешто своје, изгубљено у времену прошлом и порекнуто у времену садашњем – спасава ништавила и преводи у тренутак вечности*“. Ми који смо пратили са захвалношћу, каткад и са

стрепњама, напоре овог романијера у описаном смеру, можемо рећи да је благородно испунио свој подарени циљ.

Таласи читалачког народа који ће се надносити над његовим романима, и онда кад они постану духовна историја наших напора ка стварању, сведочиће тихим унутрашњим дијалозима са њима, спорењем или сагласностима, *колико су одговорили на налоге века и духа у том веку.*

Што се нас тиче, уверени смо у непрекинуту *живост* тих дијалога.

ТИХОМИР ПЕТРОВИЋ

БЕСЕДНИК

Опште узев, сваки човек је по себи говорник. Подразумевајући говорничке особине јесу опште-здравствено стање, нормално функционисање чулних органа и општа психичка смиреност; неопходни су артикулација („дубоки удисаји и јаке груди”, В. М. Ломоносов), јасно и разговетно изговарање речи и слогова, стабилност гласа, резонантност и мелодичност, стандардна говорна акцентуација. Изглед и телесна наочитост су пожељне особине, неретко су основа за прве и релативно дуготрајне импресије. Ослобађање од препрека као што су болест, умор, потиштеност, апатичност, бојажљивост, осећај нелагодности, страх, острашћеност, намрштен хабитус и слични комуникацијски шумови, нужан су услов.

Знање, образовање и интелигенција чине „говорну личну карту” пошаљиоца поруке. У природи и дијалектици реторике јесу обученост, социјална интелигенција, оштроумност, моћ логике, креативна усмереност мишљења, танкоћудност, култувисани сензибилитет, имагинација, богата жица дара и самопоуздања. Туђе или властито излагање захтева познавања говорних образаца и комуникативну верзираност. Интелектуална дораслост аудиторинума потврђује се у степену информисаности, начитаности и изоштреном укусу. Манифестује се у координацији покрета тела, покретљивом лицу, изгланчаном гесту

и у господственој уздржаности. Друкчије речено, у хармонији мисли, осећања и гласа. Казивач без образовања је само „плитка глава”.

Нека врста националног радника у старинском смислу, представник јавне речи и прегалац на пољу језичке културе, беседник је институционално овлашћен да чува говорне вредности. Наоружан свом силом реторике, по темпераменту уметник речи, он треба да поседује природну предиспозицију, изворност духа који потиче из колевке, ону праву речитост која се, по Паскалу, руга школској, научној и намештој.

Иза речи треба да стоји човек. Само честит, искрен и поштен човек сме да говори, истицали су стари. Максиме: „Какав човек - такав говор” (Цицерон) и „Ниједан човек не може добро говорити, ако сам није добар” (Квинтилијан), „По бесједи се човек познаје” (Вук Караџић), „Оно си што кажеш” (Хајдегер) и друге казују о неодвојивој повезаности човека и његових говорничких квалитета.

Беседник је фигура према којој се заузима симпатичан или резервисан став. Испољени лични квалитети, радиност, врлина најбеспрекорнијих, као небо чистих, речи из којих зрачи савест, кредибилитет, дају психолошку подлогу успешном говору и чине мисао слушањем, пријемчивом и делотворнијом. Поверење се поклања индивидуи од реномеа, респекта и престижа. Друштвени положај и звучност титуле унапред потчињавају својим речима.

Сугестивност, прерогативи моћи („позитивне моћи”) да се делује на публику, увелико зависе од извора из којих потичу. У зависности, наиме, од имена и атмосфере у којој се говори, реч друкчије звучи. Иста реч у устима различитих појединаца различито делује. Уколико иза ње стоји снага и човек, пре него

што се крочи на подијум „осети се ваздушни удар”. Чувеност, имиџ, харизма као лични магнетизам, лако претегну над аргументацијом и чине исказ у очима слушалаца вишим но што јесте. Изграђене личности и када говоре једнолично бивају прихваћене као величине; њихове се речи слушају пажљиво, готово у побожној тишини. И празне фразе вербализоване устима човека од репутације, добијају на тежини, имају снагу одлуке. Не сметају начињене погрешке или замуцкивања.

ИСКРЕНОСТ, МИСАО, ЗНАЊЕ, УЧЕНОСТ И ПАМЋЕЊЕ. Осећања се побуђују отвореношћу и *искреношћу* која дају речима призвак неисцениране истине. Говорник властитим уверењем показује истинољубивост према публици и када се, примера ради, признаје пропуштен неки податак, суд или битна ствар. Непрепоручљиво је извињење.

Говор је ментална активност праћена расуђивањем, чињеничким судовима, логичним мишљењем и операцијама. Карактерише га завидан степен повезаности мисли сливених у заједничку целину. Сам по себи инструмент мисли (грч. λόγος - реч, мисао), *мисао* материјализује и чини другима приступачним. Нема говора без мишљења и јасних мисли.

Замршено клупче многих мисли које падају на памет дисциплиновано се користи и решава. Пролазећи кроз сито сумњи и оспоравања, понуђена као жртва, мисао захтева обим самерљив властитој садржини и месту у одељку. Рођена из мотивационе сфере свести (склоности, потребе, побуде, афекти, емоције), треба да је јасно формулисана, кондензована, самостална, непосредна и слободна. Њено правилно и јасно развијање у реч и стављање у службу, даје реторици резон и оправдање за више место на

вредносној лествици људског стварања. Захтева се оно што је најтеже: самосвојно и изражајно испољавање разрађених мисли и импресија у целини и до краја, улепшавање, жива форма говора.

Валоризује се корисност изложеног, осмишљена, виспрана и кратка реч. Слушалаштво осваја мудрост, паметне ствари и речи од непобитне тачности и високе општости, оно што задивљује и даје излагању унутрашњу лепоту. Пред необичним виђењем света, досеткама, снажним и неусахлим мислима стоји се дирнуто и са најдубљим осећањем. Ефектна, разборита мисао, која светли својом истином и јак утицај неког места у говору извлаче слушаоца из опуштености и зауставља му дах, исправљају такорећи на своје седиште.

Многообухватна мисао, снажна и истинита, у равној мери рационална и прецизна, уноси као једним потезом у човекову свест спектар представа и слика. Изграђена у један нарочит облик, подесна за лако изражавање речима, „лепа као ружа”, урезује се у памет као етикета и осваја срца. Од степена изразитости и подесности фразе зависи њена прецизност.

Говор прате релативно неразрађене говорне целине, неподигнуте на квадрат, огољене до скелета, без афективне позадине, непрожете поезијом. Често богатство и сјај речи маскирају празнину и жртвују главну идеју. Првоучитељ реторике говорио је „само оне речи заслужују наше признање које најдубље одражавају наше мисли”.

Логичност и хаотичност у човековој глави, *знање* или незнање, културу, интелектуалност - све то - преноси сам говор. Наиме, општа погодба јесу интелигенција, искуствена умност, интелектуално љубопитство, јаке везе са предметом, отвореност за

новину и обнову. Познавање чињеница, битних података, научних процеса, принципа из закона о природним и друштвеним феноменима, разумевање практичног и свакодневног живота, речју, „заокружено образовање”, једна култура енциклопедијских размера, јесу довољан услов за објективно и поуздано просуђивање. Не само знање „све од нечега и нешто од свега”, него специјалистичко образовање које беседника издиже изнад осталих. Из говорничког погледа треба да зраче оштроумност, школован дух, јака логика; док неутемељеност, призивак сумње и вероватноће одузимају фрази од тежине и традиционалог „седења над књигом”, ускраћују позитиван одзив на поруку или критичку реакцију. Говор има моћ ватре, каже Волтер, уколико јој као гориво служи знање. (Велико говорништво, као и пламен, захтева грађу да би се запалило, чарања да би плануло, и тек при сагоревању засветли, тврдио је Тацит.)

Реторичар у свакој тачки беседе треба да је, у поређењу са аудиторijумом, неколикоструки познавалац теме. Само стручњак, у смислу независног мислиоца, има право да наступа. Упућеност у материју, темељитост, обученост и ерудиција пријатно изненађују, могу да задиве. Знање као реторичка одредба брише страх од појављивања пред публиком и уобличавања рече, храбри и снажи.

Елоквенција је у наоружавању, у ширини знања из нимало сродних области, не у стилу и језику. „Ко је сиромашан у мислима или нема довољно знања о предмету о којем хоће да пише, тај нека не тражи помоћ у стилистици” (Томо Маретић). Цицерон је први упозорио: „Сви су у ономе што знају довољно речити.”

Осредњи или слаб говор последица је мањкавости познавања предмета: „Не расправљајте ни-

када о стварима које не познајете” - упозорава Емил Кје - „јер ћете увек говорити само глупости.”

Скромно познавање материје, чињенице овде-онде испабирчене, могу довести до прекида комуникације; као што претварање говора у лекцију, разметање знањем и супериорност могу проузроковати комуникацијски шум. Демонстрација са призвуком надмене учености, самоуверености, достојанства или инсистирања, позивање на људе од гласа, екстремни изрази и одвећ драстични гестови, који плаше или изазивају страхопоштовање, стављају друге у непожељно светло, набијају комплексе, постићују, изузетно вређају. „Играње” темом и материјом ради стилских бравура и одушевљење публике, уздизање изнад, оставља импресију бављења својом личности и поигравање другима. Оратор - мудријаш у таквом сплету околности изгледа театрално. Говор може имати дејство уколико је оверен фактима и знањем, на такав начин да се може прихватити здравим разумом. Игра случаја или блистав тренутак нису поуздани беседнички савезници.

Беседа је грађевина од језичког материјала, па је познавање *граматике* језика азбука за њено држање. Говори се према строгим академским одредбама, сређено и логичком реченицом. Говорни субјект се држи најоштријег скупа правила по којима се гради лингвистички систем и принципа по којима настају исправни искази у језику којим се служи. Имају се, у првом виду, стожери граматичког система: именице (које именују неки предмет, неко биће, неки заједнички или властити појам) и глаголи (који именују радње, стања или бивања - речи које уносе живост, занимљивост, разумљивост).

„Говорљивост” граматике јесте у конструкцији реченице која омогућује разумевање смисла који се жели изразити. Синтакса која се бави односом знак - знак одређује ред речи и правац говорне мелодије (њено врхунско правило гласи: „Једна реченица - једна мисао - једна секунда”) од значаја је за овладавање изговореном мишљу. На језичким и стилским законитостима заснивају се разумљивост и стилска дотераност. Битна је најужа морфолошка веза речи и израза, мисли и осећања, њихова што већа блискост. - „Везати међу собом појмове који један према другоме стоје као два гладна пса пред неоглоданом кошћу” (Богдан Поповић) захтева знање, умење и осећање за језик. Тешкоћа је у томе што емоционална стања, свет дискреције и интима, немају граматичке облике.

Носећи у себи могућност развоја у најразличитијим правцима, просечно интелигентна особа може да усаврши природне способности и постигне запажене резултате. Марљивост и даровитост су томе темељи. Говорна вештина, исто тако, није искључиво ствар природне обдарености, сировог и непрочишћеног талента, него је често исход стеченог *знања*, изражајних средстава и вежбања. За разлику од песничког умећа, она носи нешто до занатске обучености и научене конвенције. Дисциплинована обука и рад јесу сјајан пут до самопоуздања и напретка у свим областима рада и живота. Посвећење захтева усавршавање, несмањени жар и упорност труда који се не доноси рођењем. Позната је Демостенова беспрекорна упорност на изграђивању духа и гласа, на јачању груди и корекцији покрета. У немогућности да изговори глас *p*, антички оратор је подметао шљунак под језик. Исто тако, захваљујући истра-

јности. Максимилијан Робеспјер постаје знаменити оратор, иако за то није имао урођене склоности.

Говорно умеће у смислу уметности језика и механички научене радње осваја се као и све остало, постепеним напредовањем, без неке кривуље, од најранијег доба до краја живота. Усвајају се знања и искуства, назиђује цигла по циглу на којима се темељи реторика, овладава језиком, самопоуздањем и спремношћу, култивише властита личност. Образовањем и напором властите мисли, неучауреношћу и жеђи за методолошком свежином, стиче се комуникацијска вичност. Пуна мисаона активност, расуђивање, размишљање, упоређивање и стваралачко ангажовање, отклањају препреке на путу савладавања овога вида креације. И снага говора је у истрајности, у незадовољству постојећим и незауствљивости у раду.

Институција школе и учене књиге нуде завидан квантум знања. Лексикони, енциклопедије, часописи, листови, визуелни и аудитивни медији, употпуњују академско знање. Самоусавршавање се стиче и изолованим (ваншколским) путем. Читањем и контемлацијом проширује се знање, изграђује се култура усменог и писаног изражавања, асимилирају нове речи, ојачава мисао и израз, отклањају препреке у циљу култивисања и полирања укуса. Читање је врховна школа за говор - и писање. Радио (говор спикера) и позориште (говор глумаца) делотворно утичу на говорну културу и интерпретативну финоћу. Литерарна дела добрих писаца развијају осећање за језичко-стилску истанчаност, оживљавају и васпитавају осећање за лепо, уз то, шире видокруг пространства, оштре моралну жижу.

Човек са својим биолошким капацитетом не може да прими нити разлучи бескрај података, оно

што јесте од онога што није, што непрестано засипа све већим таласима. Јамачно, учи се свакодневно и на сваки начин. Ораторско умеће, гипкост и целовитост мисли, осим из реторичке теорије, граматике и стилистике, овладава се „читањем” ненаписане књиге живота. Сам живот подстиче на радозналост, отвара видике и поставља питања. Посматра се, повезују чињенице, закључује, расуђује, истражује и проналази. Непосредна опсервација, контакт са људима и ослушкивање народног говора, богато искуство и језик. („Више фигура се исказу једног пијачног дана на пијаци, него за много више дана по академијским скуповима”, Димарис.)

Меморија је когнитивни процес који омогућује *памћење* претходних искустава паралелно са усвајањем нових искустава и информација. Посреди је сложен процес који укључује не само аспектне, него и аудитивне, механичке и тактичне елементе. Наиме, уланчана асоцијативност, концентрација, способност интензивног размишљања и разумевања на вишем нивоу, у бинарним опозицијама, синтетички дух и друга интелектуална обележја, омогућују слово по логичном редоследу, без колебања и сигурно.

Нуди се више конкретних решења за учење и памћење. Стратегије се своде на кодирање, маркирање и сортирање информација. Најпоузданије је осмишљено препричавање и понављање. Гласно читање, певање, цртање, слушање, импровизација, мапирање, прављење бележака, проверавање памћења од почетка говора, јесу у пракси проверени приступи. Учење наизуст је вид памћења и самопознавања.

Логично памћење оснажује самостално излагање усвојених чињеница, у исто време, размишљање о садржини. Као фактор подстицаја сигурности у себе

и сабирно место утисака и осећања, оно не оптерећује свест као меморисан говор, не претвара дух у складиште речи, не ствара напетост нити спутава. Држе се у глави основе говора и ред идеја које ваља изложити; мисао се подвргава критици, уколико постоји опасност од погрешног меморисања. Разумевање теме и мотивација јесу психолошки чиниоци који најјаче утичу на памћење.

Говор се интерпретира према спремљеном рукопису. Напамет научено доноси сигурност и осећање задовољства која отприлике има глумац на сцени. Предност је, у односу на читање, могућност да се гледа у публику.

Учење напамет није говор као усвојено најдубље уверење, нешто што извире из дубине беседниковог бића. Фиксирање пажње на меморисане речи, а не на основу тачке, не допушта стварање контакта са публиком, нити регистровање њеног присуства. Речи које долазе по сећању демаскирају одсутност, несигурност, делују неуверљиво, губе се многи природни квалитети људског опхођења. Оно што се казује као научена улога, понекад без икаквог учешћа свести и воље, може деловати горе од прочитаног. Бубано за себе, као властито или туђе, претвара беседника у рецитатора, који пут у онога који чује самог себе. Гања, лутање по површини асоцијацијама, ризик и несигурност који се преноси на слушалаштво. Рефлексивно усвојено лако се забравља пред другима, нестаје у пресудном часу. Често има изразито негативан исход.

Не постоји, сматра се, лоша меморија, него само извежбана и неизвежбана. Тренингом се изоштрава способност запажања, повезивања чињеница и сналажења; стиче се потребна слобода и рутина, отклањају

грешке, искључује забуна и заборав. Презасићено вежбање доводи до памћења говора напамет са свим негативним реперкусијама.

Императив је замамљивање чињеница од самог почетка учења и то тачно. Научени материјал, поручују практичари, „изговара се наглас, опет, и опет, и опет”. Различитим мнемотехникама усавршава се интелектуална или сензитивна меморија.

Најбоље се задржава у свести оно чему је посвећено време за његово усавршавање. Емпиријска је датост да се утроши најмање четвртина до половине од укупног предвиђеног времена на утврђи вање и понављање материје. Вишеструко је проверено да претварање краткотрајног памћења у дуготрајно захтева најмање шест до осам недеља.

Колико год да је беседник сигуран у своју меморију и своју концепцију, вреба опасност да дође до неочекиваног застоја, прескакања и забуне. Непоуздана и лабава меморија доводи до материјалних грешака, промашаја, лутања мисли и зачињања властитог разговора.

Услед непромишљености и губљења концентрације, мисао побегне или започне на један, а завршава се на други начин. Такве говорне секвенце, можда би се могло рећи, наликују, по Русоовим речима, љубавном писму које почиње без знања о чему ће да се говори, а завршава се без знања о томе шта је казано.

Заборав изазива нелагодност и оптерећује интелект. Заборављање је, као и памћење, неопходно. Памћење свих појединости онемогућује мисаоне процесе као што су сажимање, синтеза и генерализација. („Оно што држим у библиотеци не држим у глави”, Ајнштајн.)

ТОМИСЛАВ М. ПАВЛОВИЋ

АЛЕГОРИЗАЦИЈА ЈЕДНЕ ЗАВИСНОСТИ У РОМАНУ НОВАЦ МАРТИНА ЕЈМИСА

Роман *Новац* који је енглески књижевник Мартин Ејмис објавио 1984. године је од стране престижних критичара чувеног часописа *Тајм магазин* увршћен међу сто најбољих романа на англосаксонском говорном подручју написаних од 1923. године до данас.* Оно што је, уз поменути податак, послужило као инспирација за писање овог приказа била је намера да анализом романа *Новац* испитамо сложени поступак којим аутор дефинише стање једне врсте зависности актуелизоване кроз континуирани колапс субјективитета и објективитета индивидуума као саставног дела једног социјалног система. Начини на који су оквири друштвених система намећу појединцу, обликујући и изобличавајући при том његову егзистенцијалну парадигму, сагледани су кроз процес алегоризације.

Као увод у ову тему добро могу послужити промишљања другог енглеског романописца Д. Х.

* Мартин Ејмис (1949) један од најпопуларнијих савремених енглеских писаца. Исповедни роман *Искуство* (2000) донео му је једну од најпрестижнијих књижевних награда у Великој Британији такозвани Џејмс Тејт Блек Меморијал. Његови најпознатији романи су *Новац* (1984), *Лондонска поља* (1989), *Временска стрела* (1991) и *Жути пас* (2003).

Лоренса, Ејмисовог претходника, која се односе на сферу материјалног у антитези са сфером духовног. У поменутом есеју, како Лоренс успоставља фундаменталну разлику између оног што назива „истинском хуманом индивидуом” и „друштвеним бићем”. Док је, Лоренс каже, „човек и даље човек односно истинска хумана индивидуа он својој основи задржава један ступањ невиности и наивности који се опире свим покушајима анализе.” Подела, а следствено томе и расцеп субјективне и објективне свести довела је до напуштања поменутог идеалног стања, које Лоренс пак замишља као „осећање поистовећености са универзумом.” Нестанком поменутог идеалног стања човек се деградира до стадијума „друштвеног бића” подложног владавини новца.

„Новац је”, каже Лоренс, „човеков данашњи пратилац па за њега могу бити везана и човекова најинтимнија осећања.” Он међутим, упркос свему, не може постати део човековог „огољеног ја.” Уколико човек почне да губи осећај припадања живом континууму универзума, он бива погођен осећајем страха при чему се покушај да се заштити од спољног света намеће као једина логична реакција. Оне се, према Лоренсу, испољава у „гомилању богатства јер материјално богатство, односно новац, оличава једино спасење. Спасење је директан одраз бојје милости па је сходно томе новац заправо сам бог. „У оваквој ситуацији, чини се, првобитна „невиност” људског бића изгледа заувек изгубљена. Свака побуна против Мамона осуђена је на пропаст а „сам побуњени човек, лишен своје невиности, подсећа на неку врсту кастрираног бића сведеног на какав бесполни ентитет.”

Лоренсово приповедање је устројено према добро познатој митолошкој матрици где се прича о човековом паду пројектује на топографији сопства, што ће рећи да се порекло приче о еденском јединству личности идентификује са његовом најдубљом суштином. Управо поменути пад (који се успоставља као нека врста негативног откровења) означава улазак у стање страха или отклона од суштине сопства. То пало и подељено људско Ја васпоставља неку врсту псеудо божанства које Лоренс својим силогизмом идентификује као новац. У страху од спољњег света (који се сада конституише као оутђена сфера или другост) човек се труди да обезбеди што веће присуство лажног бога користећи га као штит. У том беркству у сферу материјалног човеково материјално, односно неаутентично Ја односи превагу над аутентичним. Иако то аутентично Ја изгледа заувек изгубљено што је наговештено речју „кастрација”, Лоренс ипак наговештава могућност неке врсте „археолошког открића” или, језиком алегорије речено, регенерације изгубљене мушкости човечанства будући да људски род није свестан скривеног потенцијала првобитне невиности која упркос свему постоји у његовој природи.

Лоренс се и у другим својим списима осврће на стање човековог „огољеног ја” идентификујући га са телом које, иако „кастрирано”, сведено на бесполност, налази снагу да се регенерише и поврати свест о себи што представља повратак у стање првобитног блаженства.

Уколико занемаримо Лоренсову склоност ка моралисању и поједине већ помало заборављене аспекте његовог митолошког приступа, може се рећи да су његови судови о двојности човековог бића ап-

солутно целисходни у анализи романа *Новац* Мартина Ејмиса. Посебно се то односи на Лоренсове кључне термине као што су сопство, пад, страх, невиност који се могу сматрати кључним и у Ејмисовом роману иако су ту, заоденути рухом ироније, лишени телеолошких својстава Лоренсове романескне митологије. Роман *Новац* се може сматрати студијом о неаутентичном Ја у стању страха које прати човеков пад, о трагању за лажном сигурношћу који пружа псеудо-бог - новац чији је, што је основни парадокс, творац сам човек. Ејмис се дакле концентрише на питања која је Лоренс експлицитно поставио али и на оне које је овај писац само наговестио. У питању су, дакле, однос између новца и неаутентичности (односно дезинтеграције) сопства, потом савремено друштвено биће као посрнули ентитет; новац као трансцендентални ентитет (и проблеми у алегоријском дискурсу о новцу), утопијска представа сопства сједињеног са својим телесним аспектом и спремног да постане извор властите среће.

Један од Ејмисових примарних циљева јесте неаутентичност чулности у савременом друштву. У Ејмисовој суморној дистопијској представи сопства, чулност и не постоји у стадијуму пре трансформације у порнографију - она је већ порнографска. Термин „порнографија” употребљен је у роману у ширем контексту у значењу чулности која се трансформише у пуку конзумацију, потрошњу коју одређује спољашњи означитељски системи уместо да је еманира само сопство у равни телесног. Она је на тај начин представљена као носилац или палимпсест, у оној размени знакова које Бодријар, у делу *Друштво и потрошња*, назива „предетерминисаном жудњом”.

Уколико се роман Мартина Ејмиса посматра као алегорија и алегоријска интерпретација поменутих категорија, не могу се пренебрегнути његове додирне тачке са истоименим романом Емила Золе.

Тумачења почињемо ситуацијом из романа која је богата алегоријским значењима. Јунак романа, Џон Селф добија два поклона. Први је пластична лутка жене, дар анонимног саговорника који га путем телефона непрекидно узнемирава у намери да код њега изазове потпуну пометњу. Поклон је на први поглед сасвим прикладан, јер је Селф по сопственом признању зависник од порнографије. Пластична лутка, попут Бодријарове „секс лутке” може бити схваћена као алегорија Селфове сексуалне жудње, као архетипски објект његових порнографских порива.

Уколико први поклон посматрамо у светлу алегорије, други се може назвати алегоријом самом по себи. Тај поклон Селфу дарује Мартина Твејн, која је оваплоћење самог аутора романа. Ова личност симболизује наду у буђењу искрених људских емоција и све њено деловање усмерено је у циљу отварања могућности да се исприча алтернативна прича о животу главног јунака која би, као далеко хуманија, заменила ову коју читамо. Књига коју она поклања Селфу, *Животињска фарма* Џорџа Орвела, позната је као једна од најефектнијих алегорија у историји енглеске књижевности. Селф, који иначе не чита књиге, ипак се одлучује да прочита дело будући да је то услов који треба испунити да би поново видео Мартину. Стављајући овим путем на пробу Селфово стрпљење, Мартина Твејн жели да Селфову животну причу претвори у причу која садржи значење. Селф најзад довршава књигу са

тешком муком али је не разуме. Он не може допрети до алегоријског значења, јер није способан да се у свом разумевању одмакне од дословних значења речи.

Орвелова алегорија се, као таква, не претвара у објекат Селфовог конзумеризма као што је случај са испразним порнографским садржајима у којима ужива. Селф, дакле, постмодерним језиком речено, не располаже оним врстама читалачко/потрошачке стратегије коју захтева сам текст. Он није у стању да се преоријентише на другачији (рецимо естетички) начин апропријације који текст захтева будући да штиво само инсистира на отклону од читаоачевог система вредности конституишући се као другост у односу на њега. Тако његова интерпретација бива отежана будући да је потребан другачији инструментаријум за оно што текст емитује као вишак значења, дубље (или више) значење и значење које није одмах доступно.

Отуда имамо легитимно право да и сам Селфов искорак у оно што она назива „књишким контекмплативним животом” сматрамо неком врстом алегорије.* Реч алегорија се заправо појављује у роману кад Селф прича са Мартином о свом формативном читалачком искуству.

Поменуто Селфово искуство је заправо једна врста одраза у двоструком огледалу, одређени мизансцен који даје кључ за тумачење дела. Треба,

* Славни Џорџ Орвел у роману фигурира и на други начин будући да је Мартина Твејн његов роман 1984. укључила у списак књига које треба прочитати и имати уза се као неку врсту „прибора за преживљавање у 20. веку” појачавајући на тај начин дистопичност самог романа.

међутим, имати на уму да роман *Животињска фарма* не функционише као мизансцен већ ту функцију преузима сам процес читања. Селф, дакле, чита књигу а алегоријско значење му остаје недоступно. На срећу ту је Мартина Твејн, као ауторово друго *ја*, да би понудила објашњење. Уколико је ова епизода минијатурна копија самог романа, и ако је роман одиста једна алегорија, онда је овде реч о „алегорији ишчитавања самог света.” Селф никако не успева да ишчита властити живот а како то читање поприма егзистенцијалну ауру тај неуспех доводи до одговарајуће казне. Управо у том смислу Ејмисов роман *Новац* представља алегорију неуспешног ишчитавања света који, иако пун знакова, не може да се тумачи алегоријски јер се ауторитет тумача доводи у питање или га преузимају други означитељски системи.

Осим поменуите алузије на Орвела роман нуди и друге могућности алегоријског читања. И сам роман се, као целина, препоручује као алегорија и то на више начина нарушавајући при том, као истинито постмодерно дело, и саме могућности алегоризације. Као прво, Ејмисов роман нам се намеће као екстензивна алегорија - алегорија новца. На то нас упућују два карактеристична места још с његовог почетка где се алегорија персонификује. На такав пример наилазимо у монологу главног лика који изјављује „инфлација ће, веле, очистити овај град. Новац ће засукати рукаве и рашчистити све”. Новац дакле у овој алегорији поприма обличје врховног регулатора живота, неког чијој тоталитарној моћи нико није умакао

Читање романа као алегорије новца зависи од статуса појма *новац* у алегоријском језику. Пошто

анализа фикционалног и филозофског дискурса о новцу (о чему сведоче дела Зимела, Маркса и Шпенглера) показује да је у најмању руку дискутабилно може ли се новац као категорија сагледати у својој двострукости. С једне стране новац је објект алегорије али и неодвојиви део њеног концепта а са друге, на шта и Георг Зимел указује, он нас запањује својом есенцијалном празнином, што ће рећи одсуством сваке садржине и бесконачном моћи трансформације. Он је позициониран између материјалне реалности и света идеала. Он сам по себи подсећа на језик, на семиотички систем у вредносној равни која је ништа друго до његова трансцендентална означеност. Алегоризација новца, сходно томе указује на алегоризацију језика који се сам васпоставља као стратегија за стицање новца. Она мора бити ауто-референтна, деконструктивна алегорија (управо онаква каквом су је описали Валтер Бенјамин, Пол де Ман и Мари Кригер) која се сама од себе удаљава као језик и која је свесна неизбежног неуспеха самог алегоријског означавања. Ејмисов роман садржи свест о овоме и он се окреће системима обележавања који немају ничег заједничког са реалношћу коју теже да прикрију уместо да открију.

Критичар Хениг указује на чињеницу да алегоријски наратив Ејмисовог романа интерпретира и једну старију причу и то ону из Дантеове Божанствене комедије будући да постоје бројни референтни појмови као што су: пас, број 666, а онда и читави пасуси у којима се говори о посрнулом човеку, доњем свету са душама умрлих, злочину и испаштању. Приповедачки поступак, међутим, није алегоријски у традиционалном смислу будући да је лишен телолошког

аспекта приповедача екстернализује у смислу преласка на треће лице. Она је репетитивна управо на постмодерни начин што ће рећи да не постоји било шта што личи на развој главног јунака већ је то нека врста његовог „трошења”, „пропадања”, „ерозије” и чак прелаза у неке ниже облике егзистенције.

Апокалиптична терминологија преовлађује и у Ејмисовом роману али је прави пад немогућ будући да Џон Селф већ живи у некој врсти пакла. Сходно томе ово дело је пре „окончавајуће” него апокалиптично. Оно је неповратно обележено познатим „осећањем краја” о којем говори Френк Кермоуд у истоименој студији. Роман *Новац* ипак не представља кохерентну алегорију јер, како каже Пол де Ман, алегорија поседује кохерентну приповедну структуру само ако је смештена у оквире неког идеалног времена.

Алегоријски смисао у Ејмисовом делу може се лоцирати и у другим сегментима. Ликови романа имају имена која се могу алегоријски тумачити попут Мартине Твејн (Twain - двојка) и Селине Стрит (Street - улица) Најеклатантнији пример у том погледу је главни протагонист романа, приповедач Џон Селф (self - сопство) који представља неку врсту *Сваког* - представника људске врсте који је био централни лик средњовековних моралитета. Он иначе припада емпиријском нивоу алегорије али је управо тај ниво, будући од другостепене важности, оно што је у роману проблематизовано. Реалност у роману је у великој мери пољуљана, ствари још увек имају некакво „значање” и све (односно свако), како је приметио Доминик Хед, постаје некакав знак или палимпсест према коме се знакови мењају. И само сопство (Ја) постаје лабилан ентитет јер никад није

идентично себи самом већ се увек актуелизује кроз категорије кашњења, културног шока, промена временских зона и слично. Критичар Хед такође истиче и постојање „кретенизованих објеката” као што су „девојке које подсвесно желе да изгледају као водитељке дечјих представа.”

И само тело се трансформише у ентитет чији су означитељи непрекидно уписују. Више нема било каквог емпиријског Ја које би се алегоризовало. Поступак тумачења, који критичар Лео Барсани види као „алегоризацију сопства”, као да више не открива ништа осим онога што се исписује на површини што ће рећи да нема никаквог дубљег смисла. Што се Золиног романа тиче ту алегоризација сопства тече неометано јер алегоријске фигуре попут Ла Мешана испуњује своје улоге у тексту. Протагонист Сакар је такође алегоријски лик јер он нешто ипак „представља” (рецимо амбицију) а то се тиче и Золиног представљања ликова јер се он пуно служи изразима попут „његово право лице” или „заронити дубоко и нечију душу”.

Критичар Едвард Хениг каже да уколико Ејмисов роман желимо да посматрамо као алегорију онда у њему морамо препознати „метафору намере” јер разлог алегоријског структурирања текста везује за ауторитет самог аутора. Критичар Хилис Милер тврди да тај ауторитет „потпомаже параболичну пројекцију зплета” и „придаје значење алегоријској слици”. У Ејмисовом роману, међутим, личност аутора не успева да се у тексту наметне као неко ко гарантује функционалност алегорије. Он је у роману само посредно присутан као лик који поседује ограничене моћи трансформације и утицаја на саму радњу будући да једино што може учинити јесте да победи Селфа

у шаху и да реконструише причу о Селфовом појављивању. Он је, дакле, у свему део Селфовог света, говор му се преплиће са Селфовим а и сама његова егзистенција је проблематизована јер остаје присутан онда када у сценама, по свим физичким законима, никако није могуће.

Постојање утопије нао независне сфере у уметности, одвојене од реалног света својом естетичком и моралном супериорношћу, као да више није могуће. То можемо схватити ако се осврнемо на положај самог Ејмиса као аутора дела који у преносном смислу представља особу којој је Селф платио да напише сценарио за филм о свом животу којег се спрема да режира. На тај начин уметност се излаже опасности да постане управо „порнографска” јер се купује односно подлеже законима тржишта. У том смислу индикативна је реченица коју изговара трговац у секс шопу а која гласи: „Књиге се овде купују, господо. Не можете их сада читати”.

Опскурна и помало смешна личност аутора романа *Новац*, Мартина Ејмиса, је далеко од прокламановог Золиног идеала. Велики део његових напора усмерен је ка демонстрирању његове одвојености од света новца односно тежњи да се издвоји из света саме књиге. Тешкоћа овог подухвата се огледа у Ејмисовим покушајима (као „правог” имплицираног приповедача) да представи сопствену немоћ да контролише причу односно да, како би Пол де Ман рекао, успостави „референтни ауторитет” који гарантује пуно остварење алегоријског значења.

Као закључак нашим анализама износимо тврдњу да роман *Новац* инспирише алегоријска тумачења. Штавише, већ при првом читању он се сам као такав препоручује. Међутим, алегоричност ро-

мана је, у складу са естетиком постмодерне, у великој мери доведена у питање. Пошто Ејмис поставља новац у улогу „трансцендентално означеног” он испитује могућности алегоријског означавања, могућности формирања алегоријског приповедачког обрасца као и кохерентност емпиријски утемељеност споства које роман има тенденцију да алегоризује. Од Мартина Ејмиса нисмо ни очекивали да створи дело које би дало дефинитивне одговоре и остварена естетичка решења. Уколико је Мартин Ејмис, као и други постмодерни аутори, успео да нам својим делом укаже на могућа исходишта у поступку алегоризације овог, и не само овог, романа и уколико нас је учинио спремним да уз помоћ вишеструког читања прихватимо отворену романескну форму и позив на експеримент чије трајање ничим није ограничено, можемо рећи да је у својој мисији успео.

ЉУБИША ЂИДИЋ

ХРОНИЧАРСКИ ТРЕНУТАК ЗА ЈЕДНОГ УРЕДНИКА

(МАЛО ИСТОРИЈЕ, ЈЕДНА КИША И ЈЕДНА СЕМЕНКА)

Не знам на којем сам то састанку у *Багдали* рекао „видовите“ речи – кад све од *Багдале* пропадне, треба сачувати њен часопис. Он је био мајка из чије се клице рађало све што је пронело славу под тим именом. Наравно, многе истине ће касније изгледати друкчије, али се у овом тренутку с чашћу тако треба односити.

Те нимало пророчке речи су се обистиниле: иза првог броја листа за књижевност, уметност и културу (тог 15. априла 1959) кренуће цела једна магија која је из тог зрнца изродила чудесну културну башту под овим небом Србије, да би се потом у чудесној пустоши под овим небом Србије сачувала само та првосемена младица.

Багдала је (у почетку у оквиру листа), у свом издаваштву, од 1959. до пар година иза петооктобарских „досовских“ година, истрајала свих пет деценија, а њен оснивач Књижевни клуб, с пар година више – свих пет и по деценија.

Достојно и за њене генерације достојанствено!

Са петстотим бројем!

Кад су се у њеној књижевној материци ваљале толике деценије треба посебно поменути, у тадашњој друштвеној жизни, то зачетно семе које се рађало онда када је у „филозофији паланке“ сазрело време за духовну одбрану у побуну „унутрашњости“ у односу на право

на подједнако културно сунце (а сунце ипак, по једној јеврејској, без обзира на људске различитости, подједнако обасјава цео свет).

Нека врста манифеста, на првој страни, у првом броју *Багдаде* (коју су у хладу боемског „Липовог лада“, такође данас несталог, осмислили бардови Добри и Бранко), одавде, из древног града моћне епске песничке традиције, затражила је брисање демаркационих линија између тзв. провинције и тзв. метрополе. Затражила је попуњавање беле мапе српске културне сцене, подстицање и неговање домаће књижевне речи, глас младог ствараоца са првом књигом, али и равнање са светском матрицом, из чега ће се овде изродити, у првим преводима, плејада великих светских проходника. Она је почела крушевачким открићем једног нобеловца, Сен Џон Перса, а наставиће се у раскошној лепеци не само владајућих светских центара (Француске, Енглеске, Русије, Немачке, Италије...), већ и касније у 80 антологија тзв. несврстаног света и нових непознатих култура и језика (поменимо бар свахили, хинду и индијански, арапски и древни грчки, латински, и наравно, старословенски...)

Готово 2000 наслова првообјављених књига!

До петооктобарске демократије! И једне кише која је све то слила!

Часопис који су у првих 100 бројева уређивали Бранко и Добри (ја бих могао у свом каснијем уредничком стажу, као већ професионално запослен од 1965, мирне савести рећи да сам у другом делу и њиховог мандата паралелно учествовао у њиховом уредниковању) – као новорођено културно чудо у провинцији, одисао је свежином и полетом, у откривалачким узбуђењима, у културним изазовима, у лепоти стваралаштва. Имало је ту више ентузијазма него систематичности (сад је обрнуто), више племенитог горива него његовог

сагоревања (сад би морало бити обрнуто), у средини којој је београдизација српске културе била непроменљива константа. Нажалост у метрополи се ипак (и сад је све исто) све потврђивало, уколико се неке благодети промене нису догађале као у Крушевцу у то време. Без обзира на то што је *Багдала* била рањива и „удварала“ се политичким моћницима, у секретарима комитета имала је своје „једноумне“ просудитеље и пресудитеље за разлику од данашњих истомислећих „вишеумних“ политичких феудалаца. Сад је све обрнуто, а заправо исто!

Између таквих константи, *Багдалин* брод је, како је на једној додели њеног Златног прстена рекао чувени преводилац Драгослав Андрић, пловио са вештим кормиларима спасавајући на својој палуби бројно књижевно јато, од потонућа и изгубљенућа, понекад новоткривено и изведено на пут као и свако чедо, понекад охрабривано у вери, неговано у нади, али и часно потврђивано.

Моје уређивање у наредних стотинак бројева (иза Бранка и Добрија), као главног и одговорног уредника – наравно и даље нехонорисано – било је саобразно у прилагођавањима таквој временској „доктрини“. *Багдала* је у то време била првотни часопис у унутрашњости иза које ће се тек касније оснивати и друга жаришта по Србији (*Градина*, *Октобар/Повеља*, *Градац*, *Корац*, *Ток*, ...)

Почео сам да систематизујем рубрике, подижем вредносне критеријуме, трагам за „носећим“ сарадницима, физионирам унутрашњу препознатљивост, излазим из крушевачког атара непрестано се њему враћајући у подстицајима, у политици једне књижевне мисије, да правим сходно одређеном тренутку и појавама, тематске бројеве (о средњовековној Моравској школи и њеном добу; саветовање о књижевном животу у унутрашњости

Србије; о писцима Словеније – сличан /а различит/ град Марибор; о писцима приморских градова, од /сличних, а различитих/ Котора и Дубровника до Пуле; о феномену Слободишта; о књижевним критичарима с темом: крушевачки књижевни круг; о ликовним уметницима града у светлу српске ликовне сцене; чак једном заједничком броју *Багдале, Браничева, Градине, Октобра и Тока*; и бар да поменем и број о старим српским гравирама, због једног феномена, чега нема у пракси периодике: распродат у првом издању, исти број је доживео друго издање...)

Иако је *Багдала* под мојим уредништвом као лист остала у истом формату, дао сам јој нов дизајн часописне форме са корицама које су доносиле ликовни прилог одређеног уметника пропраћеног текстом одређеног ликовног критичара (тај дизајн ће наставити Милош Петровић коме сам од 184 броја (1974) предао уредничку палицу – да би он касније, од 89-90. броја часопису на А/5 формату дао форму књиге).

И данас ми је жао што у „мом“ опроштајном броју нисам објавио прилог сличан овоме (иако сам га тада написао, а данас, наравно, затурио), који би ми данашњем сећању на то време олакшао муке: да се часопис подигне, иако без хонорара, да се објасне у динамичним борбама неке честите сујете унутар књижевног живота Клуба, например, једна таква резултанта издвојиће се у нов крушевачки књижевни часопис *Синтеза*, који се „естетски“ отцепио, и између осталог, задовољио и сујету партијских моћника за паралелном књижевном моћи.

Кад је о сујети реч имам и малу дигресију која, наравно излази из овог контекста, али је илустративна. Због књиге једног свештеника у *Багдалиној* штампарији 1975. истеран сам с посла, јер је то годило неком

„ближњем“. Или рецимо, када сам се годинама судио зато што сам „продао“ Багдалину кућицу на мору, а када се смирило ратно распадање Југославије, њу ће уистину продати њен власник Књижевни клуб и од тога добрим делом живети у ова нератна, а осиромашена времена. А ја сам се тада, или некако тада, некако зато, и некако тако, или ко зна како већ, повукао из тог строја.

Кад је Миливоје Р. Јовановић објавио магистарску тезу „Изазови периодике“ (три деценије часописа *Багдала*) дао је прави, колико критичарски, али и књижевно историјски и хроничарски оквир нашег рада (уређивање Бранка и Добрија, потом моје и Милоша Петровића до 1993, када је ова књига објављена).

Има нечег достојанственог у том магистарском раду, јер је та књижевна „прошлост“ данас настављена у *Багдалиној* будућности. Обухваћеној и у њеним чувеним едицијама (*прва књига младог писца*, овде су се изгнели Радомир Андрић, Зорица Арсић, Александар Ристовић, Тања Крагујевић, Александар Секулић, Петар Пајић, Срба Ђорђевић... касније Небојша Лапчевић, Мома Драгићевић, Милан Вучићевић, Вера Мајска, Јелена Протић, Гордана Влаховић...). У едицији *Источник* (откривање српске књижевне баштине: Ђорђе Трифуновић, Војислав Ђурић, Ђорђе Сп. Радојићић, Светислав Мандић) *преведена поезија* (само је Никола Трајковић превео 52 књиге савремене француске поезије), *поезија несврстаних* са 80 антологија, *савремена светска кратка прича* (земље Европе, Северне и Јужне Америке, Азије), *међурепубличка сарадња*, јер тада нисмо веровали у добродошле промене, које су се ружно обистиниле.

Тада се за већ угашену издавачку делатност, и издавачку кућу, догађао последњи чин (одузета јој је књижара, осликана са плафонским фрескама - сликари Милан Ђокић, Аца Моравски, Милорад Ђокић Млађи,

- *Салон Слово љубве са антикварницом*, одузета штампа-рија, мали бифе, одузето двориште адаптирано за безброј познатих *Багдалиних* књижевних вечери, а цела њена издавачка продукција (а од продаје се живело, ми нисмо били дотирани од Општине) избачена је из магацина на улицу, ради неког бифеа, на кишу, која је такође вандалски падала читавих десет дана!

Као да су и њу призвале неке зле силе!

Ако сам овај запис почео оном пророчком опаском да кад се све угаси у Издавачкој делатности и Књижевном клубу, треба сачувати бар часопис, од кога је све у *Багдали* никло, у време њених оснивачких почетака (како би рекао Ного: *Није све пропало кад пропало све!*) - та мисија је кроз часопис сачувана.

Било би овде излишно (мада јесте прилика) говорити о потреби за периодиком, том жилом куцавицом у разуђивању српске културе, у њеном духовном и друштвеном организму. У време када се у лажној културној демократизацији, приватној и тајкунској, може објавити све и свашта, часописи чувају одређене вредносне критеријуме и ниво књижевне речи. За разлику од пропалих великих издавачких кућа, часописи су се на срећу, уз многе резове и нимало нежне рестрикције ипак одржали.

Било би лепо у фусноти овог прилога поменути још једно *Багдалино* чедо, часопис *Багдала за децу* који такође у овој години има свој мали јубилеј: издржао је првих десет година излажења!

Сад је ред, док часопис *Багдала* и даље траје, с његовим часним 500-тим бројем (Добрица је за њених првих пет година „културног покрета у унутрашњости Србије“ желео да види њен 100-ти број!), сад је ред, ако однекуд дуне добри ветар за њено ново бело једро, да се из старе семенке пробуди и разгранана нова младица.

МАРКО НЕДИЋ

ПОЕТИЧКИ ПЛУРАЛИЗАМ СРПСКЕ ПРОЗЕ

**Тридесет година књижевних сусрета
„Савремена српска проза”**

Књижевни сусрети „Савремена српска проза”, који се одржавају у Трстенику већ пуних тридесет година, јединствени су у нашој култури и књижевности. Сусрети посвећени прозним ствараоцима, који су у нашем културном животу у односу на поетске заиста малобројни, постоје и у неким другим нашим градовима, али са другачијим садржajима и профилем. У Трстенику се, као централни догађаји, критички тумаче портрети изабраних прозних писаца, а такође се организује округли сто критике посвећен изабраној књижевној теми, најчешће непосредно повезаној с књижевним делом тумачених прозаиста.

Програм манифестације „Савремена српска проза” дефинисан је већ од другог сусрета, а објављивање зборника с критичким портретима писца од петог. Њима је већ од једанаестог зборника додата библиографија радова анализираних приповедача и романијера, која сама по себи представља својеврсну културно-документарну вредност у тим публикациjама. Изложба посвећена тридесетогодишњем трајању сусрета аутора Олге Красић Марјановић употпунила је представу о значају и културним доменима ове манифестације.

Покретачи и организатори сусрета, писци из Трстеника, Милосав Ђалић, Милош Петровић, Милан Милетић, Верољуб Вукашиновић, Радошин Зајић, затим поштоваоци и познаваоци књижевности и културе - Верољуб Рисимић, Милан Радић, Мирољуб Радосављевић и многи други, којима су се убрзо, у Програмском савету, придружили Мирослав Егерић и Љубиша Јеремић, а потом и Михајло Пантић - већ на почетку су профилисали програмску оријентацију сусрета, и ње су се доследно држали све до данас. Уз њих, поред челника Трстеничке Општине, који су од почетка имали разумевања за ову манифестацију, треба поменути и оне који сује све време на различите начине помагали, од Боже Петровића до Неше Михајловића и других поштовалаца књижевне речи из Трстеника и трстеничког краја.

Основни критеријум у одабиру писца за критичке портрете била је уметничка вредност њиховог књижевног дела, а у неким случајевима, уз подракумевану вредност, и њихова књижевна и друштвена актуелност, што је само по себи изазивало појачану пажњу публике, критике и информативних медија и што је такође доприносило дугом трајању сусрета.

Оно што је за „Савремену српску прозу”, за њену основну поетичку, естетску и вредносну оријентацију изузетно значајно односи се на избор писаца чији портрети су осветљени на њој и на теме које су биране за есејистичко и критичко тумачење, а добрим делом и на избор књижевних критичара који су у томе учествовали. Зато се сусрети у Трстенику могу посматрати и оцењивати најпре као веома важна критичка грађа о писцима чији су књижевни портрети представљени и протумачени на њима. У оквиру тога, са сигурношћу се може рећи да у избору

писаца није било искључивости, догматизма и промашаја. Увек су бирани писци различитих поетичких, тематских и других оријентација и опредељења, припадници свих генерација, од најстаријих, који су већ заокружили своје дело, чиме је олакшано формирање њиховог критичког портрета, до млађих, који су се наметнули провокативношћу својих прозних остварења и који већ сада представљају најзначајније ауторе савремене српске прозе.

Када се ретроспективно погледа који су све писци били представљени на сусретима, заиста се види поетичко богатство српске прозе друге половине 20. и прве деценије 21. века. Програмска линија сусрета кретала се од Миодрага Булатовића и Драгослава Михаиловића, преко Александра Тимше и Данила Николића, Светлане Велмар Јанковић, Милована Данојлића, Видосава Стевановића, Мирослава Јосића Вишњића, Милисава Савића, Радована Белог Марковића, Радослава Братића и Јована Радуловића, до Воје Чолановића, Павла Угринова, Милорада Павића, Давида Албахарија, Радослава Петковића, Горана Петровића, Светислава Басаре, Гордане Ћирјанић и овогодишњих изабраника Владимира Пиштала и Петра Сарића, који сликовито потврђују отворену програмску оријентацију сусрета. Зато се с правом може рећи да је основна оријентација сусрета била плуралистичка, и да се она кретала од „умереног традиционализма” (А. Јерков), преко умереног модернизма, чак до постмодернизма.

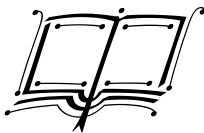
Оно што је за ту слику такође врло важно односи се на различите критичкометодолошке приступе у тумачењу прозних дела, који нису давали једноличну и униформисану слику књижевних ост-

варења већ су најдиректније доприносили њеном динамичнијем представљању, изгледу и значењу.

Сусрети и зборници зато су веома важан извор за сагледавање богатих и поетички сложених кретања у савременој српској књижевности. То се нарочито осведочавало у изабраним есејистичким темама које су пратиле критичке портрете писаца. Те теме, од првих - о приближавању жанрова и нових токова у савременој српској прози, преко осветљавања књижевног дела или једног његовог аспекта у прозним остварењима важних аутора који више нису живи, од Андрића и Црњанског до Данила Киша и Борислава Пекића, па преко посебно изабраних тема о постмодерни, о књижевности и историји, књижевности и медијима, о књижевним критичарима као приповедачима, о песницима као приповедачима, о поетској прози, о драматизацији прозних дела, о фрагменту као поетичкој константи модерне прозе и о низу других, средних тема - на својеврстан начин сведоче о динамичној слици савремене српске прозе у интерпретацији књижевне критике, о методолошком богатству, завидној теоријској подлози и разноврсности књижевне критике, и о изразитим стилским и конструктивним могућностима и писаца и књижевних критичара.

Када се овоме дода да су сами писци на сусретима ауторску реч најчешће посвећивали своје схватању књижевности и аутопоетичким ставовима, који су важан прилог наративној поетици савремене српске књижевности, може се закључити да је књижевна манифестација „Савремена српска проза”, дала велики допринос тумачењу и разумевању не само књижевног дела писца чији портрети су представљени на њој него и потпунијој слици српске

прозе и књижевности у целини од друге половине 20. века до данас. Захваљујући зборницима који су пратили сусрете и који представљају нацрт за документовану критичку историју српске прозе друге половине 20. и прве деценије 21. века и њених поетичких токова и промена, и слика српске књижевности тог времена постала је знатно објективнија и аргументованија.

Из савремене бугарске поезије

ЗАХАРИ ИВАНОВ

ТИШИНА

Кроз прозор се не види ништа –
окречена кућа
одавно је постала
жута тишина,
закључана катанцем на поштанској кутији.
У кутију падају,
закључане мисли.

У кућу улазе
затворени у себе људи.
Само понекада дечији плач
пући ће лобања
по асфалту.

Ехо корака
оставља траг по стенама.

ОСВРЋЕМ СЕ ЗА СВОЈОМ ЛОБАЊОМ

У рају бејах. И у аду сам имао стални боравак
без куће.
Али и ад има свој ад и свог владара –

није Мефисто, тамо је господар лично свети
Петар.
Он је и мене уписао у велику књигу.

Тамо ласкавац с истином блуднички.
А не да да јој извлачи малаксало и слабо тело
из катрана,
он у њему ножићем рану отвара.
И кажи, да ти ниси, ако смеш.

Тамо говориш. Али нико ништа не чује.
Туку ли те, тучеш ћутећи
мазе ли те, удариш да би викали,
иначе и ти ћеш се дивљачки развикати.

Али нигде нисам се радовао тако слатко
кафи с мало цијанкала.
Ја кафу у животу нисам волео,
не волах, жалосно, ништа као целину.

У рају бех. И поново ћу бити - логика схватања.
Ништа жешће од коктела нема, свети Петре!
ја започињем своје путовање назад –
одвежите ми руке!

ПРОШЛИ ВОЗОВИ

Немам идеју у глави за поређење ,
возови су прошли – и толико !
Јесен је. Бива још хладније.
Само је бол руже процветала.

Возови су прошли, пре него што су кренули,
ред возње је постао просто нешто друго.
Сузе су киша. Магла. Када да крену?
Потребна је вечерња нежност за вечерњу рану.

А ујутру ће бити равнотеже
између недочеканог и недостижног.
И трагедија може да буде весела,
али нас није мимоишла.

Веза је већ више од симбола,
најнепотребнији постао је прави смер.
Разумеш ли ти, да је пред тобом зима,
не разумеш колико је дубока.

КОНТРАПУНКТ

Немам гитару и немам пријатеље –
свира, Волођа, ја за своју душу.

Чудно се бумеранг враћа према мени –
пратих осмехе, пристигоше ране.
Госте сретах јавно, међутим
неки долазише с мрачним мислима.
Заљубих се смешно и смешно волех –
лично сам тада на идиота.
Да ли сам погрешно учио или обратно,
али ми залупише с треском врата.

Немам гитару и немам пријатеља –
свира, Волођа, сам за своју душу.

Књиге – прашњаве, у речима – ветар,
ударам по струни, крцкају ми ребра.
Тихо пред одлазак за мене се распитују,
са прозора добро приковани.
Улазим у себе - тражим ливаде
са крајоликом чистим и водопадима.
Ехо полако се склапа на мом длану,
полако се склапају и моје драме.

Тако ће и дуге године...
Иако некада у мојим баштама
чујете песму – значи сачуван сам
од самоће и омразе.

Танке жице рањиве. А до тада
можда ћу већ бити заборављен.

И без гитаре, и без пријатеља
свира, Волођа, ја за своју душу.

ОЧЕКИВАЊЕ

Тако се догоди у животу бејак
орао и сврака, и врапчић и гуска.
Једном чак бејак и пуж голаћ, полетео над
гумном.

Крила после прекри прашина,
а ја разгледах сјајне фотографије у албуму
и чешах своје незарасле ране.

Тешко се догоди да у животу бејаш
ждребац и коњ зауздан, и прасе и зец.
Летех незадрживо, отпозади ми дисаше
прашина,
али и страх од кога бејаше коњски страх.
И ноћу лајаш као пас,
у очекивању месара да отвори моја врата.

У СВАКО ДОБА

Желим да вас питам, пријатељи моји,
када лаж остане између нас
и подари вам свој том изабраних дела,
да ли ћете њега читати или моје очи?
Желим да вас питам, пријатељи моји,
када престигнем шампионе,
да ли ће вас обрадовати мој рекорд
или ће вас стоплити
трач у сутрашњим новинама.
Желим да вас питам, пријатељи моји,
против кога ћете пуцати?
На кога ви подигосте пушку,
када вам је нагураше у руке
и рекоше: „Пуцај!“,
у мене ћете пуцати или у њих?

Сипам из флаше утехе.
Не говорим шта, зато што не знам шта је,
али желим да вас питам, пријатељи моји,
ако схватите, да је цијанкал,
да ли ћете се потуцати са мном?

*Захари Иванов, рођен је 1946. године у селу Богановци, Р. Бугарска. Студије завршио у Кијеву и Москви. Аутор је 10 књига поезије и преко 30 књига превода са руског и украјинског језика. Поезија му је превођена на преко двадесет језика у свету. Председник је Асоцијације Софијских писаца. Објављује часопис **Светови**. Живи и ствара у Софији*

*Са бугарског језика превео уз белешку
Бранко С. Ристић*

ПЕТАР АНДАСАРОВ

ПУТЕВИ

Свеједно је када ће поћи -
у касно вече или у рано јутро,
доста ми је тога, полазим,
људи,
путевима тешким с вама.
Свеједно је да ли ћеми стићи
хлеба за сутра –
знам,
последњи залогај,
људи,
подједнако ћете делити са мном.
Свеједно је где ћу бити –
у погонима бучним или тамо,
где скеле руке истежу –
сунце да досегну –
знам
времена и за мене ће бити,
људи,
понешто вредно да вам дам.
Свеједно је када ћу поћи –
у звезданој ноћи или у кишовитом дану -
довољно ми је то,
што има људи,
који ће путовати самном...

ТАКАВ САМ

Ани

И обећање цвету,
и плод категоричан –
живи у том свету
не увек обичном.

Зашто сам такав –
јасан и искрен:
миловање на врху,
шамар неистине.

За веру доверљив,
издају не праштам.
О подвигу ћутим,
али не иза туђе славе!

Проклетство мушко
и очев благослов –
очекиван као киша,
горак као љубав.

ПРЕДОСЕЋАЊЕ

Киша мокрим прстима куца
поврх дирки на калдрми.
Дубоко у мени отичу звуци,
негде у мени звонише...
Цело ће небо да истече,
стрехе ће га успављивати.
И снег ће га затећи

као чипка око руке.
И бела музика ће се чути
поврх дирки на калдрми.
И у мени дубоко ће ромињати
тишина бездана...

ПЕСНИК

Николи Јонкову Вапцарову

Неспокојан и тајанствен,
једнаковредан ветровима –
он се рађа с призивањем
да закључа свет у стиховима.
Да сазре сунце у капи росе,
да открије светлеће кругове;
као пчела да сакупи лепоту
и људима да је врати.
Неспокојан и тајанствен –
једнаковредан ветровима
као пламтећа комета
он пролази кроз векове!

ЈАБУКОВО ДРВЕЋЕ

Нагнута стабла вас додирују
миловање струкова траве.
Не памтите? –
мало више
караван дрвећа пролази.
Пијани од стремљења према тој слави –

у загрљајима облака да се зауставе –
невероватно сенке се продужују
и врло брзо постају више !
А ви се смањујете –
спорим ходом жетвара.
Приступате свечано,
као на свадби –
понели сте
скупе дарове.

*Петар Андасаров рођен 1937 године у селу Елешница,
Р. Бугарска. Завршио је филолошки факултет у
Софији. Објавио је 27 књига за одрасле и децу Живи и
ствара у Софији.*

*Са бугарског језика превео уз белешку
Бранко С. Ристић*

НЕБОЈША БРАДИЋ

ИЗА МАСКЕ

Причало се да је Јосиф Варионовић Стаљин имао више двојника и да никада није било сигурно који од њих је „прави”. Онај прави, стварни председник, негде је постојао - можда је био болестан или киндапован или чак убијен - али је, у међувремену, неко морао да игра његову улогу. Неко је, због нужности, морао да попуњава његово место. „Глумећи председник” је чувена досетка коју је на рачун Роналда Регана направио познати публицист и драмски писац Гор Видал. Тиме је подразумевао да се нешто десило правом председнику и да Реган привремено заузима његово место.

Уколико сте глумац као што је то био Реган, боље сте припремљени за „глумећег председника”. А ко зна – можда Вам глумачко искуство не би било корисно? Могуће је да би Вас навело да претерујете у глуми и да тако превише извештачени или сувише глумачки уверљиви. Тако бисте могли да постанете сумњиви. Могло би Вам се догодити да се занесете и почнете да се понашате као да сте рођени за ту улогу или да осетите како је она створена баш за Вас, и то исто онако као што осећа узурпатор или глумачка алтернација која је имала срећу да најзад добије дуго очекивану улогу.

Да овом приликом поменемо и правог „лудака”, какав је Попришчин у Гогољевом „Дневнику

једног лудака”, који себе види као центлмена и краља Шпаније. Гогољев лудак жели да буде моћнији него што осећа да јесте, или да барем буде мало мање беспомоћан. „Они не обраћају пажњу на мене, они ме не виде, они ме не слушају.” Попришчин узвикује - „Шта сам им урадио... Шта они хоће од бедног мене - ја немам ништа.” Због тога Попрашчин има двојника - краља Шпаније, преференцију верзије себе, која има мање више све, с којим он прави имплицитна зловна поређења.

Такозвани лудаци, који нису сви исти - као што ни трагични јунаци нису сви исти - на ивици су да постану невидљиви. Због тога, њихов страх да ће изгубити место у свести другог може да призове најживље и најдраматичније наступе код појединца. Међутим, ми не називамо лудим све људе чије је осећање бивства, како би рекао Жан Жак Русо, упадливо. Питање је: шта нас наводи на закључак да мислимо да је неко луд? Шта то није у реду са наступом одређене особе због чега ми помислимо на реч „луд”? Не „суров”, „бучан”, „насиљан”, „настран”, „бизаран”, „доминантан”, већ „луд”. Ко си ти људи и у поређењу са чиме су луди?

Одговор на ово питање лако могу да дају психијатри. Већина од нас није у стању да понуди прихватљив одговор. Али, када видимо да неко на сцени глуми лудило, то може да нас наведе на идеју да како се здраво односи према лудом, тако се глумац односи према својој улози. Читав свет је сцена и други светови не постоје. Ми, на тој сцени, увек и само глумимо, тако да је одговор на питање које у „Богојављенској ноћи” поставља Шекспир: „Јесу ли сви људи луди?” - потврдан. Лудило је део наших потенцијала, свеједно да ли смо рођени луди - као

што неки мисле или смо предиспонирани за лудило - као што многи мисле. Лудило је, да тако кажемо, део наше шминке. Нико није ослобођен могућности да буде „луд” и свако препознаје нешто од себе у „лудом”. Глумац који глуми лудило треба да научи да наступа да буде луд. Али, бити луд на сцени на којој се држи пажња публике, то је бити луд на начин на који већина лудих људи не може бити, иако би управо то желела. Луди су, између осталог, они људи који, на жалост, никад нису нашли, или никад створили, или никад имали, довољно пажње своје прве публике - својих ближњих.

Гор Видалова напомена о Роналду Регану наводи нас на идеју по којој је председник - увек глумећи председник. Глумећи председник преузео је улогу и назив најмоћније личности у једној друштвеној заједници, а да, притом, није рођен као наследни монарх. Ниједан глумац не може да буде већи Краљ Лир од другог глумца који игра исту улогу. Он је у стању да направи мање или више уверљиву представу Краља Лира. На исти начин ниједан председник није више или мање председник од другог. Ми можемо да упоредимо његову представу са представом неког другог председника, као и са жељеном представом председника, чак иако не желимо увек да размишљамо о председницима као о извођачима, на пример у шоу - бизнису.

Глумљење лудила значи понашање према одређеним конвенцијама, упркос томе што је уобичајена дефиниција лудила - неконвенционално понашање. Студентима глуме на почетку факултета не дозвољавамо да глуме „лудаке”. То није зато што такве ликове не ценимо на позорници, управо супротнo - то су људи који су неспособни или невољни

да живе конвенционалне животе, односно да живе оно што је задато конвенцијом одређене друштвене заједнице или културе. За основне студије глуме препоручујемо карактеристичне ликове, понекад веома типизирани. Тако се овлада одређеним глумачким техникама и омогућава лакше приближавање улози.

Међутим, онда када имамо посла са комплексним ликовима од којих неки стоје на ивици лудила, не можемо се испомагати Горовим моделима. Не постоје оригинали или пра-модел за краља Лира, председника неке државе или луде особе. Глумљење лудила значи играње личности која на позорници постаје временом све непрозирнија према себи. Лек за такву особу не постоји, предстоји катастрофа која нас онеспокојава, али коју јасно видимо.

Оно што луда особа највише жели, јесте да јој верују да она има решење. Међутим, она не зна који је то проблем за који има решење. Како се у „Краљу Лиру” показује, решење долази пре проблема, па тако и само решење постаје проблем. Драма почиње у атмосфери веродостојности провере породичне љубави, а онда се открива прикривено лудило. Фројд каже да смо ми најлуђи онда када смо за нас саме најверодостојнији. Јунак је како то рећи, први који зна и последњи који то открива.

Ако је лудило облик отуђења, глумљење лудила нас упознаје са најпоразнијим облицима које отуђење може да узме. Ако је лудило „потреба да се верује”, у случају глумљења лудила имамо представу у коју треба поверовати. Уколико поверујемо у ту представу, то нам омогућава да се запитамо о потреби луде особе да јој се верује, посебно о потреби да она верује сама себи.

Код болесника је најтеже отклонити и излечити праксу лечења себе. Лечење од лечења суочава нас

са правим проблемом. Алкохоличар пати од онога што је у првом тренутку изгледало као решење проблема, а касније постало проблем за себе. Право питање није како ће неко да престане да пије, већ чему је у правом тренутку алкохол служио као лек. Због тога, размишљајући о „Краљу Лиру”, а посебно о глумљењу лудила, требало би да размишљамо о лудилу као облику лечења себе - тако драстичног да је стварни проблем болести тешко открити. Или, да будемо још прецизнији, изгубљен је пут за то. Проблем је решењем гурнут у заборав.

Шекспир чува проблем у решењу. То ради и глумац, док игра лудило: тамо где има сумњу у себе, он изграђује огромну снагу убеђења, тамо где постоји парализа, сада су несмерљиве могућности, где је измучена душа, сада је човек који у сваком тренутку зна шта треба предузети. То је покушај да се ојача решење које открива проблем. Ми видимо главног јунака који гура своје планове напред и стално говори да зна шта ради. А онда, полако изнутра почне да цури катастрофа.

Сем ретких културних момената у којима је лудило имало привилегован статус, а поједине луде особе биле идеализоване као песници или обележене као саботери друштвеног поретка, историја лудила је углавном негативно обележена. За трагедију, као и за представу лудила, публика има различиту позицију од публике за друге категорије. Питање - зашто трагедија пружа задовољство публици, може бити преформулисано и другим питањем: зашто (или како) лудило (или глумљење лудила) пружа задовољство? Или зашто изузетна глума лудила пружа изузетно задовољство? Која је то врста задовољства? Парадоксалан проблем глумаца који играју „луде” улоге

је да они имају публику која је жељна њихових речи и припремљена за драму коју ће пратити. Поприште драме је позориште у коме се лудило изводи, простор у коме су „луди” јунаци чувани, у коме могу да у исто време буду и слављени и кажњавани, да говоре и буду слушани и, ако је потребно, убијени, а да стварно не умиру.

Гледаоцу се у позоришту пружа прилика да се ангажује без опасности да ризикује. За разлику од „лудог” јунака и његових сарадника, публика је ослобођена обавезе да тражи решење проблема. Ако лудаци говоре као краљ Лир, помислићемо да би требало да их чујемо. Гледалац присуствује представи „Краља Лира”, учествује у стварању илузије и са собом носи садржај онога што се дешава.

Глумац који глуми лудило пред собом има питање: да ли виц може бити бољи од његове публике? Ако се нико не смеје, да ли је то уопште виц? То се може превести и на питање: јесу ли речи луде особе стварно речи уколико нико не може да их схвати? А ако оне нису речи, шта су онда?

Глумљење лудила значи говорење Шекспирових стихова све док они имају смисла. У „Краљу Лиру” постоји прогресија несхватања личности која главног јунака излуђује и уништава. Схватање свега тога у овом контексту, као и виц, нужно не значи разумевање, већ способност да се са тиме буде покренут. Како је Фројд рекао, ми ретко разумемо шта је то у вицу што нас забавља. Зато и ретко знамо шта је то са лудом особом што нас узнемирава. Али, када смо у позоришту, знамо зашто и како глумљење лудила ради за нас, уз обавезу да претходно о овој деликатној вези између стварног и глумљеног лудила увек помно размислимо.

ЛАЗАР СТОЈНОВИЋ

ПОЕТСКИ И АСОЦИЈАТИВНИ ПЕЈЗАЖИ ЗОРАНА РАЈКОВИЋА

Сликарство Зорана Рајковића проткано је постојаним хтењем аутора да се радом делотворно одупре заводљивим турбуленцијама постмодерне идеологије чије враголасто скретање на странпутице виртуелног и грчевити бег од окова разума дехуманизује мисију уметника и уметности у апокалиптичко-есхатолошкој стварности с краја века. Доминацији експерименталног духа и најезди језичких и метајезичких операција, које на трусном-ликовном позорју све више проблематизују онтолошки статус дела и дискредитују поливалентна значења стваралачког чина, супротставља се развијањем и надопуњавањем давно пронађене и усвојене ликовне поетике. Дубоко уверен у опстанак и будућност штафелајне слике вешто избегава погубне замке актуелности и доследним дистанцирањем од помодарства владајућих трендова логосом линије, боје, форме и светлости гради свој свет у коме довршени и озарени простори илузивности сведоче о успешном транспоновању запажених детаља природе у нову реалност уметничког дела.

С јасно израженом свешћу шта је слика и шта она значи визуелни доживљај пејзажних склопова и делова старе руралне или урбане архитектуре

освештава дуготрајном и естетизованом елаборацијом сликовне површине. Темељито познавање „класичне” ликовне синтаксе оплемењује стваралачки нерв рођеног сликара и омогућава да се структуралним уобличавањем њених градивних јединица поствари сврховито јединство приче, поетске атмосфере и психолошке експресије сликаног призора. У визуелизацији привида реалности пажљивим одабирањем и брижљивим слагањем елемената језичке целине надраста раван миметичког приказа и досеже до подручја чисте ликовности. Ликовну функцију призора наглашава и примењена технологија рада која преферира слободно наношење на платно густе пасте сасушеног узетог са палете и претходно истуцаног пигмента. Посна и порозна боја, „нахрањена” различитим количинама убаченог праха, поприма својства храпаве, зрнасте и гранулиране материје да би, као инструмент артикулације ликовног говора, својом „робусном” фактуром, преламањем и рефлектовањем светлости, поспешила дејство осетљивих колористичких сазвучја и изазивала јасно сугерисање вредности сликовне представе.

Истанчано осећање мере каналише реакције на изазове видног поља у стабилне и прегледне композиције засноване на промишљеном преплету чврсто одређених форми и варљивих оптичких феномена у природи. Понекад се облаци, ублажених контура и назначени треперавим честицама светлости, интегришу уз помоћ тананих тонских градација и чудесне игре светлости и сенки у атмосферу мира и тишине. Поетски склад истакнут је и сценичношћу призора када предње планове исликава топлим и блиским тонским хармонијама док

дубину наговештава светлијим акордима чија звучност слаби са све већим удаљавањем од видне позиције. У жељи да избегне дескрипцију и претерану наративност, градитељским стрпљењем и благим, суздржаним тоновима „облачи” пејзажне структуре у магличасти вео неостварног спокојства. Заробљена светлост пробија се из ткива материје а утишани звукови допиру из валерског регистра невеликог распона тако да колористички ефекти, усклађени са виталношћу фактуре, уносе динамику и осећања живота у статично фиксиране сегменте реалности.

Одвајањем од сидришта у вањским свету и лабављењем спреге виђено-представљено Зоран Рајковић, ипак не одустаје од многобројних означавалачких релација са предметним светом. Реминисценције на стварност преточене су у асоцијативне форме тако да средишта пиктуралних догађања остају и даље фасаде или њени делови избраздани неравнинама у чијим распуклинама вибрира звук апострофиран разноврсном игром потеза разоткривене пасте. Посни наноси зиданих површина сведених маса, импрегнирани монохромом и прошарани гестичким интервенцијама, носе патину минулих векова подсећајући, донекле, техником израде на средњовековни живопис у коме духовност просијава из смислено подељених и педантно осликаних партија. Унутрашња снага појединих елемената композиције акцентуализована је архитектонским грађењем које полази од позадине и према њој се одмеравају и усаглашавају све друге успостављене релације између вредности боја, карактера линије и својства светлости. У настојању да додирне дно слике и разоткрије језгро које пулсира

полифоничним ритмом у примереном сагласју с емоцијом, вајарским поступком стругања ослобађа облике из слојевитих, прозрачних и вишефазно подсликаних површина.

На путу од представљања до истраживања субјективне реалности Зоран Рајковић решава проблем простора у складу са општим премисама модерног сликарства. Изостављањем перцептивног искуственог реда жели да преформулацијом сведе простор на површину по којој у извесном реду, контрапункту и сопственом закону „живописе” структуре. На тај начин простор прераста у попрште борбе за слику као чисту визуелну чињеницу и његове две димензије управо одређују место кондензације осећања и мисли, тачку сажимања унутрашњих контрадикција и средиште у коме енергизовано наслућен покрет материје и светлости бележи, комбинацијом ликовних чинилаца, тренутно затечено стање. Флуидност унутрашњег догађања изражена је комплексним структуралним ритмом чије се треперење осећа испод слојевито обрађене површине. Оно се региструје дубљим хроматским звуком и тамнијом гамом, контрастним али уравнотеженим тоновима, неравномерном игром светлосних одблесака и неспутаним колористичким ткањем материје.

У сликарству Зорана Рајковића предметност је релативована али њу не замењује чист апстрактан пројект. И кад се враћа предмету и кад апстрактно промишља реалне облике, полази од основног услова да је слика промишљено или осећајно обојена површина тако да концепција његове ликовне замисли живи, у плодотворној симбиози конкретног и апстрактног, илузивног и асоцијативног.

ДОЖИВЉАЈ СТВАРНОСТИ КАО ДОЖИВЉАЈ ФИКЦИЈЕ

**Михајло Пантић, Ходање по облацима,
Архипелаг 2013.**

Уверљив је Михајло Пантић инсистирањем да наслов књижевног дела буде „важан конститутивни елемент”. То се односи на сваког аутора, па, свакако, и на аутора књиге кратких прича „Ходање по облацима”. Пантићев наслов осветљава књигу, њена је кондензација и смер путовања кроз приче - живети врућ живот на новобеоградском песку и уздизати се надом и мишљу у висине. Може и над водом, јер тада човек „доживи откровење”, постаје бољи, племенитији, живи „на што пунији начин”. Пантићеви приповедачи окренути су стварном животу, заправо у овом приповедању видно је преокретање стварног у фиктивно. То је трајни процес Пантићевог приповедања, процес стварања приче. Његова прича у првом лицу има есенцијално извориште у аутобиографској структури исказа свеједно да ли је мушки или женски глас. Аутобиографски изворни карактер приче у првом лицу „преноси доживљаје једног исказа стварности као и лирска песма”. (*К. Хамбургер*)

И Пантићева прича преноси доживљај стварности као доживљај фикције било то путовање од поточне пастрмке до медитеранске светлости, од „посрнулог хероја Цибулке” до животарећих сти-

хија, био то риболовачки доживљај открочења над водом до предавања академика „о потреби разумевања другости”, био то одлазак у занос, успон од песка и бетона на Новом Београду до облака по којима јунаци ових прича ходају у мислима и сновима.

Филозофија Пантићеве кратке приче указује да је свуда неки живот, нека вредносна идеја, неки морал, нека осећања, љубав, страсти, све је везано за један простор, обичаје и поднебље, али са претпоставком да је живот и другде.

У причи „Свуда је неки живот” Михајло Пантић духовито приповеда о подземној љубомори и о досади опроштајне трпезе све док нови Новозеланђанин није изјавио да се живот очекује свуда. То је фосфоросцентна тачка приче, која као у лирској песми садржи есенцијалну мисао. И такву мисао приповедач продубљује завршном реченицом: „На ноћном небу, у висини понад речног острва, јатиле су се птице.”

Јунаци Пантићевих прича крећу се од највиших интелектуалаца до новобеоградских „божјака”. У психолошкој истанчаној причи „Два брода у ноћи”, коју приповеда женски глас, једна осетљива интелигенција тешко усклађује „рационално поље воље” са „ирационалним пољем жеље” и у саопштењу на високостручном скупу „о разумевању другости” закључује на основу искуства како се љубав гаси „страхом да ће се тиме прекинути кретање унутрашњег бића”.

Ликови са доње социјалне лествице у Пантићевој причи такође могу да се „уздигну до облака”, као кошаркаш Леонардо, обожавалац савремених писаца, плачкаш бензинске пумпе.

Аутор дејствује као скривен очевидац у причама о двома легендама Новог Београда, посебно Блока

30 - Гвозденом и Цибулки. Ови љубитељи пива на гајби крај киоска носталгично су окренути прошлим годинама и осуди никаквог живота у коме су. Гвозден је постао прононсер нестајања са новобеоградског песка, и одиста је једног дана и нестао оставивши угао поред киоска „да зврји празан“. О посрнулом хероју Цибулки приповеда Пантић са пуно наклоности за човека који, поставши социјални случај, „резонује“ да је због флаше пива ипак „вредело доћи на овај буђави свет“. Трагичан крај ове „славне фације“ дат је у ефектним елиптичним реченицама: на почетку - „Цибулка је остарио“, на крају приче - „Прошло је његово“. Ствар је у томе што овакав елиптични наговештај семантички држи „Реквијем о Цибулки“. Имамо сузу за легенду: када је болним уздахом објавио да више не припада себи, Цибулка је такође нестао или је то најавила сирена хитне помоћи.

И „јунак“ приче *Клуб зимогрожљивих*, извесни Жегарац, жели да нестане, али другачије. Објавивши изазов животу навика, стешњен између љубави и истине, овај „потенцијални новобеоградски електропаганини“ не може себе да покупи, и, уверен да не припада „наказном свету“, завршава скоком са прозора хотелске собе.

Михајло Пантић приповеда једноставно, језгровито, са пуно духа, неочекиваног и елиптичног, без муке стилских дотеравања.

„Писање прича је за мене радост јављања добре вести“. Добра проза полази од конкретног, а интегрални њен део је преосмишљавање. И даље: „Кратка прича је облик по мојој мери“... „сматрам је суштином мог писања“.

Милош ПЕТРОВИЋ

ОСМИШЉЕНЕ ПЕСМЕ КРУЖНОГ ТОКА
(или о „одсуству оног о чему сведоче” речи)

Дејан Алексић, *Бити*, Културни центар
Новог Сада, Нови Сад, 2013

И најновија, седма по реду објављивања, песничка књига Дејана Алексића (р. 1972), овенчана Змајевом наградом за 2013. годину, поседује необично кратак, али семантички сводан и адекватан наслов - *Бити*. И осталих његових шест збирки имају име које се састоји од само једне (*После, Довољно*) или две речи (*Потпуни говор, Доказивање сенке, Свагдашњи час, Једино ветар*), али истовремено и потврђују да сваки наслов, па и наслов песничке књиге јесте својеврстан монолог садржине (Шопенхауер) и сублимат песничког садржаја.

И на плану већ осведоченог песничког поступка, песник Алексић је остао доследан свом ранијем песништву. Наиме, у првом-почетном (*Мој гладни усмени живот*) и завршном-трећем циклусу (*Излет на крај времена*) иницијални сопоти су обичне и свакодневне ствари и догађаји, често неуобичајени и непоетски. На пример, "собна биљка", "ожилци", шуме које лети горе, усамљена кућа, метле, мравињак, инсекти који "насрћу на вреле грудве електричног сјаја", "Пред портом, старци" који "разгледају читуље", перика као "најтужнија ствар на свету", "велике кише" што "долазе у мали град", старац који "окопава врт", проређен пролазак возова. Назначена Алексићева јављања из наведених и њима сличних погледа, појмова и доживљаја, јесу аутентична, непосредна, сасвим искрена и потпуно отворена, без

икакве дистанце и одступања, без покушаја да се превиди стварност изворишта. У предвиђеном и контролисаном наставку песме песник Алексић суздржано и вешто, сигурно и тихо, асоцијативно по аналогiji већином, води и фактички уводи у извештан круг, увек различит и завештан од иницијатора песме, а што је већ препозната одлика његовог досадашњег песништва. Поменута песма *Вечерњи групни портрет* која зачиње сликом инсеката око упалених сијалица, а окончава се следећом строфом у неочекиваном амбијенту који се бави питањима смисла и суштине додељеног нам живота: "А потом, њихове обичне речи, као мали\ Огарављени феникси, узлећу из пепелишта\ Бивших реченица, изнова окупљене\ У живи рој око ужарене кугле смисла". Затим, слика учесталих летњих пожара (у песми *Гореле су шуме*), преко медитативних песникових узајамности и неочекиваности на тему вечности и вечних елемената од искона ("Са становишта огња,\ Оно што сагори враћа се истинама;\ Са становишта истине, само огњеви\ Немају куда да се врате"), на крају песме, преображавају се у значењски продубљену и осмишљену поруку, уз то и, опет непредвидљиву: "Није ли у томе задатак – да враћамо\ Увек ватри оно што из ватре долази,\ И да сагоревамо читавог живота\ Не бисмо ли досегли то разумевање\ Између хладног пепела и топлих руку?". А ожилци (из истоимене песме) при крају заједнице стиховља изгледају песнику "као слика једног света потонулог у месо" или га приморавају да "узалуд тражи бившу рану у древним формулама заборава". Поклон у виду "великог лакираног пања ... са раскошним прстењем година" буди код песника следећу самосвојну, али и потпуно оправдану асоцијацију ("О постојању не умем да мислим\ Изостављајући категорију жртве"). Из ових и оваквих

примера можемо закључити да песникови уводни детаљи, нису само поштапалице до окончателне поенте, нити су само пука средства на путу песниковог умећа до медитације, већ песниковом промишљању управо они дају убедљив печат индивидуалног, чак и у двојбама вечних проверања, а што не можемо увек приметити у таквим и сличним конотацијама.

У средишном се циклусу (*Пловне воде*), пак, песме зачињу питањима која се тичу песништва, уметности, времена, сећања и заорава, што је песник чинио и у претходној књизи, са разликом да су и друга два циклуса најновије Алексићеве књиге императивног имена, прожети промишљањима о језику, речима и поезији, и песнику и осамљеном појединцу у њиховом епицентру, а о чему довољно сведоче и сами наслови појединих песама: *Слово, Да би написао добар стих, Искушења лектуре, Књижевно вече у провинцији, После Суматре, Једночинка*. На пример, у већ прозваној песми *Слово* из првог циклуса, песник објашњава вечиту стваралачку сумњичавост и страх о вредности нетом написаног стиха или слике: "Тражећи свој део неизрецивости, \\ Речи се повлаче у себе пред страхом \\ Од претеће празнине", а у песми *2012*. из завршног стиха песник наставља заједничку и личну песничку драму жетеоца: "Идеална форма одсутних речи отварала се \\ За оно што одувек измиче говору". Треба рећи да у овим песмама песник користи заумност и зачудност (Шкловски) као кохезионо средство својих утишаних асоцијација и економичних слика, чији је резултат надреалност, вишесмисленост бројних рефлексија, које постају стајно место песме из које се струјом слободних силница и смерова моћно наставља. Неретко је уочена пригода, за обрнутим процесом, да се и таква неочекивана и заумна асоцијација, појасни призором из свакодневног

живота као што је то у песми *Дани учења у самоћи*, која почиње медитацијом, а истовремено апофатичним манифестом: "Моје уверење да поезија нису речи, \ Већ одсуство оног о чему сведоче", да би се у наредној строфи новаковићевски додатно појаснила њена материјализација и порекло настанка: "Чуо сам лавез и видео како се \ На конопима у празне загрљаје \ Везују рукави мокрих кошуља". У истом контексту је и Алексићево промишљање у песми *Искушење лектуре*: "Лирика је живља на местима \ Где оно што називамо животом \ Нема више шта да каже", као и у песми *Пустиня ноћу*: "... пуста места живе и за нас. \ Временом, она постану тачке круга \ Чији си центар", апострофирајући непредвидивост, вртоглаву променљивост и ковитлац релативности свих збивања око нас, како данас, тако некад, односно одувек. Песмом *Овидије ћути над својим доручком*, тачније у њеној завршној строфи од осам стихова, песник износи свој став о опречном, али пре свега, до надреалности и њене заумности, релативном, односу према времену и забораву на темељу језика који једини нуди и обећава вечност појединима: "Време је несито таман колико полажемо \ Наду у трајање сумњиве стварности ... И зато мисли: \ Заборављам свој језик – он, ког његов \ Језик, премда већ столећима мртав, \ Не успева да заборави." Из нетом цитираних стихова можемо уочити да је и у средишњем циклусу песник Алексић унео уочљив белег индивидуалности и сопствене запитаности у проницању тајне процепа између вечности и пролазности.

Иако се и из цитираних стихова довољно наслућују садржајни стожери најновије Алексићеве песничке књиге, зарад адекватног представљања и тумачења, нужно је посебно навести и амбијент и

атмосферу прочитаних песама, равномерно подељених у три циклуса по једанаест песама, чиме се допуњава њена комплетна и заокружена импресија. Наиме, песник наглашава постојање узајамности међу готово свим актерима песама (чак и између биљака и људи у песми *Собне биљке*), упркос интензивном осећању осаме и заорава (у песми *Кућа усред света*), ефикасном потирању потребе за угроженим успоменама, сећањима и обичним малим појавама и предметима који спонтано нестају (песме *Гореле су шуме*, *Слово* и *Заборавио сам*). Необично и изузетно осећање јесте и песничково осећање према свету око себе и то да је он његов интегрални део и производ (не)стварног непосредног окружења ("Такав беше свет који ме је подигао"; "... ухваћен\ За мало копно сопственог тела,\ За живу земљу која јесам.\ Држим се и сабирам нигде и ништа"), иако је, не заборавимо, Дејан Алексић песник простора собе и њене митологије, као и стана, куће и уопште животног интимног простора, али не и само таквог простора. Затим, присутан је и контролисан песничков отпор према окружењу и себи, од тихог, али упорног незадовољства, па до дубоке егзистенцијалне резигнације (С. Радојчић), коју читаоци препознају не само у Алексићевим стиховима, већ и у свом окружењу и животу.

Улога ироније у Алексићевом песничком поступку бива све значајнија, мада је и даље утишана, ненаметљива, ненаглашена, али ефектна и са одложеним дејством. Нарочито је погодовала заумности и зачудности неочекиваних надреалних асоцијација, пружајући им могућност вишеосмишљености и надзираној игривости речима, сликама и мислима.

Александар Б. ЛАКОВИЋ

ТРАГАЊЕ ЗА ИДЕНТИТЕТОМ

Михајло Орловић, Самац, Завод за уџбенике и наставна средства, Источно Сарајево, 2014.

У свијету умјетничке стварности из сложене нарације о отуђењу и апсурду, јунак романа „Самац“ Михајла Орловића трага за личним и друштвеним идентитетом у кругу балканског блата насиља, почетком трећег миленијума. Сходно наслову, у структури романа централни је лик човјек, странац сам себи и околини. Присилно је изабрао самоћу као могућност опстанка у сјећању и трагњу наде о постојању хуманости. Страхиња Папак је име које сугерише и одражава основна психолошка стања страха. Потичу из дјетињства, од изгребаних кољена, из пада због неког и нечијег удара иза брда. Одрастањем, временом нарастају страхови и недоумице које поплочавају пут хаосу, до ситуације кад „Прогони ме моје друго ЈА“ (стр.188).

На животној позорници, Страхиња разматра ко је и шта жели да јесте. Преплиће јаву и сан, прошлост и садашњост. Трага знак за доброту насупротив злу које у разним облицима насиља пријети из тмине прошлости. Одговори измичу, јер, можда, само „...и он је опсјена“ (стр.188.) Име Страхиња Папак симболично-метфоричним значењима грана разуђену рефлексивност. Тумачи и означава дијелове суштинских психолошких стања. Међу њима су страх, снисходљивост, покушаји отпора и одбране од зла, амбиваленцију.

Мото романа назначавала зло које личи на нечију завјеру и сплетку, јуче, данас и сутра. Стога је побуњени а

покорни јунак „тихи сапатник осаме“ (стр.205). Са дистанце из самоће жели да открије и спозна све и оностране истине. Згражава се пред свакодневним свим и најбаналнијим облицима лажи. Опредјељење за самоћу је осуда и вид уточишта у коме налази смисао трагајући повратак себи, из другог или трећег ЈА. Покушава да досегне осјећај слободе. Констатује: „...живот је мисао и ништа више. Она може да се сели, оваплоћује и шири као морска пјена у сваком мјесту и времену“ (стр. 186.)

Страхиња пада, посрће и устаје, док се склања од људи, родбине и комшилука. Често се осјећа немоћно као ошамућена оса у чаши. Јер као самац је пошаст у сопственом отуђењу, у отуђењу околине и друштва. Као такав најчешћа је мета злу, у збиљи и шали. О узроцима тјескобе и неслободе, истиче: “Оно што највише притишће сваког од нас смо ми сами ...“ (стр. 192).

У самоћи је намтенута воља и невоља. Из тока свијести, посебно је вишезначно његово опсервирање о моћи и немоћи подсвијести, која је „моћна ширина“, из које потиче страст, љубав, нагон за одржањем...

„Она нема својих закона. Дјелује мимо наших хтјења, чак и кад је несвјесно призовемо. Подсвијест не познаје вријеме ни границе...“ (стр. 198.)

Од почетка до краја, у течној синтакси тока свијести вибрира глас свезнајућег наратора који продубљује слојевиту рефлексивност. У матрици приче функционишу разне ситуације, из непосредних асоцијација на аутентичне историјске догађаје и имена. На плану продубљивања рефлексивности дјелују и други ликови као: Тиодор Павић, лажни мртац и сликар, Слијепи Лазар који живи у сновима, Веља стражар са Голог отока, Растко односно Расим, студентика медицине, комшиница Дара, брижна тетка Пола, Пингвин и Симона. Сви ликови и

детаљи складно граде и развијају слику о алармантном отуђењу. Нијансирају истицање мисли о људима огрезлим у лажи и заблуде. Мисаоност осуђује злоупотребу сваког и свачијег животног трена. Наглашава апсурд и трагику коцкања са дарованим животним тренем, у личним и општим манипулацијама. Поруке упозоравају из продубљене драме појединца, који у самоћи тражи заклон и отпор злу.

Истовремено, Страхиња је трагичан и комичан. Самоћу доживљава као божји дар и привилегију одабраних, као гаранцију за слободу, и као страшну казну. Илустративне су фреквентне синтагме: “студена самоћа“, „горчина самоће“, „смрад самоће“, „задах самоће“, „у кавету самоће“... У нетипичној фабули, током свијести, Страхиња допире праг подсвијести. Загазио је у шесту деценију, с тешким пртљагом горког ратног у поратно искуство.

У структури романа језички знаци и поступци ликова хармонично дјелују кроз осамнаест поглавља, симболично – метафоричних наслова. У јединственој композиционој цјелини, прво поглавље с насловом „Гријех грубе шале“ истовремено функционоше као седамнаесто. Иза првог односно седамнаестог дијела настављају да теку догађаји са ивица фантастике и стварности у осамнаесто поглавље, симболичног наслова „Сјећање умара, а и декадентно је“. Разуђеност мисаоности сугерише да је садржај између првог и задњег дијела егзистентан и као облик сјећања, и то декадентног. Овај стилски поступак доприноси сажетости експресије о распетости у самоћи и отуђености. У сјећању се одвија живот који то јесте и није, слично у сну или јави. То подвлаче догађаји у мисаоности о злу, као грубој шали или сплетки.

На примјер, стварно као из шале или завјере, или из покорности, након двије деценије од рата, Страхиња

Папак се нашао у санаторијуму, симболичног назива „Мјесечев сунцокрет“. Прије или послије мјесец дана у јави као из кошмара „у кавезу самоће“ креће се од свога самачког стана до канцеларије. Жели да о самоћи напише књигу и то не остварује. Разматра о нужности ћутања, „ћутање је крвоток самоће“(стр.50). Варира мисаона питања о животу и смрти, на примјер: „Ти си сламка коју ће вјетар ускоро однијети на ђубриште“. Од почетка до краја романа тумачи гријех, осаму, коју је изабрао као спас како би се вратио себи. Илустративна је мисао: „Мој гријех је што се свијету никад не успротивих ...иако сам у њемуу видио похлепу, мржњу и безобзирност“ (стр.10). Пита се да ли он испашта нечије гријехе. У зблији, често му се чини да је човјек немоћан, као у игри жабице, која скакуће по бари. Ивицама кошмара, из буђења иде кроз тунел таме из прошлости у трен садашњости. Излази из санаторијума у ноћ. Прије мјесец дана, неке године у свом вијеку, Страхиња се задесио у санаторијуму, или кавезу самоће игром моћне завјере зла. Ма колико се упињао да досегне снагу истине, у животној позорници царују заблуде, илузије, самобмане и обмане. Изнова, истиче: „Самац је ништа“ а да су снови једина радост. И самоћа се почиње туђити, уз шуштање листова ратног дневника. Страхиња Папак има саговорника који носи име Крпан. Крпан је лутак с којим разговара, као са својим другим ЈА. Као да у дијалогу са лутком ублажава патњу од тјескобе због необјашњивог срама. Притиска га тежина пута на коме не може или не зна да стане на крај злу, које баца у незнађе. Елементи фантастике и криминалистичких тонова појачавају драматични ход јунака кроз замке страшила. Као неизбројиви људи по свјетским улицама, Страхиња Папак има сиви мантил и црни шешир. Страхиња сумња да су људи у сивим

мантилима и црном шеширу потенцијалне или стварне убице. Оптужен је сиви мантил и црни шешир јавља се као лајт мотив од почетка до краја романа. Симблично наглашава опште човјеково отуђење.

Хуманост и племнитост о којој Страхиња сања, губи се у перфидним манипулативним омчама општинских и појединачних лажи. Из модерне структуре романа широко пулсирају поруке, које обавезују и упозоравају на размјере планетраног обезбљујења.

Из ноћи у дан, из самачког стана, Страхиња корача у негостољубиви свијет пријетећих тајни. Зна да га чека једини саговорник вјерни лутак Крпан. Због Крпана би опет ризиковао живот, као у рату кад га је спасавао одо ватрене пуцњаве. Често искрсавају слике и правила из такозване Седмице, то јест из ратног рова. У дијалогу са Крпаном, Страхиња игра шах. Гнуша се од сусрета са станарима зграде у којој живи. Као кривац за непостојећу кривицу, склања се кад чује кораке неког од станара. Заобилази сабласно досадни и радознали комшилук.

Након изласка из стационара „Мјесечев сунцокрет“, ако је то стационар за лијечење живих и мртвих лажних лудака као што је Тиодор Павић, стиже у други простор симболичног имена Штала. А, кад је, коначно, одлучио да зазвони на врата прве комшинице Даре, којој је сталне понуде за услуге одбијао, било је касно. Иза Дариних рамена појавио се гробар Марко, један од оних лажно проглашеним мртвим. Таман кад је Страхиња хтио да разговара са Даром, иако је знао да му се нудила по налогу Вељином, било је касно. Она неће моћи а ни требати да му поспреми стан. Дара га поздравља начином којим се опрашта од мртваца, који час прије зањаче као магарац.

Новелистички обрт на крају романа, из неуспјелог Страхињиног покушаја да се сретене са најближим човјеком из околине, поентира мјеру отуђености уопште. Против отуђености, посљедичног зла узалудна је али трајна Страхињина побуна. Драматична је након што је Крпаног, свога лутка, деценијског саговорника, исјецка на комадиће, да му не би одузимао вријеме. Јер, онемугућавао му је корак у покушајима да се сретне и разговара са људима. Предухитрио је Страхињу гробар. Јер, „Страхиња је тихи и мирни побуњеник“ који је невјешт у опирању злу. Као да су му умртвљени инстинкти за снажнију игру самодржања. У отпору злу, моћнију игру самодржања посједује Кебра, из истименог Орловићевог претходног романа.

Један и други лик жртве насиља јединствено се опиру злу. Страхињин лик снажно упозорава на изопачености са животне позорнице, у Камијевским и Кафкијанским сценама. Из ратног у поратном добу морал мјере манипулатори, који су сами изманипулисани од невидљивих и мртвих моћника. Они се јављају у облику Веље стражара са Голог отока, или у облику Пингвина, наводног ратног злочинца који је проглашен мртвим а живо стоји уз Симону обучену у вјенчаницу. Симона је лик жене из Страхињине канцеларије и његова неостварена мисао. Знао је да сатима скривено ужива гледајући игру њених стопала испод канцеларијског стола.

Такође, посебно је вишезначан профил чувара реда и закона, полицајац Ерцег, који непрестано, и у заносу, фићука тактове Штраусовог валцера.

Мозаик лицемјерја, лажи, неморала и свеколиког зла обиљежава морбидност стараца Растка односно Расима, који седмично за услуге њежности плаћа плавокосу студентицу медицине, од чега се она школује. У општој маскаради, лицемјерство пријети и захвата појаве

у природи. Крлежијанска киша из блата добује по чулима. Не умива већ сипа вирусе лудила у чуђење. Трака питања без одговара мрси конце, и Страхиња варира мисао: „Све оно што ми се догађа посљедњи мјесец дана је опсјена, а можда и завјера.“ (стр. 186.)

Мјесец, деценија у вијеку, изнова, одмотавају питања без одговора. Има ли ријеч од човјека човјеку? Гдје је ријеч узајамног поштовања и разумијевања? Страхиња трага гдје и кад је ријеч изгубила себе? Гдје је човјеково племино лице nestало ако је постојало. Поставља се питање о трагици неразумјевања чаше пића наискап. “Само су стари Срби пили наискап. Данас их је све мање у свијету. Штета што их нико није разумио“ (стр. 180.)

Из дубина слојевито размишљање, са граничних црта сна и јаве свијести и подсвијести, упечатљиво упозорава. Сложеност Страхињиног портрета је необјашњива егзактним методом, макар уз Фројдовску или Јунг-овску помоћ. Овај лик, фреквентног имена Страхиња Папак, на основу подсвјесних поступака и медитација могао би да се приближи ликовима из галерије Достојевског.

Израћа из сложене структуре романа, из особеног ритма лексике и синтаксе. Трага облике живе и мртве, у којима се, можда, скрива душа доброте која би могла да надвладава људско зло.

Пружајући мноштво назнака за откривање тајни људске душе, јунак романа „Самац“ Михајла Орловића упечатљиво опомиње заблудјеле. У савременом књижевном стваралаштву, овај роман се издваја, како на његовим корицама истиче Златко Јурић, и заслужује опсежније и детаљније анализе у књижевном читању.

Ружица КОМАР

САВРЕМЕНА БАЈКА У ДРАМСКОЈ ФОРМИ

**Момир Драгићевић: Марко Краљевић и Брус Ли,
Bookland, Београд, 2013.**

Један број угледних режисера и писаца у данашње време све више тежи адаптацији класичних писаца из прозне у драмску литературу. Та смелост је истински авангардна, мада увек не може донети тражени креативни и естетски ниво.

Песму „Краљевић Марко и Брус Ли”, успешно је и са мером рецепцијске прихватљивости, адаптирао у „драмско дело” песник и приповедач литературе за децу и младе, Крушевљанин, аутор двадесетак књига поезије и човек „константне заљубљености у детињство и биће детета Момир Драгићевић. Искусан у жанру литературе за младе, осетио је смелост да „поезију утера у воде драмско-сценског вида”, и тако, своју хуморну поетску творевину визуелно понуди младом читаоцу. Овај покушај креће се од познавања литературе којим се бави - али и смислом да драмском техником, усаглашеном „сценским мизансценским контекстом, води и спроводи до успеха”, своју иначе познату лирску песму.

Савремена бајка о „Краљевић Марку и Брус Лију”, у Драгићевићевој интерпретацији „на даскама”, делује хуморно, смело концепцијски и допадљиво визуелно и акустично. Аутор је то и сам хтео. Дакле, да комбинацијом митских и историјских личности из наше историје - и исто таквих из стране, понуди

младим читаоцима дело које ће осавременити њихову виртуелну концепцију животног сна и јаве.

Избор личности у Драгићевићевој „драмској игри” је веома симпатично начињен. То су јунаци из савременог доба: Иван, дечак из компјутера, Ђорђе, Иванов брат, Моца, па Снежана, мајка Иванова - и личности као што су Робин Худ, Дон Кихот, Виљем Тел, Санчо Пансо, Дејвид Крокет, Полицајци, Брус Ли. А онда, долазе наше националне митске и легендарне личности као што су Краљевић Марко и његов коњ Шарац, Косовка девојка, мудри Филип Вишњић, Хајдук Вељко, па Чучук Стана или Мајка Јевросима. Збир наших и страних личности, које су, репрезентоване како историјски тако и културолошки, литерарно, Драгићевић је сабио у свој сценски колаж и тако уз елементе савремене мобилне, халогене и телевизијске технике, хтео да начини „меланж” традиционалног и савременог, а доступног перцепцији данашњег читаоца и гледаоца.

Уз ове калеидоскопске игре, песник Драгићевић се ослањао на феномене хумора, парадокса, затим врлине добра и зла - па све до замешатељства која нису само „хумор ради хумора” (М. Данојлић) већ игра смисла савременог и виртуелног доживљаја ствари, људи и појава. Инвенција креативне осмишљености код Драгићевића је оптимистична и ведра: у овој „драми (Д. Лукић) он засмејава читаоца и гледаоца особеностима и деловањем јунака у „бајци животног дешавања.” Драгићевић тачно боји особине својих јунака: Виљем Тел је одличан стрелац, Дон Кихот, занесењак и човек који „ходом на ветрењаче” (Р. Ролан) жели да победи свет и доспе до добра, Робин Худ је заштитник социјално

увређених у животу, а хероина Јованка Орлеанка тежи правди на бојном пољу.

С друге стране, Драгићевић маштовито и духовито боји наше националне легенде: Мајка Јевросима у овој „драми као песми” бави се банкарским послом, Косовка девојка воли туризам и угости-тељство, Марко Краљевић је заштитник нарави српског витешког рода, а ту је и његов коњ Шарац, са којим Марко води дијалог као са човеком, истичући ко су и какви Срби и како их „треба волети или бежати даље од њих”.

Драгићевић познаје сиже као челни део текста па мешајући „старе и нове јунаке, наше и стране легенде”, смешта где им је место, увек пружајући гледаоцима или читаоцима да из „међусобних односа” осете дозу финог хумора - али и меру парадоксалних алузија „на људе и појаве које обликује смислом за сценску атмосферу”. Отуда је и песник и критичар Љубиша Бата Ђидић. с пуно права могао да запише: „Драгићевић је својим јунацима дао све савремене атрибуте којим живе савремен живот, чиме је у овом лепом замешатељству направио представу која на танан и виспрен начин носи укус и сензибилитет савремених, данашњих најмлађих генерација.”

Текст драме Момира Драгићевића изузетно је савремен. Он нас упућују на времена која су минула али и времена у којима живимо. Млади читаоци ће бити весели када на екранима својих компјутера виде прошлост и људе који су „некада чинили живот и његове садржаје”. Додуше, савремена компјутеризација као да „отуђује човека” од мајке природе. Човек-дете постаје „друкчији конзумент стварности”, а то је, истини за вољу, далеко од давне Ру-

соове тежње „да смо, ми људи, део природе и природног - и да се од тога не треба одвајати”. Истина, време и технички изуми нас одвајају од древних схватања живота и људи, па се повинују и писци, иако, можда, тако не мисле. Филозоф „време” чини своје, па се Драгићевићева „драма-сценско хумористична играрија”, нуди као алузија на „прошло”, а ипак, некада је цењено и могуће. Технолошка цивилизација се све више увлачи и у уметност, па је и у њој глобализовано време добило своје место.

Драгићевићев гест добре воље, да песму преточи у драму, иновативан је. Само тако је песник поетских збирки „Збрда здола”, „Баш ме брига”, „Школска табла”, „Јабукe у шлафроку” и другим књигама, које су и сценски и музички добиле свој израз могао да се осмели и отисне у авантуру адаптације „песме у драму” и, тако, покаже своју савременост и домен зајубљеника у „свет дечје илузије стварног и нестварног”, тј. живот као „сан и јаву”, а ипак постојећи, макар у нашем „непоетском и неромантичном времену”.

Књигу Момира Драгићевића „Краљевић Марко и Брус Ли” објавила је специјализована издавачка кућа за дечју књижевност BOOKLAND из Београда. Тиме је употпунила свој издавачки биланс. Такође, обелоданила је још једног актуелног и угледног писца за младе.

Воја МАРЈАНОВИЋ